

RIMSKI KATOLIK.

DRUGI TEČAJ.

IV. ZVEZEK.

VREJUJE IN IZDAJA
dr. ANTON MAHNIČ,
profesor bogoslovja.

V GORICI.
HILARIJANSKA TISKARNA.
1890.

Izhaja vsake tri mesece po enkrat. Velja cel tečaj 2 gol.

Obseg.

Slovenskim razumnikom — svetnim in duhovnim	str.	3
Naši realisti pa realizem. Tuji glasovi o realizmu. — Kar je Schopenhauerjev pesimizem v filozofiji, to je novejši realizem v umetnosti. — Slovenski realist — dr. Ivan Tavčar. — Nevkrotljiva sila spolne ljubezni in drugih strasti. — Dr. Tavčar je fatalist. — Dr. Tavčar o življenji. Njegov komunizem, blasfemije. — Dr. Tavčarjevo kršnanstvo! — Dr. Tavčarjevi duhovni.	"	3
Socijalistični skrajni nazori o ženstvu	"	3
Politična zrelost. Prvi pogoj politični zrelosti je načelnost. — Naš «Slovenec.» — Poslušajmo škofo! — Katoliški shod!	"	3
Dr. G. Lindner	"	4
Podoba Matere Božje v Kazanski stolnici v Petrogradu	"	4
Pisma brezvercu o najvažnejših filozofjskih in verskih vprašanjih: V. Čin stvarjenja pa nepremetljivost Božja	"	4
Nekaj o glasbi sploh	"	4
Listek: — Iz Gorice na Dunaj.	"	4
Iz dnevnika Štefana Hodulje	"	4
Slovstvo: — „W sprawie ruskiej“ X. H. Jackowskiego. T. I.	"	4
„Zvonovim tepostovcem — še enkrat!	"	4
Raznoterosti. — Aškerčev „Firdusi in derviš.“ — Zaupnici. — Razpis in poziv	"	4

Na znanje.

Leta 1891. bo izhajal „Rimski Katolik“ po enkrat na mesec, in sicer 15. vsakega meseca. Vsak zvezek bo obsegal najmanj 32 strani; kader bo pa potreba, pomnožimo zvezek na 48 strani ali še više. Izjemoma, ki bo na kaj zadržavalo, prinesemo v enem zvezku dva meseca. Cen „Rimskemu Katoliku“ ostane dozdanja: dva goldinarja na leto.

Pisali bomo v vistem duhu kakor doslej. Nismo sami. Ne da bi se prevzeli, smemo trditi, da je naš list glasilo vernega razumnštva na Slovenskem. To nam spričuje desetnajst zaupnic z okoli tristo petdesetimi podpisi, katerimi so nas v enem letu počastili najodličnejši razumniki slovenski. Boj naš je bo.

Slovenskim razumnikom — svetnim in duhovnim.

Neredkokrat smo vže morali slišati očitaje, da smo mi sè svojim listom zasejali mej slovensko razumništvo — duhovno in posvetno — razpor, na kvar slovenski domovini; češ, pred našim delovanjem je vse razumnike, brez razlike stanu in poklica, vezala ljubezen do domovine; mi še le smo na Slovenskem staknili liberalstvo, katerega bajé v resnici ni; kajti ne dá se še misliti, da bi mogel Slovenec po svojem verskem naziranju biti kaj drugega nego veren katoličan, kaker je vsak Slovan — ako smemo verjeti „Slovanu“ in „Sl. Svetu“ — vže po naravi kristijan!

Nočemo naravnost odgovarjati, ali in koliko je opravičeno to očitaje; odgovor se bo razvidel iz naslednje razprave, v kateri hočemo razložiti nekaj, kar imamo vže davno na srci.

Pred vsem nikaker ne tajimo, da biva resnično na Slovenskem razpor mej duhovnim in velikim delom posvetnega razumništva. Toda isto se dá več ali manj trditi tudi o razumništvu na Nemškem, v Italiji itd. In pač težko bi našli narod, v katerem se ne javlja nekako nasprotstvo mej obojim razumništvom. Da, to nasprotstvo je dandanes, da tako govorimo, internacionalno: ono se kaže mej rimskim papežem od ene strani, pa mej tistim javnim mnenjem, katero lažja navdihuje in celotno vodi skorej mej vsemi narodi. Nanje meri stavek, ki ga je zavrgel Pij IX v silabu: „Rimski papež se more in mora sprijazniti in pogoditi z liberalizmom in moderno civilizacijo.“

To nasprotstvo ni bivalo vedno. V srednjem veku je bilo drugače: država je bila zaročena s cerkvijo; v državnem zakoniku ni bilo nič zapisano, kar bi nasprotovalo evangeliju in besedi Božji, ki se je glasila po svetiščih Gospodovih; njej so se duhovi klanjali tudi po sodiščih, šolah, na trgu, v gledališči.

Vez mej duhovnim in posvetnim razumništvom je rušila reformacija. Zdravi razum je pač kmalu spoznal brezmisel-

nost in grozovitost verskih trditev, katere je Lutru narekala strastnost; da bi se pa rešila nova vera, postavila se je neslišana trditev o dvoji resnici, češ, eno in isto more biti resnično po veri, a krivo po razumu. S tem se je zapечатila ločitev in protislovje mej vero in razumom, teologijo in filozofijo, mej cerkvijo in šolo, recimo — mej duhovnim in posvetnim razumništvom.

Nasprotstvo se je širilo in vtrjevalo, čim bolj so v Evropi obveljala reformacijska načela in se narodi odtujevali cerkvi. Nepremostljiv je pa naredila prepad mej pozitivnim krščanstvom in mej vedo še le nova subjektivistična filozofija, katere početnik je Kartezij. Poslednja se je v zvezi z verskim racijonalizmom razvila do naturalizma, kateri končuje v panteističnem monizmu. Naturalizem pomenja vsestransko tajeenje vsake pozitivne vere. „Novodobni učenjak — da govorimo z Virchovom — odpovej se veri človeštva. Odreči se moramo vsakateremu sporazumljenju s privrženci katerekoli pozitivne, pred vsem pa krščanske vere. Ni mogoče, da bi se mej seboj zblížali možje, kateri priznavajo le resnice znanstveno dokazane, pa oni, kateri si domišljajo nebo kot prostor, v katerem prebiva Bog sè svojimi izvojljenci.“

Osrednja ognjišča tega naturalizma so dandanes po Evropi vseučilišča; v istem duhu se osnovana tudi srednja in več ali manj vsa druga državna učilišča. Na vseučiliščih vzgojuje se posvetna inteligencija. Ni čuda potem takem, da pride do načelne razlikosti in razpora mej poslednjo pa mej tisto duhovno inteligencijo, katera se vzgoja v bogoslovnih po načelih pozitivnega krščanstva.

Avstrija je srečno zajezila tok velike reformacije. Više in srednje šolstvo je do osemnajstega veka ostalo v rokah katoliških redovnikov. Še le z Jožetom II. se je racijonalizem naselil po naših vsenčiliščih in celó pa bogoslovnih. Tako je racijonalistična povodenj zalila in katoličanstvu odtujila ne le posvetno, ampak večinoma tudi cerkveno razumništvo. Katoliška zavest je skoro popolnoma zatemnela, zamrla.

Še le leto 1848. je katoliški cerkvi deloma strlo spono. Jela je prostejše dihati in od države neodvisno odgojevati za

svojo službo bogoslovski naraščaj. Tako se je posrečilo v štiridesetih letih zatreti jožefinство v katoliški cerkvi in vzgojiti si duhovščino, ki se zaveda katoliškega imena, katoliškega poklica.

A to vstajenje je moralo duhovno azumništvo zopet spraviti v nasprotje s posvetnim; kajti v tem, ko se je avstrijska cerkev otresla spon katoliško zavest morečega racionalizma, so vzgojevališča posvetne inteligencije, vseučilišča, ostala več ali manj na prejšnjem stališči, da, svoboda misli in učenja, ki se je proglasila po l. 1848, je le še bolj raznovrstnim naturalističnim zmotam odprla vhod na vseučiliščine stolice. Tako se je pri nas v zadnjih desetletjih duhovna inteligencija omikala v ravno nasprotni meri od posvetne; in to nasprotstvo raste od leta do leta, čim bolj se od one strani v duhovščini vzbuja katoliška zavest, katoliški ponos, a čim bolj od druge strani gine iz višega in srednjega šolstva verska in filozofična pozitivnost. In to nasprotstvo je v Avstriji tem splošniše, ker nimamo ne enega katoliškega vseučilišča, ki bi posrejevalo mej bogoslovnico in akademijo, kaker je sploh število katoliških privatnih šol pri nas prav pičlo, ker šolstvo se je vse poddržavilo.

Kdo bi se tedaj čudil, da je mej duhovno in posvetno inteligencijo prišlo do razpora? Da, prišlo je malo ne po vseh pokrajinah avstrijskih. Tako tudi na Slovenskem. In drugače se ni moglo pač zgoditi. Saj tudi naše posvetno razumništvo se vzgojuje na državnih gimnazijih in vseučilišjih. Naravno, da se je tudi v njem prikazal oni protikrščanski duh, ki veje v državnem šolstvu. Ta duh se je zanesel v slovensko slovstvo in politiko. Stritar odpira vrsto naših odločno protikrščanskih pisateljev. Ko smo zapazili novo gibanje v kvar katoliški reči, ko smo videli, da rovanje ne poneha, ampak da raste od dne do dne, smo prijeli za pero, napovedali smo boj.

Razpora tedaj nismo mi provzročili, ker dejanstveno je bival vže pred nami, ampak mi smo sè svojim kritikovanjem slovensko občinstvo hoteli le opozoriti, da je mej nami načelnostni, verski razkol, in kako daleč vže sega. Naše delo je bilo tedaj le bolj defenzivno: ohraniti smo hoteli sebi in slovenskemu narodu katoliško resnico čisto, nepokvarjeno;

zato smo opozarjali na nevarnosti, katere ji preté. Prej smo se tega razkola ali nič ali nepopolnoma zavedali, dandanes stoji jasno pred nami; in da ga vidimo in priznavamo, k temu smo pripomogli tudi mi. Tajiti ga je hotel Stritar, a znano je, kako žalostno se mu je ta poskus ponesrečil.

Kaj pa zdaj?

Kaker ste cerkev in država poklicani, da složno delujejo v časni in večni blagor človeštva, tako mora tudi duhovno in posvetno razumništvo sklepati mejsebojna vez skupnega delovanja. Vsaka razdvojenost je le v kvar občenemu blagru. Tako bi morala biti v kvar tudi naši širši in ožiji domovini.

To sprevidemo pač tudi mi Slovenci dan na dan jasnejše: kako poguben za napredek narodov je razpor mej duhovščino in lajištvom. Kaj nam je tedaj storiti, da poravnamo žalostni razpor ter se spet združimo v složno delovanje?

Na obeh straneh, ne le na liberalni, ampak tudi na katoliški se večkrat povdarja ljubezen, češ, dasi nas razdružuje načelno naziranje, nam vendar vsem brez razlike v srci tli ljubezen do naroda in domovine: to je glavno, to bistveno! Čemu še stikati verska ali načelna vprašanja: to je vse pristransko, nebistveno! Mi pa ne moremo odobriti tega. Človek je razumno bitje. V vsem, kar čini, torej tudi v ljubezni do domovine ga mora voditi razumnost; ako ne, bode njegova ljubezen temen, nazavesten čut, in se ne bo ločila od ljubezni živalske. Da pa človek razumno ljubi, mora vedeti, kaj ljubi, zakaj ljubi, in kako mora ljubiti. Tako je tudi pri ljubezni do naroda. Le razumnost jo določuje. Kaj naj ljubim? Narod. Ako verujem v Boga in njegovo gospodstvo, kateremu se morajo pokoriti ne le posamezniki, ampak tudi ljudske skupine, tedaj bom narod vse drugače ljubil kaker tisti, ki taji Boga in njegovo previdnost ter smatra narod za absolutno neodvisen in samooblasten.

Jasno, da složno ljubiti, predno se nismo sporazumeli, kaj ljubimo, je nezmisel. Ako se hočemo v ljubezni zediniti, moramo dati prej besedo razumu. Predmet razumu je pa resnica. Le ako smo edini v spoznanji resnice, bomo edini tudi v ljubezni do domovine!

Resnica je ena, nedeljiva; način pa, po katerem se nam razodeva, je dvojen: čeznaraven po razodenji, in naraven po razumu. Od tod dvoje spoznanje: čeznaravno in naravno, prvo po veri, drugo po vedi ali filozofiji. Obojemu spoznanju je isti predmet: resnica. Potem takem ne more mej vero in filozofijo biti pravega protislovja. Znana je stara prislovica, da filozofija pripelje k Bogu, kateri je početnik vere. In kaker spričuje zgodovina, bila je ravno grška filozofija most, po katerem so, posebno v Aleksandriji, največi veleumi iz starega poganstva prehajali h Kristusovemu evangeliju.

Isto tako je bila filozofija vselej most mej cerkvijo Kristusovo in nevernim svetom; odreči se filozofiji je toliko, kaker podreti ta most in onemogočiti vsako zedinjenje mej verskim in neverskim, mej duhovnim in posvetnim razumnistvom. Seveda mislimo tu vedno le p r a v o filozofijo.

Tako more tudi dandanes le filozofija privedi do spoznamljenja mej duhovno in posvetno inteligencijo; in da je mej obojo inteligencijo tolik prepad, krivo je pred vsem to, da se na učiliščih posvetne inteligencije predava ali kriva filozofija ali sploh nobena.

Pa p r a v a filozofija — katera je pač? Prava se nam ne more zdeti ona, katera se po desetletjih preminja, kaker je tista subjektivistična, katere početnik je Kartezij. Ta filozofija vede dosledno do tajenja vsake objektivnosti in ruši temeljne stavke vsemu mišljenju in vedam, je tedaj smrt filozofije, kar nam spričuje jasno najnoveji štadijum nemške filozofije. Prava filozofija more biti le tista, katera je prebila vže nad dva tisoč let, katera dandanes spet zmagoslavno širi svoje gospodstvo po vesoljnem svetu — Aristotelova filozofija. Ako je sploh neminljivost znak resnice, bomo morali vže radi tega resnice iskati pri Aristotelu.

S tem nismo hoteli sicer neovrgljivo dokazati pravosti peripatetične filozofije, pa tega tudi ne namerjavamo za zdaj — kar se mora dandanes še bolj obžalovati, ni toliko zanemarjanje Aristotelove šole, temuč v obče v s a k e filozofije. „Velika množica zanemarija modrost, in prav veliko njih jo grajajo“; tako toži Ciceron o svoji dobi — isto se dá reči o naši. Doba naša se uči dosti in najraznovrstniših reči, a filozofije se skrbno izogiblje. Metafizika se je vže zdavno

izbrisala izmej predmetov po javnih šolah, logika se sicer še predava, akoravno je tudi ona prav za prav nezmiselna brez metafizike; psihologija, kaker se jemlje navadno, ne zasluži več tega imena. Ne, pod imenom filozofije se nekaj predava, kar zatira v dijakih spoštovanje do vsakatero filozofije in načelnostnega mišljenja. To govorimo iz lastne izkušnje.

Ne le to, ampak novodobna šolska omika pojme navadno tako zblodi, da duhovom za vselej pot zapre do prave filozofije. To se zgodi posebno po neke vrste naziranju, ki se samo tako rado krsti za pravo filozofijo. Ta „filozofija“ je nekaka troska, ki se steka iz raznih ved in mnenj. Snov tem drožjem daje živa in mrtva narava, zgodovina zemlje in neba, izkušnje, ki so si jih fiziki pridobili o gibanju atomov in mislih človeških, statistika, socijologija, geografija, etika, pravoznanstvo, zdravilstvo, umetnost itd. — z eno besedo: znese se vse, kar spada v krog človeškega znanja in izkustva. Po mejsebojnem primerjanju se skuša to raznovrstno stvarino vrediti in vso raznoličnost oblik speljati na en princip. Eden vzama „moč“ in „snov“, drugi „atome“, tretji „energijo“, četrti spet kaj drugega, da si iz tega razlaga prikazni in gibanje v naravi, kaker tudi razne pojave v duševnem in kulturnem življenju človeštva. Višega vzroka ne išče. Največ je pa takih, katerim nadomeščuje nekdanjega Boga s čeznaravnim redom človeška omika v svojem vesoljnem obsegu, vera v neprejeljiv napredek človeštva jim nadomešča vero v Kristusa in njegovo razodenje, najviša modrost pa in edino prava filozofija jim je „sense comune“, katerega izraz je javno mnenje javljajoče se po slovstvu in časopisji.

Razvidno je, da pri takem „svetovnem“ naziranju ni prostora za Boga, niti za metafizične resnice; duh obtiči v vesoljnosti in ne more priti do onega, kar je onkraj nje. Ker je pa Bog početnik pozitivnega razodetja in vere, naravno je, da tako naziranje onemogočuje človeku pristop h krščanstvu. Današnja viša in srednja šola ne le navdaja duhove z mržnjo proti metafiziki in pravi filozofiji, ampak jih tudi odvaja vsakateremu filozofičnemu mišljenju, jih ureja tope in nedovzetne za vse, kar ni fizično. Potem takem

mora spodleteti vsak poskus, da bi človeku takega naziranja le od ene strani dokazali verjetnost krščanstva. Nemogoče je, da bi kot kristijani mogli stopiti v dogovor z brezvercem, kateri ali ni zmožen doumeti filozofičnega razmotrovanja ali pa so mu celo metafiziške resnice sanjarije, vsa filozofija pa izrodek bolne domišljije.

Ako tedaj hočemo, da se duhovno in svetno razumništvo zopet združi v složno delovanje za narod, začnimo zidati most, po katerem se nam bo mogoče zblížati t. j. učimo se, gojimo filozofijo. Pri verniku in neverniku nahaja se razum, iz katerega poganja drevo naravnega spoznanja.

A most moramo zidati od obeh strani. Učiti se moramo filozofije duhovni. Racijonalistom in brezvercem ne moremo govoriti iz sv. pisma, njim so veljavni le razumovi razlogi, treba tedaj umovati. Ravno tako nam ni mogoče nasproti racijonalizmu zagovarjati vere nego s filozofijo. Zato tudi Leon XIII. bogoslovom in duhovnom toliko priporoča učenje filozofije; ona je edino orožje, s katerim je mogoče brezverske razumnike prepričati o krščanski resnici.

A filozofije učiti se morajo tudi posvetni razumniki. Otresejo naj se predsodkov posebno proti metafiziki. Metafizika nam podaja in razlaga temeljne pojme vsega mišljenja in vsake vede. Vse človeško znanje je podobno drevesu, katerega korenika je metafizika. Vse druge vede duha ne morejo vtešiti; dasi pozna vse rastline, vse živali, vse stvari, vse zakone naravine, po vsem tem si bo stavil še vprašanje: od kod vse to? In vže samo vprašanje: biva li nad svetom više bitje ali ne, biva Bog — vže samo to je tolike važnosti, da bi duh ne smel mirovati, dokler si ga ne reši. Filozofija, piše Cicero, ima največo zaslugo v politiskem, v državljanskem in obrtnem življenji. Ona je pomagala vzgojiti vedo, umetnost in нрав; ona odpira razgled v temo onkrajnega sveta, ona je razgnala temo smrtnega strahu; ona se sme tedaj zanašati na zahvalo ljudi.

Pred vsem pa moramo filozofijo priporočati dijakom v viših razredih srednjih šol in po vseučiliščih, kateri bodo kdaj zavzemali razna mesta v javnosti. Moderna šola obklada duhove z neznosnim bremenom vsakovrstnega znanstvenega gradiva. Dandanes dela in se uri skorej le spomin. Učenje

prihaja vedno bolj mehanično, ker duh se vklepa v pisano črko. Mladenci si ne vstvarijo lastnega naziranja in ne pridejo do duševne samostojnosti, ki je prvi pogoj značajnosti. Zatorej tožimo — in po pravici — da nimamo značajev. V javnosti nahajamo mož, ki se pripogibljejo na tisto stran, kamer piše veter, ki se, kaker jim svetuje korist, prelevljajo iz oblike v obliko, ki so — igrača trmastega časa ali slepe strasti.

Posebno pa pogrešamo katoliških značajev mej posvetnim razumništvom t. j. mož, ki bi bili umstveno prepričani o resnici katoliške vere, mož, ki bi povsod, z nevstrašno pogumnostjo, z železno doslednostjo v javnosti, v slovstvu, v politiki vpotrebljali in izvajali krščanska načela. Takih mož ne moremo dobiti nego po temeljiti filozofični izobražbi.

In prav iz posvetnega razumništva si moramo rekrutirati takih mož. Nihče ne vgovarjaj, češ, saj tudi duhovni so sposobni za poslanstvo, za predsedništvo tega ali onega političnega ali socialnega društva itd. Ne tajimo njih sposobnosti, priznavamo, da so se v tem vže vrlo odlikovali in se še odlikujejo — a politika, socijologija itd. je in ostane vedno v prvi vrsti posvetna zadeva, zatorej so vže samo po sebi in pred vsemi drugimi sèm poklicani posvetni razumniki, duhovni pa le bolj tedaj, ko posvetnih ni, in posebno, ako ni nikogar, ki bi tu branil pravice sv. cerkve.

In koliko dobrega v prid cerkve in vere more delovati v politiki razumen lajik, ki se zaveda svoje vere t. j. ki je filozofično izomikan? Duhovnikova beseda deluje pred vsem v svetišči, tu jo spremlja milost Božja, zunaj svetišča pa, v javnosti more posvetni razumnik z besedo in vzgledom petkrat več koristiti nego duhovnik.

Pridejo volitve v državni, v deželni zbor, v mestno starešinstvo itd. — v koliki zadregi smo katoličani? Katoliško mislečih posvetnikov nimamo! Kako željno se oziramo po kakem odvetniku, zdravniku, po kakem vplivnem, više izobraženem meščanu — a niga, in ako je, je ali omahljiv ali boječ ali prepriprost! Manjka jim načelnostne izomike, filozofije. Vera sama nam dandanes ne zadoščuje v boji z brezverskim, premetenim liberalizmom.

Imamo še en razlog, radi katerega je želeti, da bi se posebno naši višješolci pridno poprijeli filozofije. Kaker vemo iz lastne skušnje, se nahaja še marsikateri dijak, ki je z gimnazija prinesel na vseučilišče nekaj vere, in morda ima tudi resno voljo vero si ohraniti. A žalibog, da to se posreči le malokateremu. Letos je šel na Dunaj kot veren kristijan, drugoč se vrne kot dovršen naturalist. Dunajski veter spihne v par mesecih zadnje ostanke krščanstva. Kaj je temu krivo? Vera nima v mladeničih razumnostne podstave. Gimnazij jim je ne dá, ker ne le se versko-apologetična stran v verstvu preveč zanemarja ter se premalo gleda, da bi dijaki temeljne resnice o Bogu, o duši itd. tudi umstveno dokazali in razumeli, ampak gimnazij zaseje v duhove mnogovrstne dvome proti veri in cerkvi, tako da je konec gimnazija drevo vže vse spodjedeno in mršavo in, ko je abiturijent prišel na vseučilišče, treba le najmanjše nasprotna sape — in razdejanje je dopolnjeno. Zatorej pa ne ostane drugega, nego da sežejo dijaki, kateri resnično želijo rešiti si vero, sami pridno po apologetikah in drugih filozofičnih knjigah, da se najpred vtrdijo v tistih vprašanjih, o katerih današnji naturalizem posebno obuja dvome v pogubo veri in krščanskemu razodenju. Kdor se je oborožil in vtrdil od te strani, bo v varnosti tudi vera.

Ti in enaki razlogi nas torej nagibljejo, da vabimo, da pozivljemo slovensko mladino po viših učiliščih, naj se jame pridno in vstrajno učiti filozofije. Filozofična izobrazba bo delala čast slovenskemu imenu, le od nje imamo pričakovati, da bo nehalo kdaj gospodstvo plitve fraze, ki se šopiri po mnogih slovenskih listih; a filozofija nas privede tudi do toliko zaželenih, živo pogrešanih edinosti ter složnega delovanja mej duhovnim in posvetnim razumništvom. In naj bodo prepričani vseučiliščniki, da bo duhovščina z vsem svojim vplivom podpirala in za najčastniše narodne in državne posle priporočala može, kateri bodo znali zavedno in nevstrašeno zagovarjati Slovencem versko in narodno pravo.

Da pa povspešimo blago delo, hočemo ne le v svojem listu razpravljati filozofična in apologetična vprašanja, iz katerih naj se razvidi, da ni protislovja mej vero in razumom, da zatorej nič ne ovira zveze mej duhovnim in svetnim raz-

umništvom, ampak bomo odslej tudi nabirali doneske v podporo tistih slovenskih vseučiliščnikov, kateri bodo hoteli v „Rimskem Katoliku“ razpisana filozofična vprašanja razpravljati.

Prvi donesek nam je došel od prevzvišenega cerkvenega dostojanstvenika. Bodi to v zgled in spodbudo drugim za srečno prihodnost slovenske domovine vnetim gospodom. Darove bomo hvaležno sprejemali in v listu priobčevali.

Naši realisti pa realizem.

Povod daljši razpravi o realizmu so nam dale, kaker znano, Aškerčeve „balade in romance.“ Njegovi čestivci so pred vsem slavili „zdravi realizem,“ ki se baje javlja v njegovih poezijah. Mi smo vgovarjali: to ni realizem. Tega nismo samo o b l a s t n o trdili, ampak trditev d o k a z a l i z u m s t v e n i m i r a z l o g i. Omikanost in dostojnost je zahtevala, da bi naši nasprotniki umstvene razloge umstveno ovrgli. A tega niso storili. Ne zmenivši se za vse, kar smo lani in letos n a č e l n o razpravljali o realizmu, so v „Zvonu“ nagromadili z g o d o v i n s k e g a g r a d i v a, s k a t e r i m d o k a z u j e j o, da Aškerc opeva le, kar je r e s. Kaker da bi bilo vse, kar se je zgodilo, tudi z d r a v o i n l e p o! Da se toliko ogiblujete n a č e l!!

Ne — dozdam nismo bili še vredni, da bi nas „Zvonovi“ leposlovci stvarno zavrnil. Z oblastnimi frazami se hočejo zgraditi proti našim napadam. Na razpravo o realizmu nam odgovarjajo: „Aškerčeva moč tiči v z d r a v e m r e a l i z m u — da z d r a v e m — i n t o p o n a v l j a m o t e r p o v d a r j a m o.“ — Pobili so nas — s krikom!

Pa nekaj zda tudi to Pri nas ni zdalo nič. Mi ne preklicujemo ničesar, tudi ako vsa Slovenija pred nje poklekne prosit jih odpuščenja!

Mi v naslednjem le nadaljujemo razpravo o realizmu.

Ker smo pa rekli vže vse, kar je v tem vprašanji bistvenega, hočemo v potrditev svojih nazorov navesti nekoliko tujih glasov o realizmu, glasov takih mož, katerim se naši nasprotniki klanjajo z večim češčenjem kakor mi sami.

Vse, na kar smo opirali svoje razloge proti teoriji modernega realizma, se dá zvesti na naslednje tri točke:

1. bistvo in naloga umetnosti ni predstavljati golo realnost, ampak nekaj višega;

2. predmet umetnosti ne sme biti slabo samo na sebi;

3. umetnost v umotvoru ne predočuje v prvi vrsti slučajnosti, ampak vpodablja in pobučuje ideje ali nazore.

* *
*

Vzemimo prvo točko.

Poslušajmo, kaj pravi Goethe. „Tak svet, kakršen ne biva v resnici, si mora človek sam stvariti, in ta svet je umetnost.“

Umetnikova naloga je tedaj, da z višim, katero se ne nahaja v naravi, stvari oživi in povzori ter nekako prinese Božje kraljestvo na ta svet. Umetnikova naloga je torej nekako duhovniška, verska. Zato piše isti Goethe: „Stoječ na glavi stvarstva, se človek smatra spet za celo naravo, katera mora iz sebe spet pognati nekaj višega. K temu se pa povspne človek, ako se navzame vseh popolnosti in kreposti, ako izbira, vrejuje, soglaša, ter se končno povzdigne do stvarjenja umotvora, kateri se poleg njegovih činov in del sijajno odlikuje. Ako je umotvor izgotovljen stoji pred nami v svoji idealni resničnosti, tedaj... provzroči najviši včinek... on obsega v sebi vse, kar je veličastno, čestitljivo in ljubezujivo, in povzdigne človeka... nad samega sebe. Taki občutki so obdajali tiste, ki so zagledali olimpijskega Zena. Bog se je bil včlovečil, da bi človeka povzdignil k bogu. Tu se je gledalo, kar je najveličastniše, in se je navduševalo za najvišo lepoto.“

Umetnik tedaj se vspenja višje, kamer navadni ljudje majo, in od tod pretvarja, oživlja, povzarja nižjo nara-

vo. „Ti твориš vse drugače ko drugi; ti skušaš resničnemu dati poetiško obliko“ — tako nagovarja Merk Goethe-ja.

Da, akoravno nima Goethe vere v pozitivno razodetje in mu ni čeznaravni svet, kaker ga uči krščanstvo, nič več kaker grški Olimp, akoravno tedaj Goethe ostane pri naravi, vender tudi kot „čist naturalist“ zahteva od umetnika, da ne ostane pri „goli“ naravi, kaker se kaže v življenji našim očem, ampak da nam razodeva njeno nevidno — tedaj višo stran: „Lepota je razodetje tajnih naravnih zakonov, kateri bi sicer na vekomaj ostali skriti.“ In spet: „Komur je narava razodela svojo skrivnost, ta hrepeni po njeni najvredniši razlagavki: umetnosti.“

Kaj porečejo k temu naši realisti, ki ne poznajo nego „golo“ naravo? Očitali nam bodo, da nimamo čuta za naravo, da jo zanemarjamo. Toda mi jim odgovarjamo s tem, kar piše K. Goldmann: „Naloga pesništva je, naravno vsakdanjost idealno poveljati, ne da bi je s tem kvarili.“¹⁾ Ravno tako tudi Schiller dovoljuje pesniku, da nas seznanja z nižimi čuti človeškimi, akoravno zahteva nič manj, da nas od druge strani povzdiga k vsemu, kar je veliko in lepo in veličastno človeško.

Oboje tedaj tirjamo mi od prave umetnosti: i naravno realnost i čeznaravno idealnost. Seveda nam je tu nasproti modernim realistom povdarjati pred vsem drugo, ker ti vklepajo umetnost v spone naravne resničnosti. Da, proti tem ne bomo nehali ponavljati, kar v kratkem izraža Goldmann: „Resničnost življenja je vedno druga, kaker resničnost umotvora.“²⁾ Ali pa da rečemo po našem: resničnost življenja, narave, pa resničnost umotvora se sicer razlikujeta, a ne tako, da bi se izključevali, marveč prva dobiva v poslednji svojo višo dopolnitev, povzorjenje; poslednja je tedaj le viša stopinja prve: ona je — „die schöne Wirklichkeit“, „die schöne Wahrheit.“

Umetnosti se pripisuje vzgojevalna naloga. Vzgojevati je pa človeka voditi k viši popolnosti. Tega pa ne moremo,

¹⁾ Die Sünden des Natural. 10.

²⁾ Sünden des Natural. 195.

ako mu kažemo, kar je niže ali vsakdanje, navadno; kazati mu moramo više, popolnše. Kdor zanemarja ta zakon v umetnosti, „se pregreši — da govorim z gorej omenjenim estetikom — proti napredujočemu spopolnjenju človeškega rodu.“

Spet: „Poezija izpolnjuje le tedaj svoj smoter, ako obuja v človeških prsih ideale lepega, dobrega in vzvišene, in sicer v toliki meri, da nagiblje človeka k blagemu, npravstveno čistemu življenju“.

„On mora po svoji pesniški in duševni zmožnosti smatrati za svojo najvišjo dolžnost, da pokaže društvu sredstva in poti, kako se more povspešiti in povzdigniti razvoj človeštva.“

* *
*

Od tega, kar smo rekli o nalogi umetnosti, pridemo naravnim potom k drugi točki: predmet umotvora nima biti slabo samo na sebi, ampak le v zvezi z dobrim in v njega odvisnosti. Seveda opustimo tu filozofično vtrditev tega stavka, ker smo jo že podali v tretjem zvezku. Poslušajmo drugih glas.

Vže večkrat navedeni Goldmann uči: „Pesnik ne zadoščuje svoji nalogi, ako golo zločinstvo naredi za glavni predmet pesni“ — „zum Kernpunkt einer Dichtung.“

Zapomnite si to, pesniki Gorazdove vrste: tatvina, prešestvo, vpor, samovmor, pijanstvo — ne smejo biti glavni predmet pesni!

Slabo samo na sebi je nič, zatoorej ne sme vdobiti tudi v pesni samostalne neodvisnosti. „Kot nasprotju lepega, ne kot samostojni eksistenci sene more grdemu odrekati estetične opravičenosti“ In spet: „Slabo in grdo ima kot negacija le tedaj pravico obstoja v poeziji, ako se razreši v pozitiviteti lepega“.

Ravno iz tega razloga smo o svojem času obsojali tudi Gregorčičevo „O nevihti.“ Pesen izraža, kako ni Bog vslišal prosečih kmetov molitve, ne da bi prisijal le en žarek v grozoviti prizor, kateri bi nam pojasnil, da ima ljubezen Božja, ko tepe človeka s časnimi šibami, ž njim više namene. Zatoorej pe-

sen ni umetnijska navzlic vsej dovršnosti oblike. Res sicer, da se kaj takega večkrat zgodi, in bomo rekli — še veliko hujše se godi, toda kdor ima vero, sodi take posamezne slučaje le v zvezi z Božjo previdnostjo in v tej zvezi nam jih mora naslikati tudi pesnik. Marsikaj se nam pokaže kot „modrost in dobrotljivost, kar se zdi v posameznih udih, katere je vzel pesnik iz stika, slepa vsoda in krutost“ — so besede Lessingove, katere veljajo tudi za pesen „O nevihti“: pesnik je snel nevihto iz stika — Božje previdnosti. Mi se čudimo li, kako je moglo šolsko oblastvo tako poezijo sprejeti v knjigo, namenjeno ljudski šoli!

* *
*

Pridemo k tretji točki, in ta menimo, da je v naši pravdi najvažniša. Mi trdimo, da je v Gorazdovi „Celjski romanci,“ v „listu iz kronike Zajčke“ izražen nazor: taki so redovniki sploh; kaker nam „balada o potresu“ vpadljava misel: Bog ne vsliši molitve, ni je previdnosti. Naši nasprotniki pa nasproti povdarjajo: Pesnik ni hotel nego naslikati zgodovinski dogodek, poedini slučaj, češ, tako in tako je bilo.

Poslušajmo, kako določnje Kant umetnost: „Die Kunst ist das Vermögen der absichtlichen Darstellung von Ideen in entsprechenden sinnlich bildenden Formen.“ „Absichtliche Darstellung“ t. j. umetnik s tem, kar slika, nekaj namerjava. Umetnost potem takem ni več golo predmetnostno ali objektivno predstavljanje, kaker je zgodovina, ampak umetnostnemu tvarjenju se pridruži poseben namen ali misel, katere ne izraža umetnostni predmet sam na sebi, temuč le po navdihnjenji in namenku umetnikovem. Umotvoru se tedaj vedno pridruži tudi subjektiven moment.

„Die Dichtung ist persönlich, sie ist der Lebensgedanke oder die Weltanschauung, welche sich der Mensch unabhängig bildet; sie ist individuell, der Dichter gibt uns nur sein eigenthümliches Weltbild.“

Akoravno si tedaj umetnik izbere zgodovinski dogodek v izdelanje umotvora, vender ne obliči v njem kot poedinem slučaju; ampak slučaj mu je le substrat v izobraženje

ideje. Slučaj ali poedini dogodek sam na sebi ne izraža ideje. Umetnik tedaj, kateri nam ni hotel le naslikati ta ali oni slučaj ali dogodek, se mora odpovedati časti, da vpodablja ideje t. j. on ni umetnik, ampak zgodovinopisec.

Ideja je marveč občna; ne moremo tedaj v umotvoru iskati ideje, nego da si mislimo iz njega izključeno vse, kar je slučajnostno. „Človek potrebuje, kraljestva, v katerem nosi posamezen individuum na sebi znak občnosti.“ To kraljestvo je umetnost. Rudolf Steiner piše: „Nikoli, nikdar se ne moremo zadovoljiti s posamnim dogodkom, ampak le z (občnim) zakonom (idejo), nikoli, nikdar z individuom, ampak z občnostjo.“ „Pesnik podrejuje, kar je poedino ali slučajno, občnemu — das Individuelle dem Allgemeinen“.

Da tedaj dobro ločimo in v kratkem povemo še enkrat: V umetnosti stopi predmetnostni individuum ali zgodovinski slučaj v ozadje, prvo, bistveno, kar v nji iščemo, je subjektiven nazor umetnikov o svetu ali življenji, kateri kot ideja ima znak občnosti.

Ako tedaj še enkrat vzamemo lepo balado „iz kronike Zajčke“, sicer pošteno priznavamo, da je res tako bilo — in ni nam treba še posebe dokazovati iz virov — vender se drznemo po vsem, kar smo govorili o realizmu, izreči o nji konečno sodbo tako le:

Ta balada ni umotvor, ker nam ne predstavlja lepote, ampak samostansko blato, zgodovinsko blato sicer, pa vendar blato v pravem pomenu, ki tembolj smrdi, ker je je Gorazd izkidal iz samostana, izmej „čestitih patrov“ — kartuzijancev!

Drugič. Pesniku mi sicer ne očitamo obrekovanja, potem ko smo priznali resničnost dogodka, vender je pa „opravljal“. Kdo je kaj vedel po Slovenskem o Zajčkih — pijancih-kartuzijancih! Gorazd še le je raztrobil v svet njih greh in tako prestopil zapoved krščanske ljubezni, katera prepoveduje opravljati. To opravljanje je pa tem ostudniše, ker katoliški Slovenci časte redovnike kot „častite očete.“ Vsak sin bomo rekli, da je brezbožen, ako raznaša v svet slabosti svojega še toliko ničvrednega očeta.

Tretjič moramo Gorazdu očitati, da je v Zajčki „baladi“ izjavil svoje nazore ne le o Zajčkih kartuzijancih, ampak o kartuzijancih in katoliških redovnikih sploh.

Slednjič — kar je najgrše — uči ali boljše — saj je duhoven — pridiga Slovincem, v prvi vrsti slovenski mladini: redovniki so pijanci. Praktičnih posledic ni treba pač izvajati iz tega nauka...

Tako sodimo mi o tej in enakih „baladah“ Aškerčevih. Ako je pa ta sodba kriva ali pretrda, prosimo „Zvonove“ leposlovce, naj nas drugače podučijo — seveda z razlogi, a ne z oblastnimi frazami!

**Kar je Schopenhauerjev pesimizem v filozofiji,
to je novejši realizem v umetnosti.**

Da, naši realisti drugega ne delajo, nego vpotrebljajo načela Schopenhauerjeva na umetnost in leposlovje. Filozofični pesimizem je moral preje ali kasneje obveljati tudi v pesništvu. To je naravno. Po načelnem naziranju narodov se je vedno ravnala tudi njih npravnost in umetnost, sploh vse njih duševno življenje, naj se javlja v katerikoli obliki.

Vsako verstvo in vsaka filozofija izpoznavajo najvišja umstvena načela, in ker je človek, bodisi posamezen ali v velikih skupščinah, razumno bitje, se da v življenju voditi načelom. Odvisno je vse od tega, katera verska ali filozofična načela obveljajo v tej ali oni dobi. V srednjem veku je prodrlo krščanstvo, njegovim načelom so se duhovi pokorili; po njegovih naukih so narodi vredili privatno in javno življenje. Krščanstvo se je povečevalo tudi v umetnosti; dobilo je svoj najvišji umetnostni izraz v Dante-jevi „božji komediji,“ katera ni nič drugega nego umetnostno ponazorjenje katoliške vere in filozofije. Potem je sledila doba racionalizma in naturalizma, ki je zatajil vero v čeznaravni svet. Tudi naturalizem je dobil umetnostni izraz v tako zvanem „genre“ — v slikarstvu iz življenja, katero je cvelo posebno v 17. in 18. stoletju. Slednjič je v novejši dobi zavladal z Nemškega pesimizem, katerega vtemeljitelj je Schopenhauer. Po tem naziranju je vesolnost bolesteni vèk večno

nezadovoljne, nesrečne pravolje, ki je, vsled vsodnega, ne-
v tešnega hrepenenja sama sebe vpredmetila v sedanjem sve-
tu, a tu ni našla nego trpljenje in bol, pekel, tako da ji
ni rešitve nego v vničenji individua in v povratu v prvotno
nezavestnost — v ničevost.

Ta filozofija tedaj — rekel sem — dobiva nmetnostno
vresnično po tako zvanem modernem „realizmu.“ Schopen-
hauer dokazuje, da je vse vže po svojem bistvu slabo, da
povsod velja le vsodna sila, da prostost volje je ničeva, vse
v življenji le laž, videz, hinavstvo! Leposlovni realisti pa
resnično ne najdejo na svetu niti enega poštenjaka, niti e-
ne sramežljive device, niti ene zveste zakonske žene, niti
enega iz proste samoodločbe izvirajočega dejanja, da bi nam
predočili v pesni ali v romanu. Vse slabo, smrad iz vseh
kotov skupaj pometajo in koncentrujejo z rafinirano domi-
šljijo ter zapišejo na čelo: glejte, to je življenje! Je kje
realist videl pijanega kmeta valjati se po cesti, ga hitro
vzdigne, ga še bolj omaže, potem pa ga razstavi mimogre-
dočim kliče: Glejte življenje! Glejte realnost!

Za kaj resnično lepega, zdravega, krepostnega nima ni vi-
da, ni čuta. Nič mu ni sveto, ker ne pozna nič svetega, tuje mu
je kaker veselje, tako tudi prava bolečina; brez zavesti,
brez jasnih nazorov tava po temi, pri tem si pa domišlja,
da je vže dosegel vrhunec človeške modrosti.

Kako mora taka nmetnost vplivati na duha, je jasno.
Kaker prava umetnost, umetnost lepega in idealov, človeka
ogreva za višje vzore, tako mora pesimistična umetnost,
porodivši se iz blata in strasti, človeka potegniti za sabo,
potreti mu krepostno moč, zatemniti mu solnce idej, vzeti
mu vero v ideale.

Slovenski realist — dr. Ivan Tavčar.

„Blind für alle hellen Farben. darum dunkel gefärbt in
allen seinen Darstellungen, zeigt er uns nicht das Bild der Natur, sondern
ihre tendenziös verzerrte Carrikatur.“

„Wir sehen die Natur nicht künstlerisch verschönt, sondern
physiologisch und pathologisch verstümmelt. Nicht wo die Natur schön
und erhaben ist, erfasst er sie, sondern wo sie gemein, sittenlos und
brutal ist.“

„Er verzichtet von vornherein auf die Darstellung von Menschen unse-
res Gleichen, um sich ganz offen mit dem menschlichen Auswurf zu befassen.“

Das Ziel dieser socialen Dichtung ist eine krankhafte Gefühlsverwirrung, das ganze Bordell mobil zu machen, um unerfahrene Seelen mit einem falschen Mitleid zu vergiften.“

„In ungerechter Vertheilung von Licht und Schatten schildert er die unverhüllte Nacktheit des Lebens, nur weil dieselbe seine Sinne reizt und seinen zerstörenden Absichten Vorschub leistet, oder weil er in ihr die einzig wahre Äusserung des täglichen Lebens zu erblicken vermeint. Die Schilderung menschlicher und gesellschaftlicher Schattenseiten dient nur seinem Zwecke. Unzufriedenheit zu säen, zu verderben und jede ideale Regung mit brutaler Kaltblütigkeit noch im Keime zu ersticken.“

„Damit wir das Edle, Reine, Schöne, Erhabene für eine hirnverrückte Illusion erkennen lernen, und zum Schlusse angeekelt von dieser modernen Welt und ihrer aussichtslosen Realistik, angeekelt von uns selbst, nach nichts mehr brünstig verlangen, als der Vernichtung, dem entnervten Aufgehen im erlösenden Nichts.“ — K. Teutschmann.

„Er schildert nur rückenmarkkranke Tendenzmänner, emancipirte Tendenzweiber, psychologische Missgeburten, Gehirnerweichungen... mit einem Worte alles das, was in das Gebiet der Criminalpolizei, der Psychiatrie und Pathologie fällt. Einseitig in der Tendenz, einseitig in der Beobachtung, einseitig in der Auffassung entfernt er sich von der Wirklichkeit viel weiter, als es irgend jemals eine idealistische Literaturströmung gethan... Er unterschlägt alles andere, was auch Natur ist, und lässt unser ganzes Fühlen und Empfinden auf das Hässlichste des Hässlichen concentriren.“

„Der Mensch ist in seinen Augen immer schlecht und dumm — oder beides zugleich, nur eine schlechte oder dumme Canaille.“

„Wahnsinn ist das Ende fast aller seiner Dramen.“

„Ein Pessimismus, der uns die Hoffnung rauben will.“

„Ich frage nur, antworten ist mein Amt nicht.“ — Ibsen.

Kaker smo tiste čase razloživši teorijo o idealizmu, ocenili dela prvega „idealista“ slovenskega — Stritarja, tako se nam zdi tudi zdaj primerno, potem ko smo pojasnili vprašanje o realizmu, nekoliko spregovoriti o pisatelji, kateri je po našem mnenju glavni zastopnik modernega slovenskega realizma ali naturalizma na Slovenskem. Ta mož je po svojih romanih in novelah vže več let slavno znani gospod dr. Ivan Tavčar.

Gorenje stavke smo vzeli iz knjige: „Die Sünden des Naturalismus. Aesthetische Untersuchungen, von Karl Goldmann. Berlin.“ Ker je realizem, o katerem govorimo, še le nova prikazen in se ni, kaker se zdi, še popolnoma razcevl, nahajamo le še malo kritičkih del in spisov o njem. Zatorej smo se resnično veselili, ko smo omenjeno knjigo odan na Dunaji staknili.

Dobro nam je došla. Pa v svoje še večje veselje smo

se prepričali, da se naši nazori o realizmu, katerega knjiga imenuje navadno naturalizem, popolnoma zlagajo s pisateljevimi, akoravno se njegovo versko mišljenje povsem razlikuje od našega. A ravno to nam priča, da naturalistične nezmisli ne obsoja le krščanstvo, ampak tudi zdravi razum in nepokvarjen naravni čut.

V navedenih mestih najdemo pisateljevo sodbo o realizmu v kratkem izraženo, in realistične težnje v slovstvu osvitljene od raznih strani. Prepuščamo razumnim bralcem, naj razsojajo sami, kako resnično je v teh stavkih označeno duševno obzorje dr. Tavčarja — pisatelja, in kako se dá vse vpotrebiti na slike, katere nam dr. Tavčar razstavlja v svojih romanih in novelah. Mi hočemo v naslednjem razstavo dr. Tavčarjevih slik odpreti in tu pa tam le toliko pojasniti, koliker se nam zdi potrebno, da se razume njih prava misel.

* *
*

Vzemimo povest „Mrtva srca.“

Gregor Lesovčej, gospodar na Nižavi in Višavi, imel je edinega sina Vida. A ljubil je bolj Ernesta, sina svoje sestre. Temu zapusti v oporoki bogato, graščinsko Nižavo, sinu pa manj vredno Višavo. Vender sta Ernest in Vid živela v miru. Vid se oženi. A Ernest mu zapelje ženo. Ko Vid to zve, zapusti dom in zbeži se sinčkom Bogomirom daleč na tuje. Plod prešestne ljubezni je bil „duhoviti“ Filip Tekstor — najplemenitiši značaj v pevesti. Tudi Ernest se poroči — seveda z drugo. V dan poroke se zapeljana Vidova soproga vstreli; Tekstor pa živi na Nižavi v Ernestovi družini; vedno sam poseda po gozdu in sanjari — njegova „filozofija“ je pesimizen in komunizem.

Mej tem vmrje Vid v tajini. Sin Bogomir pa pride v domačijo, da se polasti očetovske dedščine na Višavi. V zapuščenem pismu, katero pa po volji očetovi odpre še le na Višavi, zve skrivnosti svoje rodbine in razmere do gospodarja na Nižavi, strica Ernesta. Bogomir priseže maščevanje ter išče vsake priložnosti, da obuja Ernestu stare spomine in mu greni življenje. Toda kmalu se Bogomir zagleda v Ernestovo hčer Ano; ljubezen do hčere ohladi maščevalno strast proti očetu. Da celò zataji se toliko, da vniči vse dolžne liste, s katerimi bi bil Ernesta lahko spravil na beraško palico.

V tem sprede vsoda v Malčevi družini še druge čudne razmere. Poseben prijatelj Ernestov je bil Lavrencij Sodar, vdovec, ki si je bil pridelal in priskopušil veliko premoženje. Imel je si-

na — gospoda notarja Nandeta. Ta si izbere za nevesto staršo hčer Ernestovo, Meto. Toda ko razodene očetu svojo namero, zve od njega, da mlado Metko hoče vzeti on, stari vdovec; plačati jo hoče zadolženemu očetu prav dobro. A v isto Meto se je bil zagledal vže tretji, njen pol-brat Filip Tekstor! Denar zmaga. Isti dan se na Nižavi obhajati dve poroki. Oče Sodar poroči obupajočo mlado Meto, sin pa bogato, a staro Murnovko, katero mu je bil oče podrinil. Tisto noč pred poroko je pa Filip Tekstor zvedel od pol-brata Viktorja greh svoje matere. Mislé, da Viktor obrekuje, hoče rešiti čast matere ter pozove nasprotnika na dvoboj. Smrtno zadet pade; preneso ga na Višavo, kjer vmrje koj drugi dan v sobi, kjer je ležala nekdaž mati na mrtvaškem odru; a pred smrtjo zve, da je vse res tako, kaker mu je bil Viktor povedal.

Še nekaj z dne poroke. Bogomir obišče Nižavo in razodene Ani, da je več ne ljubi. Seznanil se je bil namreč na Soteškem gradu z grofovsko hčerjo Lino. Zdelo se mu je, da ga ljubi tudi ona. A varal se je — visoki aristokrati mu prekrižajo račun, on pa zapusti Višavo in zbeži — v Ameriko. In tako se konec vse komedije smejeta le dva grda, skopušna, premetena, vsega zaničevanja vredna starca: Ernest Malec, kateremu se na novo odprejo vsi viri bogastva, pa Lavrencij Sodar.

Noveleta „Ciril“.

Ciril in Metod sta bila dvojčka. Oče nju, doktor Simon Rak, odvetnik, si je pripravdal mnogo denarjev. Ciril in Metod sta skupaj dokončala študije na vsenčilišči, skupno bita promovirana, in oba sta vstopila v pisarno k očetu. Ciril je bil surov, malo je delal, rad popival; Metod pa mil, delaven. Nekega dne dobili so v hišo dekle od daljnih sorodnikov; ime ji je bilo Marija. Vsi trije: oba brata pa oče se vanjo zagledajo. Ko jo Ciril obišče v sobi, si prisežeta večno ljubezen. To sliši Metod. V obupnosti začne biazneti in misli vže na samovmor. Ciril se ga vsmi-li, sklene pozabiti na Marijo: zato zapusti očetovo hišo in se preseli v tuje mesto. Metod se kmalu potem poroči; a Marija ga ni vzela iz ljubezni, ampak iz srda. Pripeti se, da vmrje doktor Rak: „vdaril ga je — kaker je sumničil Metod — božje jeze blisk, ker je pozelel ženo svojega lastnega sina!“ Ciril pride domov k pogrebu. Potem pa ostane z bratom v hiši rajnkega očeta. Metod je čedalje bolj hiral, pila ga je zavest, da ni ljubljen od Marije. Pač pa vsplamti v Cirilu zakopana strast do Marije. Poželi ženo svojega brata. Metod ga zasači pri nji — in sklenjeno je bilo, da „oba živeti več ne smeta.“ Osoda je morala razsoditi — dvoboj. Izmej dveh kup zadene Metoda kupa — sè strupom. Pije, vmre. Tudi žena, Marija, je vmrla kmalu potem. Ciril je pa zbežal kaker Kajn v samoto, dokler mu ni obup spodjedel življenja.

Podoba „G r o g o v M a t i j č e“. — „Povedal vam bodem

nekako otročjo idilo, ter govoril o otroških srcih, in o trpljenji, katero je zasejala vsoda tudi v taka srca“.

Tak otrok bil je Matijče. Gospod Andrej ga je izbral, da mu je stregel pri sv. maši. Pri tem poslu dobil je tovariša. kateri ga je pa zavalal. Slednjič pošljejo oba v mesto, da bi se izšolala; imela sta pa oba eno misel: postati duhovna. O počitnicah sta mej mašo zahajala na kor. Tu je ob nedeljah pevala mlada Manica Šetravova. Kar se oba otroka-dijaka zagledata v njo! Pa še tretji, Miha Kovarjev, se je pridno potikal okol nje. Zato sta se nad njim zmaščevala, porezala sta mu glave na zelniku in jih živini pometala. Oba pa skleneta vsak pri sebi vzeti Manico. A Manica vmre za kozami. Dijaka se ravno kopata, ko zvonovi zapojejo k pogrebu. Ko zve Matijče, da zvonijo Manici, se strese, pade v tolmun in vtone!

In tako dalje..... Bodi dovolj; po receptu načrtanih treh so več ali manj vkrojene skoro vse druge povesti, novele in slike Tavčarjeve. Sicer razodeva smisel Tavčarjevih povesti večkrat vže sam naslov n. pr. „Mrtva srca“. „Valovi življenja“, „Vita vitae meae“ itd. Izmej petnajst ali šestnajst manjših in večih povesti, katere smo prebrali, se dasti izvzeti morda le dve ali tri, da bi ne bile po osnovi in zmisi podobne gorenjim trem.

Nevkrotljiva sila spolne ljubezni in drugih strasti.

Po vseh pripovednih spisih Tavčarjevih bide spolna ljubezen kot srčna žila. Obudivši se v srci kot tajna sila, človeka k vsemu nagiblje. In dasi se v njem javljajo še druge strasti, vender je ona najsilovitejša mej vsemi, v njej se zatopijo vse druge. Je pa spolna ljubezen prava demonična moč, katere ne more krotiti duh; vsi vpori, vsi sklepi so brezvspešni, so ničevi nasproti silnemu nagonu. Nihče v slovenskem slovstvu ne zna tako klasično slikati voljno onemoglost nasproti spolni strasti. „Ljubezen ima večne svoje zakone, in po večnih teh zakonih si moja!“ Pa ne da bi ti zakoni bili Božja volja! Marveč kogar ljubezen prevzame. „pozabi na vse zakone svete pravosti in na vse vkaze večnega Boga.“ Ljubezen s človekom igrači, kaker veter z listom. Danes prisega signore Battista: „Ženil se bom, in oženil se bom z Vami. signorina Lujiza!“ A vže jutre ga premoči Leonora, da znori za njo in se odpove Lujizi!

Kot slepa živinska strast se Tavčarjeva ljubezen giblje in določuje le po fizičnih zakonih, ne da bi poznala mej, katere je sramežljivost pa Božji zakon postavil spolnemu druženju ljudi. Vse odločuje trenotek, o prvem pogledu se vname ogenj; bodi oseba poročena ali neporočena, bodi mej njima še tolika stanov-

ska razlika, še toliko ovir, ki se na veke ne dajo odstraniti — če je mej osebama kemični navlek, ne morejo zabraniti združenja nobeni obziri, nobena postava, nobeno zlo, tudi smrt ne!

Da, dr. Tavčarja še posebno veseli v povesti vpletati prešestnike in prešestnice; skoro nobeden postavno sklenjen zakon ni srečen; živalska strast vse razruši, vse raznese, ter prižene konečno do vmora, do dvoboja ali do obupa! Tavčarju ljubezen ni naravna, človeštvo ohranjajoča in množéča moč ampak ravno nasprotno. Ona ne obraja nego nesrečo, obup, smrt. Dr. Tavčar s prirojeno spretnostjo stika le nenaravne, iz popačenja narave izvirajoče včinke spojne ljubezni. Mlado, zalo golobico poroča s starim, debelim skopuhom: dijak, ki ne pozna še grškega alfabeta, se zatelebi v kmetijsko dekle; v isto devo sorodnico se zaljubita sinova in z njima oče; grof Egon leta za konteso Serafino, bratranko, in jo ljubi; „ko se mu pa pri bčeri stvar vrši prepočasi, snubi in vzame Serafinino mater, vdovo svojega strica, ki „je pa ne ljubi, ker bi bila lahko njegova mati“!!

Izven ljubezni obvladujejo človeka tudi druge strasti. Mej tem je posebno sovraštvo in maščevalnost. Gospodstvo njih je neizprosno, absolutno. Komur je jeza obtičala v srci, je ne bo zatrl nikdar več. Vid Lesovej, kateremu je Ernest Malec zapeljal ženo, zapusti po smrti sinu pismo, katero sklepa: „In ako me vprašaš, če sem odpustil, preden sem izročil svojo dušo stvarniku — povedati moram, da nisem. Nisem mogel! Pri odprti smrtni gomili sem obrnil pogled nazaj na svoje preteklo življenje. In strašne sem gledal razvaline, podrtine, in bodeče trnje je poganjalo mej njimi! Spomnil sem se tedaj, kako bi mi bila lahko spremenila ta ženska življenje v cvetoč vrt, in vmirajoče se zgrudilo v grob — brez odpuščenja! Večni Bog pa naj sodi mej nama, kader stojim pred prestolom njegovim! Pojdi na Višavo! — Jednega človeka sovraži na svetu — Ernesta Malca, ki je bil nekdanj bratranec moj!“

Dr. Tavčar je fatalist, taji Boga in njegovo previdnost: vender pa, ko piše za sv. Mohorja, veruje v Boga in njegovo previdnost!

Dr. Tavčar ni Bog ve kak filozof, vender ima svoje nekako filozofično naziranje, katero si je stvaril ne toliko po lastnem mišljenju, koliker iz branja tujih pisateljev. Tavčar je po svojem naziranju fatalist. Edina svetovna sila, ki vse giblje, vse določuje, ne le v brezumni naravi, ampak tudi v človeku, je vsoda. Tavčar je pisatelj vsode, kaker noben drag slovenski pisatelj. To kaže ne le s tem, da taji prosto samoodločbo v človeških deja-

njih, ampak na več mestih nam njegovi junaki izrecno pridigajo ta nauk. N. pr. „Propadel sem bil bil nedoumnim zakonom vsode, katera igra s človeškimi srci, ter se veseli komedij, ki nastajajo iz te njene igre. Propadel sem bil valovom življenja, in ti so me metali sedaj kot ladijo brez vodnika sèm in tija!“ Spet: „Bilo mi je kaker da bi me bila pograbila velika, neskončna pest vsode ter me treščila iz nebes, da sem padel mej večni krog svetov, ter telebal od zvezde do zvezde, vedno globokeje!“

Kjer vlada vsemogočna vsoda, ni več mesta za Boga stvarnika in njegovo previdnost. Tako uči tudi dr. Tavčar. Na vprašanje, kaj je naše življenje? odgovarja: „Te moči, katere so skuhalale zemljo, potrebovale so nekaj takega, pravim, kar je človek. In naredile so ga in sedaj mora živeti, kaker more...“

Tisti čas je pisateljaval dr. Ivan Tavčar tudi za družbo svetega Mohorja. In spisal je obširno knjigo — dobil je menda zanj nekaj sto forintov — knjigo, ki nosi naslov: „Slovenski pravnik.“ V knjigi piše prav verno in pobožno tako-le: „Božja previdnost je ustanovila cerkvene oblasti, katere nam dajejo zapovedi, ki varujejo dušo in posmrtno našo prihodnost pred pogubo. Ali Božja previdnost je ustanovila tudi svetovne oblasti. — Zakoni vežejo tudi po Božji zapovedi vsakega“ itd. In spet še bolj pobožno: „Božja previdnost razdelila je... „neskončna ta previdnost... „tista večna previdnost, ki se kaže v vsakem stvarjenem listu, in v vsaki kaplji, viseči na tem listu!“... Herz, was willst du noch mehr!

In sicer, ako prav razumemo, so Tavčarjevi nazori o početku sveta in človeka nekakoo sorodni znani teoriji Darwinove descendencije. Vsaj v tem zmislu si razlagamo besede signorine Leonore: „Kdo sem?... Poglejte jaz sem brezimna vila tega kraja, ha! ha! Nekdaj sva vže bila skupaj! Ali tedaj je bila prazna še ta zemlja, in komaj so se bile posušile vode po nji. Tedaj ste pa vi, signore Battista, plavali kaker razcveten lotos po mladih valovih komaj vstvarjenenega Amazona in jaz sem kaker droben pišan kolibri kopala se v vašem cvetu... In vže tedaj — danes je od onega časa preteklo kakih šest tisoč let in vender se vas še dobro spominjam — vže tedaj sem storila obljubo, da se bodem zopet kopala v vašem cvetu, kader se snideva čez šest tisoč let.“

Dr. Tavčarjev pesimizem o življenji. Komunizem. Spet dr. Tavčar v „Zvonu“ pa dr. Tavčar pri sv. Mohorji! Njegovo blasfemije.

Vsodina sila je slepa, brezčutna, nevsmiljena, njeni „prsti so železni“ — Schopenhauerjev pesimizem je metafizično ozadje Tavčarjevega modrovanja.

Čujmo, kaj pravi o življenji Štefan Deska, eden izmed Tavčerjevih modrijanov. — Pripomniti moram, da najvišjo modrost predavajo pri Tavčarji le blazni ali vsaj na pol trkneni ljudje, pijanci, sploh ljudje v anormalnem stanju. Od učenjakov, duhovnov, treznih in izkušenih mož ne boš slišal nego le vsakdanje reči: kako se je in pije, kupčuje itd. Vse narobe od tega, kar je bilo doslej v navadi! Pa Tavčar se zdi, da išče svoje slave ravno v tem: on hoče biti nov, zato je na vse, kar so stari pravili: „da“ — odgovarja on: „ne“, in nasprotno. „Das einzige Gebot, in dem sich alle Ethik zusammenfasst, lautet: modern zu sein! — Und das heisst zu jeder Zeit revolutionär sein!“ Hermann Bahr. — — „Ewig revolutionär sein bedeutet aber, zu jeder Zeit und unablässig mit dem Schädel an die Wand rennen, weil das Schädell an die Wand rennen einmal unser Beruf ist.“ Karl Teutschmann. Nadalje moramo še pripomniti, da Tavčar svojega pesimizma navadno ne predava določno in očitno, ampak bolj v obliki vprašanj in dvomov, katere izražajo njegovi modroslovci — „Ich frage nur, antworten ist mei Amt nicht.“ Skoraj povsod pa vpleta mej taka vprašanja „starega“, neizkušenega „Boga“ ter brusi blasfemno svoj jezik o njegovem najsvetejšem imenu. —

Poslušajmo tedaj Štefana Desko — o življenji! „Vi ne bode te umeli, ako rečem, da (človek) mora živeti. Oj kolikokrat bi pač vrgel se sebe to slabotno odejo življenja! — Ali človek mora živeti!.. Čemu je vendar človek? to je vprašanje, to se vpraša! Čemu sem bil jaz. Štefan Deska, moj Bog, to se vpraša! — In ako bi vendar vladala nad nami dobra roka, čemu smo? Morabit zato, da bi iskali ljubezni tu v tem simoraštvu? To je. Ljubezen, to je! To je, za kar je vse... Kaplja pri kaplji, tica pri tici!... Ako bi me hoteli postaviti zopet v življenje, ne bi hotel, v drugič ne bi hotel živeti! Ne hotel!“

Ves svoj pesimizem pa je izlil dr. Tavčar v povest „Mrtva srca“. Tu je premiselno skup zmetal razne osebe vseh stanov, vsake starosti, da bi nam vpodobil fundamentalno dogmo Schopenhauerjevega pesimizma: vse je slabo, vse gnjilo! Vse tako zvano dobro, vse pozitivno — je navidezno, je prazno nič! Ne išči pri stariših prave ljubezni do otrok, ne pri ženi zakonske zvestobe; ne verjame mladenič dekletu, niti dekle mladeniču; ni ljubezni do domovine; duhovni so robati, njih edini poklic je — debeliti se; pobožnost je hinavščina: „pred svete altarje poklekajo, da bolje jedo in pijo“; v aristokratih je vtelesen sam napuh; celó škof, Janez Zlatoust, ima — mrtvo srce! Čez vse stanove, čez vse človeške pridobitve, čez ves napredek in kulturo, sploh čez vse, kar je človeštvu v ponos, kar je podlaga socialnega reda in pogoj pravega napredka, slednjič čez Boga samega in njegovo previdnost bruha Tavčar svoj pesimistični žolč. Pamet in modrost zapustila je celi svet: edino pribežališče je

našla še v možganih na pol blaznega sanjača, dvobojnika, nezakonskega — Filipa Tekstorja! Ta je edini „duhovit“ še na svetu — vstvarjen po podobi — očeta Tavčarja, njegov pravi duhovni sin! Ako hočemo torej Tavčarja popolnoma poznati, ako hočemo razumeti smisel njegovih spisov, poslušajmo modrovanje — Filipa Tekstorja

Filip Tekstor nam oznanjuje — komunizem! „Božjo prirodo!.. Prav ste dejali.. Glejte, če midva reč pazljiveje pregledava, imam ravno tisto pravico kaker Vi, ležati tu v mehkem mahu ter zreti proti visokemu gospodarju, kateremu iz rok se je izlila vsa stvaritev. Božja priroda! Ali sedaj so jo s silo iztrgali božji roki, obvili jo s svojimi capami. **To pa imenujemo pravico, imetje, ius!**“

Prosimo za par besed. Pred leti je pisal dr. Tavčar — seveda ne za „Zvon“, ampak za družbo svetega Mohorja — knjigo, „Slovenski pravnik.“ Tu piše nekje, da bi se moralo pred vsem rešiti vprašanje, kaj je lastninska pravica sama ob sebi. Toda pisatelj toži, da še dandanes ni na to vprašanje kratkega in jedernatega odgovora; zastonj si je glave beliti! In vender je isto leto 1884, ko je tako pisal za sv. Mohorja, gospod dr. Tavčar v „Ljublanskem Zvonu“ dal kratek in jedernat odgovor: pravica, imetje, ius so — cape!

In ako bi hoteli še le posledice izvajati iz tega nauka?! Sam dr. Tavčar bi nam leta 1890 ne verjel, ako bi hoteli dosledno izvesti, kako strašanske posledice za državni in socialni red ima tajeenje lastninske pravice, ako bi tega vže sam ne bil storil leta 1884 v Mohorjevi knjigi, kjer koj na naslednji strani res klasično piše: „Mislite si, kake razmere bi nastale, ko bi se hitro razglasila postava, ki bi določevala, da lastninske pravice ni več!... Mislite si, kake prekucije bi nastale!... Kdo bi potem še delal? Ali bi ne izginila vsaka ljubezen do dela in ali bi se mi vsi ne spremenili v tropo vednih pohajkovalcev, ki bi delo pred vsem sovražili, ali pri tem vender lakote vmirali? Premislite, kaj bi bilo človeštvo?... Pomislite vse to in potem vam bode jasno postalo, kolikega pomena je ravno lastninska pravica.“ In kako se huduje dr. Tavčar nad tistimi „zmedenimi glavami ki zahtevajo, da bi se bogastva celega sveta po enakih delih razdelila... ker če bi se vresničila ta brezglavna domišljija, bi postalo človeštvo tropa nemarnih lenuhov, kaker luža, ki gnije sredi močvirja.“ Zatorej se ne more zdržati isti dr. Ivan Tavčar, da ne bi takim zažugal s kaznimi: „Zavoljo tega pa so tudi naši zakoni obdali lastninsko pravico z velikim varstvom ter preganjajo vsakega, ki bi se predrznil s pohlepno pestjo posezati v tujo last. To postavno varstvo je tako obširno, da kaznuje člen 305 občnega kazenskega zakona s šestmesečnim in še celo z enoletnim zaporom vsakega, ki bi očitno ali v družbi, ali v

tiskovinah in razširjenih spisih lastninsko pravico smešil, ali nje nepotrebo dokazati skušal. Vidite torej, da je lastninska pravica sveta in tako stalna, da je vže proti postavi, če se samo smeši..“

Komedija res — s temi mladoslovenskimi značaji! Hic „Zvon“! — hic sv. Mohor! Ob istem času, iz istega peresa — taka gorostasna prekoslovja! Bi mi znali razodeti to skrivnost?!

Pa poslušajmo dalje Tavčarjevega Filipa. On nam pojasnjuje v imenu svojega duhovnega očeta človeško življenje z naslednjo nad vse zanimivo ilustracijo:

„Kako si jaz mislim življenje? Godi se nam, kaker je pisano v sveti knjigi: lačni smo in iščemo ljubezni — a podaja se nam kamen in sovraštvo!“

„Mi živimo v času mrtvih src! Ta čas za silo se skriva pod penami napačne humanitete. Ilustracijo naj vam daje ta-le priprovest. Nekdaj sem obiskal starega, močno bogatega gospoda. Po vsej deželi je slul za moža mehkega in najblažega srca! Pridem do njegovega dvora, obdanega s senčnatim vrtom. Prišel sem tiho do veže. Ondu pri vhodu je slonel berač, star, slaboten, vsmiljenja vreden. Nekdo pa je prav grdo kričal nánj, nánj potepuha, ki se upa lenariti in beračiti pri poštenih ljudeh. Pristopivši sem videl, da je bil ta kričač gospod sam. Gospod, ki je slul po deželi za moža najdobrotljivejšega srca! Mene vgladivši se prestraši, potem pa ročno deže obraz milobno v dobrotljive gube in proti kuhinji vsmiljenja kipeč vzdihne besede: Nežika! Nežika! Vbožček je tukaj, daj mu obilo daru, za Boga, daj mu obilo daru!“

„Poglejte, tako je naše življenje!“

„Nekdaj zopet sem stopal na strani krasne gospé. Solnce je sijalo iz njenih očij in vspomlad se je cvetoče razprostirala v njenem srci. Prišla sva mimo hiše, kjer je visoko na balkonu sedelo mlado dekle, vzdihovalo pod težo svojih tujih las ter koketno spuščalo bliskove poglede na mimogredoče artilerijske oficirje. In opozoril sem svojo spremljevalko na to neprijetno vojskovanje. Ali smeje mi je odgovorila: Kaj hočete, dandenes mora vsako dekle biti koketno. Tako zahtevajo časi!“

„Tako je naše življenje!“

„Naše stoletje je stoletje mrtvih src! Človeštvo je silno materijalno postalo! Jedo in pijo; ženijo se, da bolje in leže jedo in pijo; pred svete oltarje poklekujajo, da bolje in leže jedo in pijo in tako dalje! In tako dalje!“ —

„Kultura in omika? Tudi kultura je mrtva dandenes in ne oživlja duše in srca! svoj ponos si išče v izumovanji morilnega orožja, morilnih strojev! Tolikokrat se hvali kultura; ali kake vspehe je imela ta kultura, gospod Bogomir? Naj je človek najomikanejši na naši zemlji, naj se še tako hvalisa z duševnimi svojimi deli, tega pač zakriti ne more, da ima trdo in sebično

dušo! Kultura se mu je vtila v srce, kakor razbeljeno železo, katero se je počasi ohladilo in mrtvo mu naredilo srce!“

„To se Vam bode zdelo morda čudno, logična blasfemija. Marsikaj bi bil morda zamolčal, ali ljubezen do resnice me je napolnila, da sem posegel po skrajni konsekvenci.“

„Naše stoletje,“ nadaljuje, „je stoletje mrtvih src. In, kar je najhuje, videti je, da bode vsako prihodnje stoletje še trše, sebičnejše. Znano je, da tisti večni ogenj, ki divja v osrčji naši zemlji pojema vedno bolj in bolj. Nekdaj pa vgasne in strašni mrazi se polasté te naše zemlje. A znano je tudi, da peša solčna luč vedno bolj in bolj. Nekdaj vgasne tudi ta velikani in tema pokrije prostore svetovne.“

„Uže Malthus je dokazal zakon, da se človeštvo množi z geometrično progresijo, a de se živež in hrana, oziroma reči, ki nam služijo v to, množe le v aritmetični progresiji. To pa se pravi: materialno blago se pomnožuje k večjemu v aritmetični progresiji; pohleppa po njem pa se s človeštvom pomnožuje v geometrični progresiji!“

„In to, prijatelj, to je strašno, grozno! Vi čutite, da bode zemlja zapuščena od blagotvornih močij večnega solnca, s pojemajočimi plameni v svojem osrčji, vedno menj in menj rojevala, da polagoma opustoši ter postane končno gol kamen brez rastlin in življenja. A kadar pride to v tok, bode šlo hitreje dalje, kot z geometrično progresijo. Tema nastopi in rodé se strašni mrazi. Človeštvo, po hrani hlepeč — divja v besnosti prvotnega živalstva. In zemlja postane velikansk stolp, v katerem se bode kaker Ugolino borilo človeštvo z lakoto in smrtjo. Tedaj pa bode konec sveta! Ali poprej bode kazala ta tragedija še strašne prizore, vršéce se stoletja in stoletja. V teh stoletjih pa bode zatoniло vse vzvišano, vse vzorno mej človeštvom in materializem združen z živalskim bode vladal.“

In Filip Tekstor pljune v imenu svojega očeta v obraz najsvetejšemu Bogu rekoč: „To je teorija mrtvih src! Ali Bog sam je gospodar!“

Da, iz pesimizma izvira sarkastično zasmehovanje Boga in njegovih del, bogokletna ironija pa stojičen cinizem! „Tik naju na produ, pristavila je patetično, pa se je ljubi Bog trudil v potu svojega obraza in gnetel ilovico, da bi zgnetel tisto dolgočasno in pusto stvar, ki se sedaj imenuje človek, ha! ha!“ „Sicer pa pravijo, da je Bog pravičen!“ Kak pomen pač morajo imeti v ustih brezbožnega fatalista besede: „Pozabil sem na vse zakone svete pravice in na vse vkaze večnega Boga!“ Ali pa: „Prodal sem jo bil v pregrešni kupčiji, katera pred stolom Božje milosti, ki vrejuje naše življenje, ve-

ljati ni mogla, ni smela"! Ni li ironija, ni blasfemija, ako dvobojnik, morivec svojega brata, ako pesimist, ki taji Boga in prisega v vsemogočnost vsode, tako le govori: „V to samoto sem se podal in sedaj molim k Bogu, ki nas vstvarja, ter nas pušča v mirati po svoji volji, da bi me tedaj, ko bo govoril svojo sodbo čez nas, ne obsodil preostro, ne tako ostro, kakor bi zaslužil!“

Drug vzgled. „Naš gospod Bog ne bode napravljaj razločka mej grofom in beračem!“ tolažil je menih. — „Kaj, zakričal je oni, kdo vé! Malo mu je verjeti! Čemu pa je potem vstvaril grofe in berače? . . . Toliko vam povem, sveti oče, če bom na onem svetu gorel v večnem ognji, gorel bom zaradi svoje gospode. Ona se bo morda po nebeških višinah sprehajala ter uživala Božjo milost. A jaz se bom kuhaj v hudičevem kotlu, kaker zaklana kokoš!“

Dr. Tavčarjevo krščanstvo!

Kako pobožen kristijan mora biti potem takem dr. Tavčar, ni težko vganiti! On sicer še vedno vporeka, da bivajo liberalci na Slovenskem, liberalstvo smo staknili mi sè zlobnim namenom! In res se najdejo še zdaj taki, ki verjamejo dr. Tavčarju in njegovemu „krščanstvu“. Mi pa menimo, da nihče na Slovenskem ni krščanstva tako zlobno in premišljeno sramotil, kaker dr. Tavčar.

Ko so hoteli žaljeni Aleksandrijci Heroda Agripo osramotiti, so si zlepi iz papirja in cunj njegovo podobo, jo obdali s zaplati kraljevskih insignij, potem pa jo pljuvali in vlačili po mestnih ulicah v javni zasmeh.

Enako podobo si je izdelal dr. Tavčar v svoji povesti „Ivan Slavelj“; izbral si je neotesanega, trapastega kmeta, da persiflira na njem verske skrivnosti in katoliške obrede. Dogme, sakramenti, krščanska pobožnost, devištvo, molitev, duhovščina — vse se tu izpostavlja v zasmeh in zaničevanje! Robati Slavelj je v Tavčarjevih spisih glavni „krščanski“ junak. Oglejmo si ga torej, da vidimo na njem, kako globoko je v srei Tavčarjevem vkoreninjeno češčenje do krščanstva!

„Očetu Slavlju dali so ime sv. Antona, egipčanskega puščavnika. Vgenili so jo. Naš Anton je skušal na vso moč posnemati svoj sveti poklic. Nikdar ni popival. — Sè svojo ženo živel je složno, in če je dejala ona tako, gotovo ni dejal on drugače. Nikdar ni godrnjal. — V kratkem: oče Anton je bil dober mož, kateri je družil z varčnostjo tudi potrebno pobožnost. Zakaj vsak advent in vsako veliko noč se je razodel duhovnemu pastirju svojemu ter prosil odpuščenja grehov. In kader mu je storilo ži-

vinče, vrigel je v cerkveno pušico desetico, ali pa postavil na oltar voščenega volička“.

„Ko je bil dopolnil pet in trideset let, oženil se je z Barbo. Ta je bila pobožna še bolj kaker njen mož; po maši je ostajala vedno še pol ure v cerkvi, da je odmolila brezmašne molitve, kaker so za hišo in polje, za srečo pri živini in otrocih, zdihljaji do svoje patrone in svetnikov in svetnic.“

„S posebnim veseljem spominjala se je svojega očeta, ki je vže davno počival, v življenji pa samotaril po Bobovški vasi, ter se redno živil z delom svojih rok. Njegova pobožnost slula je po vsem okraji. Vedel je vsakdo, da se je pobožni „Muha“ (tako so mu dejali) vselej, kader mu je všla pri mali nezgodi kaka po sedanjih pojmih čisto nedolžna kletvica, sè strahom okrog ozrl in z globokim kesanjem zdihnil: „za božjo voljo! zaklel sem.“ In potem v nedeljo gotovo ni pozabil spovednice in pozemeljskega očiščenja. Ime mu je bilo Janez, zatorej so krstili na materino posebno željo tudi malega Slavlja za Janeza, zveličarjevega krstnika, da bi bil vsaj malo podoben očetu Muhi, kateri je tedaj vže v zemlji ležal.“

Antonu Slavlju se rodi sin. „Naključilo se je bilo tako, da je naš junak še le drugo jutro bil sprejet v naročje svete cerkve. Ko pridejo domu iz Božje veže in oče Slavelj ogleduje obličje svojemu rojencu, zdelo se mu je zdaj mirnejše, lepše in prijazniše.“

„Pobožna in pri štiridesetih letih še neomožena samotarka Meta pritrdila je očetu rekoč: „Glejte, na malih bodete čudeže videli, kaker je zapisano v evangelijskih bukvah.“.....

„Oče, vi ste bogudopadljivi,“ pravi Meta; „Bog vam pa je dal tudi prelep dar.... Ali z darom pridejo tudi dolžnosti, da ga izredite duhovsko, kaker se pridiguje na prižnici, da ga na konci sveta naš blagonosnik ne obsodi in da ga ne zagledamo mej kozli in mej črnimi! Ali da se to ne zgodi, imamo gotovo pripomoč.“

„Gotovo pripomoč?“ praviš; in oče Anton povzdigne z radostjo oči. Meta pa privleče na dan obdelano molitveno knjigo in odpre jo na mestu, kjer so ležali v nji stari naočniki.

„Tu je,“ pravi s prepričanjem. Oboroži nos in prične brati:

„Molitvica in pobožni zdihljaji nad novorojenim otrokom!“

Počasi bere in navéde vse dobrote, katere so sveti oče papež Silvester za to molitvico in za te zdihljaje podarili, „ako se izmolijo z vrednim duhom, ter se moli deset „češčena si Marija“ in ravno toliko „čast bodi,“ ako se človek spove in prejme kruh božji.“

Oče Slavelj vzdihne strmeč o tolikem blagoslovu. Meta pa moli ter konča tako:

„In ti sveti križ in sveti les in sveti žebli in sulica presveta in vse svete relikvije in sveti ostanki, vpijte na glas, da

gledajo nebesa na ta novi ud udov svete cerkve z največim dopadanjem.

„Sedaj pa še zarotenje“, reče in povzdigne glas:

„In ti, „cercerelus“ pogini, „cercerelus!“

Tako se konča ta prekrepka molitvica, polna svetoče pobožnosti in najlepšega duha, kaker jih je več mej marodom slovenskim.

Oče Anton pa se je čutil novo krepcanega, zavoljo čudodelnih zdihljajev radostnega....

„.....Torej poslušaj, Deska, prijatelj Deska! Najsvetejši človek ino bog je bil naš zveličar; najsvetejši ino najbogoljubniši človek vse župnije, dejal sem, so gospod župnik in prečestiti duhovni oče. Ino katera obleka bi bila boljša, kaker obleka najpobožnejšega duhovnega pastirja? Ino ta je — talar; ka — ne, Štefan Deska?“....

„Cerkev, bivališče najsvetejšega... Prijatelj Deska, cerkev je sveti kraj, ino kraj boga. Tu mora človek pozabiti, da je meso in poželjivost; ino torej so podobe ino slikarije ino statuve malopridne in nič vredne, katere budé naše meso, Štefan Deska!“

Kako lepi so dr. Tavčarjevi duhovni!

Tudi z duhovni se dr. Tavčar rad bavi v svojih povestih. Ker se je vže tolikokrat hlinil za posebnega prijatelja in čestivca duhovnov, mikalo bi morda marsikoga, ogledati si podobo katoliškega duhovna, katero hočemo naslikati z barvami iz Tavčarjevih povesti.

„Kdo ne pozna suhotnega dijaškega življenja slovenskega mladeniča!... V tankih hlačicah... lazi okrog, v šolo, v nedeljo s pobožno gospodinjo v cerkev....“

„In potem se zagrebe v semenišče za polno mizo; uči se in uči, dokler ga ne pošljejo v gorsko vas, da bere v nedeljo in praznik evangelije vernim in se živi in podpira svoje sorodnike.“

Po drugem ne hlepi nego po jedi in pijači. „Škof je kmalu vstal (od obeda) in odšel v svoje sobe.... kopica mladih duhovnikov skoči v kot, in komaj so se dobro vrata za škofom zaprla, vže pojo: „Preljubo veselje, o j kje si doma!“....

„A gospod Andrej je dobrovoljno namežikal in dejal: „Danes imava veselo pot. Miha! Danes se bomo dobrega najedli, da bode le kaj!“

Naravno, da mora biti vsak Tavčarjev župnik tolst in se vedno potiti!

„V starosti mu duh peša in le telo se redi.“ „Bil je neobičajno tolste postave.... osoda ga ni ljubila — ostal je do smrti leporejen!“

„Z drugo roko si je položil moje telo čež tolsto svoje koleno...“

„Takrat je bil pri nas „gospod“ tisti stari Andrej, ki se je mej mašo vedno potil...“

„In potegnil je gospod Andrej iz žepa modro ruto, si brisal z njo obraz ter dejal....“

„In Miha je vpregel konjička v tanke sani. Ko pa je gospod Andrej položil nanje težko svoje truplo, zastokale so, da je človek menil, da se morajo vsak trenotek podreti pod gospodom.“

Tudi kapelani imajo pri Tavčarji „težko telo,“ in tleskajo z rokami po svojih „tolstih kolenih“

Vse misli duhovnikove so v kravah in na polji — viših potreb ne občuti!

.....V živem pogovoru dospeta do vaškega župnijskega dvora, kjer je sedel na klopi pred njim rejeni gospod župnik.

„Kaj so ti pogovori, katere imata mej saboj?“ ogovori ju gospod župnik z besedami sv. evangelija

„Oj prečestiti gospod oče in duhovni pastir!“ vikne Žolna ter se prikloni.

„V ponižnosti dober večer, gospod župnik!“ In Deska sname pokrivalo z glave.

In ponižno se posadita vsak na eno stran potečnega se gospoda.

„Kakovi so bili ti pogovori, katere sta imela prej?“

„V ponižnosti, duhovni oče, govorila sva s prijateljem o slikarstvu, o statuvah in freskah“

„Saj sem vedel, saj sem vedel!“

Žolna nadaljuje:

„O freskah in o velikanskem načrtu in risu, o katerem sem mislil govoriti z vami, gospod duhovni oče in vse česti vredni gospod župnik!“

„Dobro, Žolna, dobro, mojster! Ali sedaj so skrbi. Sinoči mi je storila krava; krti mi rijejo travnike — skrbi so, mojster Žolna!“

„I se ve!“

„In delavci,“ govori dalje duhovni gospod, „saj jih še dobiti ni. Ljudem se brpredno godi magister Deska, dobiti jih ni za dober denar in dobro pičo.“

„Sedaj je deja dosti, zares dosti,“ reče Deska.

„Jutri začnemo kositi, — bog pomagaj, dolgi travnik poleg ceste mora pasti! Svetujte mi, gospod Deska, kaj mi je početi?“

„Gospod duhovni oče,“ dgovori Deska ponižno, „v mojih mladih letih mi je pela kosa, da je bilo lepo, gospod duhovni oče!“

„Gospod Deska, gospod Deska! vi pridete.“ in s krepko roko obključi tenke prste učiteljeve.

„V ponižnosti, gospod duhovni oče!“

To trenotje porabi Žolna, da vrine svojo besedo.

„Moj načrt in ris, prečestiti duhovni pastir!“

„Sedaj je čas, da le žemo; zjutraj zgodaj pričnemo, gospod Deska!“

In gospod župnik vstane. „Lahko noč!“ in zapustil ju je....“

Pravi, neotesan „kmetavzar“ je!

„Kukovski gospod župnik, Andrej Blagor, je bil vdan slabosti, da je v verzih napravljal napihtnice.... Pograbi kupo rume-nega vina in vstane — Gospod župnik vkuje Ernesta Malca — v strašne rime:

On je zlata posóda.

K' ma ljubezen do svoj' ga naróda,

Naj mu zažvenketa časa,

Če je taka tud' volja vaša!“

Zarobljen „simplicissimus“ je duhoven, nekak — gorjanski divjak! Tak je bil Primož Varen. „Skofova strežaja donašata težke posode ter servirata z nekako ponosno galantnostjo jed in pijače. Staremu Primožu Varnu pa se je stajalo srce, videč te strežaje v taki pridnosti. In ko mu jeden prinese starega vina, zasveti se mu oko. Priljudno natoči kupo, pograbi enega za rokav sè srebrom obrobjeni, rekoč dobrovoljno: „Pij no, in ne strezi vedno, hudnika!“

Duhovni prezirajo in zaničujejo svoje zaostale sobrate. „Prišel je Primož Varen, da bi videl svojega kneza in škofa! Bila sta součenca nekdanj, a pri njem -- kapelanu brez konkurza -- ni to veljalo ničesar! Prišel je v slabi obleki.... Niso se ga razradostili tovariši in čuli so se glasovi, da bi bil prav naredil, da ni hodil takega slavnostnega dneva od doma!“

Sploh so duhovni — tudi mladi — pusti in dolgočasni, govoriti ne znajo nego o — „vremenu, o kresni noči, o luni in o plohi popoldanski!“

Kršćanske ljubezni ne poznajo! Cerkev sama jih navdihuje sè sovraštvom do inovercev, kajti ona „zahteva, da postopajo njeni služabniki kaker goreči meči!“

Kaj klasično nam dr. Tavčar slika to v zgodovinski podobi „Grajski pisar“. Kapelan Vrban Wurtzer sreča na poti predikanta Jerneja Knaplja.

„Hej, Bartel, a todi laziš? Kaker smrdljivi dihur, če krade jajca! Si li bil pri sinu, slepar ti?... Pojdi v pekel!“....

Oba sta sekala na to s palicama proti sebi in odskakovala kaker petelina, boreča se mej sabo.. Na pomirje nista mislila niti trenutek, in z bojem jima je rasel gnev do

skrajne meje. Konečno se je pa vender posrečilo kapelanu, da je nasprotnika treščil z močnim vdarcem po glavi.

„Ali si jo vender skupil, Bartel iz Kranja?“ z aveselil se je gospod Vrban. „Sedaj bodeva pa malo kosti štela!“

Predikant je brez zavesti obležal na mestu, kapelan Wurtzer pa mu je nekaj časa prav pridno mlatil po hrbtu. Ko je z zadovoljnostjo odšel, ni se predikant več ganil, kakor hloď je ležal v blatu!“

Kapelan Vrba gre potem maševat. Pri maši je bila pridiga. Iz te pridige nekaj stavkov!

...„Jaz vam povem resnico, koliko mi plačate za njo?...“ „Vi pregrešne ženske... hudič vas bo metal pod stope svoje in delal „blato od vas!“... „Vi ste zverine samega satana“... „Bojte se posebno tistega predikanta Jurija! Ta je, ki vam živino mori po hlevih, ta je, ki vam s točo pokončuje žito... ki vam prinaša bolezen v hišo!“

To lepo podobo „farške“ nestrpnosti nam je dr. Tavčar naslikal še ni leto od tega, v istem času, ko je sedel in še sedi z duhovniki v odboru katoliškega Ciril-Methodovega društva! Podučiti pa je hotel s tem brezdvomno slovensko mladino: „Glej, taki so „rimski katoliki“ — enako bi delali tudi z nami! Sploh pa je omenjena povest od konca do kraja ilustracija dveh liberalnih nauk; prvič: vera poraja le krut fanatizem; drugič: protestantizem je bolji od katolicizma!

Mi se le čudom čudimo, kako je mogel „Slovenec“ o novem letu — potem ko je bila vže tiskana tudi ta katoliško vero in duhovstvo sramotivna povest — v svojih predalih priporočati — „Ljubljanski Zvon“!... Pa dalje — k sklepu!

Te izjave smo navedli sē vseh nam znanih mest, na katerih se dr. Tavčar spominja duhovnikov. To je vse, kar vé o njih, boljšega nič!

Radovedni smo pač, kdaj in o kateri priložnosti bo spet vže dr. Tavčar poklanjal se slovenskim duhovnom, in jih zagotavljal svojega spoštovanja!... In ta presneti „Rimski Katolik“ troši neslogo mej duhovščino pa posvetnimi razumniki Tavčarjevega kroja!!

* *

Dr. Tavčarjevo svetovno naziranje bi se v kratkem dalo označiti: Svet je velikanska bolnišnica, v kateri se nahaja polovica neozdravljivih bolnikov, druga polovica so norci. Vse to je delo krute vsode. A da bi Tavčar v mladih duhovih vničil vero v Boga, v katerega sam ne veruje, napisal je nad vhodom te bolnišnice: Glejte, Božja previdnost in ljubezen!!

Dr. Mahnič.

Socijalistični skrajni nazori o ženstvu.

II.

Učeč se moderni filozofiji nisem mogel nikoli do dna Hegeljevemu načelu istovetnosti. Včasih mi je prišla pregrešna misel: „Da bi vender iznašli takov kalejdoskop in mogli vzreti, kar taka glava krije. Ali bi zrl čuda človeške blaznosti!“

Takih glav je vzraslo mnogo na zelniku moderne šole, kjer se učenci vsega uče, vse čitajo, in to brez črteža, brez temeljnosti, brez načel. Zanimive pa so te glave „prečudne“, razpihile v XIX veku. Shranjene v muzejih zanimale bodo še pozne rodove. Kjer koli sem takega posebneža zajel, poslušal sem ga raji, ko učenega profesorja, razlagajočega z redko točnostjo modre postave, ki so bile imenitne vže pred cesarjem Justinijanom. S takim čudakom zgubil sem včasih cele popoldneve. Mož je bil prepričan, da vrši apostolat, in to vspešno. Govoril je navdušeno in govoril je mnogo, mnogo. Beseda je pobijala besedo. Nobena začeta razprava, nobeno dokazovanje ni imelo konca. Vse mu je kar samo od sebe sililo v itd. itd. — v brezkončnost, v brez-krajnost. Jaz sem le pazil, kedaj pride po mnogih naspametnih tudi katera pametna; tedaj pa sem skrbno pohitel rekoč: „Prav pravite“. Mož je bil zadovoljen; zmagovosno mi je zagotovi! in ponovil: „Jaz sem blazen, gotovo blazen, ali spričalo blaznosti sem spisal si sam, pa me nečejo v blaznico.“ Hitel sem domu, da zapišem, kar sem slišal. Zastonj! Kje začeti? Amici, diem perdidi.

Podobna misel me je bila, ko sem prečital hvaljeno razpravo o ženstvu. Na vsake dve strani pride ena dobra misel, a ostalo glasi se tako, da vam nobeno uho ne vbere te nove glasbene lestvice. Socijalisti pišo v obče tako. Pravijo, ¹⁾ da je Karl Marx v socijalistih prvi pisatelj, ki je znanstveno vtemeljil socijalizem. Mi onih „drugih“ nismo čitali, ali Marx sam piše čisto tako, da se človek nehote za glavo prime govoreč: „Pamet, ali si še tista ko zdaj leto dnij?“ Ni čuda. Socijalisti so hodili v šolo filozofov nihilistov. Kdor teh ne razume, osobito kdor ni premo-

gel Hegeljevega načela $\Lambda \leq \Lambda$ ne more ni socijalistov prav razumeti. Ni dano!

Za tega del vidi se mi neizrečeno težavno odgovarjati nasprotniku, kateri se z menoj v ničem ne zлага in čeger temeljnih načel ne razumem. Socijalisti so ovrgli vse, kar je do zdaj veljalo. Boga ne poznajo, o nebesih ničesar ne vedo, besedo pekel

¹⁾ Jäger, Der moderne Socialismus. Berlin 1873 p. X. XI.

samo gredoč slišijo, duše pravijo, da nimajo; o нравnih načelih govorijo sicer pogostoma, toda načel večnih, nepremičnih, ki so zložene v deseterih božjih zapovedih, nečejo. Nравstvenost jim je subjektiven pojem, ki se izpreminja čisto po modi. Govoreč o ženstvu in njega naravnem poklicu, ne najdeš veče stalnosti in gotovosti, ko na ženskem klobuku, ki ima to lastnost, da se mora vedno izpreminati, a včasih celo izgine. Kar socialisti z nami priznavajo, so fakti, fakti edini. Fakti se jim vidijo resnični, bodisi prirodni fakti bodi si gospodarstveni. Fakti torej veljajo.

Ali ker se vse kar je, neprestano razvija in izpreminja, niso niti fakti toli nerušni, da bi smeli na nje postaviti večna načela, ampak samo z a č a s n a načela. Socialisti sami niti ne trdijo, da bodo njih načela večna. Bodo, dokledar bodo. Če prav se torej domneva nam, da bodo od sih dob ženske vedno brez dela v hiši vsled velike produkcije (gospodarstveni fakt); da bodo vedno šibkejšje od moških, da bodo telesno vedno drugače vstvarjene ko moški da so od prirode namenjene za zarod in njega odlojitev (prirodni fakti). ni vender s tem še rečeno, da bodo te stvari vedno tako ostale. Tako je zdaj leta 1890 p. Kr., ali kdo ve, kako bo leta 5890 p. Kr.? Stalnega ni nič, večnega nič. Kdor včaka, bo videl.

Kdor se prepira s socialisti, ne sme tega „presnovljanja“ nikoli pozabiti, sicer se bori „brez upa zmage“

1. Razpravici, katero razbiramo, je v kratkem ta zmisel: socialisti bodo ženstvo osvobodili, da bo ravnopravno z moštvom. Česar ni stara klasična kultura niti zamislila, česar ni moglo kristijanstvo, česar ni hotelo liberalstvo naših dnij, dovrši brez dvojbe kreпка roka združenih socialistov. Ako torej ženstvo razume svoje koristi, oklene se socialistov.

Da-li se oklene ženstvo socialistov ali ne, gledaj samo. Miga ne snubimo s podobnimi pogoji. Predno se pa novim snubačem vda, naj pomisli, ali je ženstvu sploh možno včakati prave osvoboditve in hvaljene ravnopravnosti z moštvom od take stranke, kakršna je socialistična stranka? Ne! Kako-li naj si ženstvo pomaga do ravnopravnosti, če treba tudi proti volji vsečihernega moštva? Pomagati si more ženstvo v tem boji s telesno močjo t. j. s pestjo, ali z moralnimi načeli, ki moštvu velevaljo neizprosno: „Do tukaj je tvoja oblast, a dalej ne.“

Ali naj si ženstvo pomaga s pestjo? Tega ne more, dokle dar velja fakt, da so moške pesti jače od ženskih. Ta fakt je priznan do l. 1890 od vseh liberalcev in od vseh socialistov, kateri gotovo niso dovolj modri povedati nam, kdaj se ta fakt razveljavi. Do tedaj namreč ne opravi ženstvo s silo nič.

Ali naj si torej ženstvo iztirja dolžnih pravic z нравnimi načeli? Kristijanstvo se hvali, da je tem potom osvobodilo ženstvo. Naučilo je namreč človeštvo takih нравnih zapovedi, katere

je Bog sam dal, a katere morajo vsi ljudje, tudi velikani in divji možje trepetaje izvrševati. Strah božji je vklenil moško pest, da ni več slonela na ženstvu, ko poprej. Ali kristijanstvu je odzvonilo, zdaj bodo socialisti gospodarili. Ali kako? Brez strahu božjega? Brez načel nerušnih, večnih, brez zapovedi božjih?

Toda naša kujižica govori: „Socialisti nemaniči (Proletariat) so vvideli, da jim je pomoč brezpravnega ženstva, osobito delavk v tovarnah, živa potreba. Za tega del bodo pa delavci sami razjarmili ženstvo. Delavci se tega upajo.“

Dobro. Recimo, da socialisti prekucnejo staro občestvo na glavo. Tedaj bodo dali občno postavo za ves svet:

§. 1. Človeštvo se deli na dva enaka dela: moški in ženski ali pa ženski in moški. (Bog vé, da-li obderži moštvo *primatum honoris*?)

§. 2. Ženstvo je ravnopravno z moštvom v politiki, v gospodarstvu in povsod.

„Narod“ vzakoni (sancire) ta §§. in vsi ministri in ministre ja podpišejo za se in naslednike. Bismark se v grobu obrne.

Do tukaj nam gre vse gladko. Ali zdaj pride? čez? Kdo naj ono postavo vrši? Kdo naj jo čuva? Kako naj si ženstvo brani pravice, katere mu zagotavlja zakonik? Ali morda sè silo? Sile ni še, niti je bo z lepa. Ali z načeli? Načel tudi ni: načel svetih, pravim, katerim se mora človeštvo v strahu vklan-jati. Kaj bi torej koristile ženstvu vse priboritve, ako si jih brani-ti ne bo moglo? Ona §§. ostaneta brez poročstva, brez straho-vanja. Zakon pa brez strahovanja, je-li zakon?

Naj se nam ne vgovarja, da bode moštvo kdaj samo od sebe toli dobro in milo ženstvu, da mu vse privoli. Ako bo toli dobro, ne bo treba ni zakona. *Lex iustis non est posita*. Sicer pa, ali nismo rekli koj od začetka, da veljajo samo fakti? Fakt pa je, da moštvo do l. 1890 še ni tako. Socialistom bodi svo-bodno poučevati in pridušavati moštvo, naj bo brez napake in polno milobe. Siliti nas pa vender nimajo pravice.

Vtegne kdo opomeniti: „Zdaj sicer ne kaže, da bi se moštvo vdalo ženstvu, ali kdo vé, kaj bo čez 100 let? Pomislimo, koliko časa so se branili bogatinci priznati ravnopravnost mestom, kmetom, a še dandanes delavcem. Na zadnje so vender odnehali. Kdo vé, ali ne zmaga kdaj tudi ženstvo, ki je peti brezpravni stan?“

Nego paritatem. Meščani, kmetje, delavci so si priborili svoje pravice na podlogi čisto krščanskega načela: vsi ljudje so pravno enaki in svobodni. Kedar pa brezvestnim bogatincem in liberalnim svobodnjakom XIX veka ni hotelo se onega načela izvrševati, dvignili so zatirani državljani krepke pesti — pa je bilo. Dokaz temu je očividen. Osleparjeno krščansko ljudstvo vstaja danes proti licemernemu liberalstvu. Ne bori se do zdaj še s pestjo, ali bori se gotovo v zavesti svojih krepkih

pesti! A s čim groze socijalisti sami onemoglim liberalcem? Ali z načeli? Dokledar so socijalisti samo pisarili, so liberalci zadovoljno štel celine in smeje se govorili: „Es muss auch solche Käuze geben!“ Zdaj pa jim groze z pestmi. Delavniških pesti se pa liberalci boje Vprašam pa: S čim naj si ženstvo pomaga osobito v socijalističnem občestvu, ki ima biti brez straha božjega? Ako ni moglo vkrotiti silovitosti mogočnejšev krščansko načelo ravnopravnosti, načelo od Boga zamišljeno in zapovedano, koliko menj sile bo pač imelo podobno načelo izmišljeno in razglašeno od ljudij?

Socijalisti — naša knjižica tudi — trdijo, da bo ženstvo svobodno moštvu veče koristi nego li ženstvo podložno. Argumentujejo tako: Sužno ženstvo je rak v človeškem občestvu. Mati sužnja naj odgoja otroke? Je li dostojna svobodnega moža dekla nevoljnica? Kako naj blaži moža? Torej, pravijo, mora moštvo samo, sebi in občestvu v prilog, osvoboditi ženstvo do ravnopravnosti v politiki in povsod.

Ta argumentacija je kriva. Gotovo je občestvu na kvar ženstvo ponižano do sužnosti, priznavamo tudi mi kristijani; na kvar je tudi npravstvenosti. Za tega del hočemo v hiši gospodinjjo mesto sužnje. Ali kako za božji čas sledi iz tega, da je v prid občestvu in posebe še moštvu ženstvo ravnopravno in neodvisno v politiki in vseh stvareh? Po Hegeljevi logiki more biti da, po Aristoteljevi moramo reči: *Conclusio totius patet*. Zle posledice ženske sužnosti tirjajo osvoditev ženske iz sužnosti in povrnitev one časti in dostojnosti, katera pristojna ženski, ne pa ravnopravnosti v politiki i. t. d. Rad bi poznal moža, kateremu bo v prilog in veselje, ako se bo žena lovila z njim in včasih tudi pred njim za politiko, za volitve, za gospodarstvene in občestvene brige! Ono šepavo izvajenje gotovo ne vzbudi v moških veselja do ženske ravnopravnosti.

Nečemo dalje mučiti blagovoljnega čitatelja s podobnim dokazovanjem. Stvar je dovolj jasna. Ženstvu je treba samo oči odpreti, pa pogledati nekoliko nazaj v zgodovino in nekoliko okrog sebe po svetu. Kaj jih uči zgodovina? Da je ženska povsod sužnja, samo v krščanstvu je možu ravnorodna gospodinja. Pri vshodnih narodih bila je ženska, kar je še dandanes: le pa stvar brez človeške dostojnosti. Turek je prepričan, da ženska ni človek, ker nima duše. Po Mahomedovem nauku vstvaril je Bog žensko samo v nasladnje moške pohotnosti. Drugega namena ženska nima. Nebesa so njej zaprta; v nebesa pojdejo sami moški, ki pa najdejo tam druge ženske, lepše od teh pozemeljskih. Pa naj bodo ženske v haremu srečne! ¹⁾ Srečnejše nego naj nesrečnejše pri nas? Taka misel more priti na um samo

¹⁾ Stritarjevi „Zbrani spisi“ str. 268.

kateri naših „izobraženih“, ki je ali presita ali pa polna ničnih fraz, zajetih iz judovskih romanov in podlistkov.

Na ženskih izobražališčih potisnili so krščanstvo v kot; a oznanja se gojenkam stara vera grškega in rimskega klasicizma, ne da bi razumele izvirnikov. Radi bi vedeli, po katerem vzoru staroklasičnega ženstva se vpodobljajo naše učiteljice, vradnice itd. Grku in Rimljanu je žena malo ne sužnja. O nje vsodi in celo o nje življenji in smrti razsoja mož sam. Stari klasicizem ne pozna nobene obrambe ženstva, nobenega poročstva svobode, Živ dokaz temu, da je z rastočo kulturo dosledno padala cena ženstva. Koliko veličastnejša je Penelopa, nego li vse rimske cesarice! Naj se navdušuje ženstvo za staro klasično kulturo, da se hitreje izneveri krščanstvu; toda gg. učitelji naj ne pozabljajo Aristoteljevega nauka, da ženska je po svojih vrlinah iste cene ko sužnji, naj ne pozabljajo Platonovih reform,... razjasni se učenkam posledico zloglasne osvoboditve ženstva v Rimu, mržnjo moštva proti zakonu. Ali ne! Bolje bo, da se vse to prekrije vedremu očesu mladih učenk. Ženska sramežljivost ima tudi svoje pravice. Naj se ohranijo vsaj te.

Naša knjižica meni¹⁾, da je bilo v prošlosti povsod enako slabo za žensko, ali izvzeti, da je ženska onih narodov, v kojih je imela ženska mogočno oblast v občestvu kot mati.

Pri kojem narodu je bila mati toli v čisljih, da je vsled „materinih pravic“ imela mogočno oblast v občestvu? Pa ne da bi bil naši knjižici na umu tisti narod, čeger vsečiharno moštvo in ženstvo je prebrelo rudeče morje, ne da bi se bilo do današnjega dne količkaj opralo! Saj smo rekli vže od začetka, do izvoljeno ljudstvo sebe ne tepe.

Zdaj pa poglejmo v s p e h e l i b e r a l i z m a na polji ženske osvoboditve. Vže nekaj desetletij sëm obeta liberalizem ženstvu „novih, viših, plemenitejših“ namenov in poslov v občestvu. Nihče ni še jasno povedal, kaj si s tem misli. Mi niti nismo razdovedni, kaj si mislijo liberalci z besedo: plemenitost, nam je do vspehov. Fakti veljajo. Vspehov ima liberalizem največ po mestih, na deželi je še tema srednjega veka. Torej, kako je v mestih? Na vitez zgodilo se je mnogo. Prišlo je „v modo“ neko posebno češčenje ženstva; slovarji so obogateli za nekoliko nežnih recil; „olikani Slovenec“ je moral priučiti se novim poklonom. V Ameriki pa vže ne bi izhajal sirota z evropejskim sladkorečjem. S kadilnicami raznih zlogov kadi se ženstvu od vseh strani. Poljublja se jim roke in noge, rokovice in nogovice, tudi čizme in stogljaje. Ena „laska“ ženska je zaljubljenemu devcu „neskončno“ tolažilo, krepilo, zdravilo in kar se še rima z vilo — milo.

Povprašajmo pa ženske same, kako jim se godi v tem dimu

¹⁾ Ib. p. 1.

novodobnega češčenja? Skoraj polovica odraslega ženstva — govorimo o mestih — je potisnena z nevsmiljeno roko iz obitelji. Kam? Skoraj polovica na ulico, kjer se podijo kaker še nikdar, od kar pomni rod človeški. Tem nesrečnicam ne ve liberalizem drugega vtičišča ko nepotrební dom (lupanar), ki je zaklop-nica vrnica moderne kulture.¹⁾ Število teh izgubljenk grozno narašča.

Druga polovica se muči v zasobni ali javni službi. Poslo m ženskim je gorje do skrajnosti pri „liberalnih“ in judovskih gospodarjih. Zastaviti jim je za vmazano plačilo: dušo in telo. Expertus expertis loquor.

O delavkah molčimo.

Kaj pa pravi ženstvo izvršeno v javne službe? Priboritev, da nič takega. Liberalizem kaže s ponosom na te osvobojenke. Osvobojene so od „kuhanice in loncev,“ ni jim treba čepeti pod dimnikom.“ Jaz pa vem, da bi na prste sešteli vse tiste učiteljice in vradnice, ki ne bi rajše sedele pod svojim dimnikom pri svojih loncih nego v zaduhlih vradih in šolah pri črnílniku. Ali njega od nikoder ni!“

Druga polovica ženstva živi v zakonu. Nečemo ta razkrivati od dne do dne rastoče siročine soprogr. Opozarjamo na dva sama fakta. Prvi je ta, da je število zakonov, srečnih zakonov, po mestih vedno manje. Liberalizem je vzgojil lahkoživce, kateri ne mogo nositi zakonskega jarma. Drugi fakt je, da je ženstvo v liberalnih obiteljih odvisno od mile ali nemile volje gospodarja. Merilo vzemimo z dežele. V hiši, kjer je gospodar vsled liberalnih idej obesil rožni venec na kljuko, je soproga čisto sužnja brez obrambe. Pred zakonom ravna se z njo rahlo; prva leta v zakonu ji rožice cveto. Ko pa izgubi deklíško milobo, pridi v hišo in nisi dovolj moder vganiti, katera je dekla, katera je gospodinja pri hiši. Po liberalnem javnem mnenji sme mož, koliker more..... Soproke se pa sliši potem vzdihovati: „Kam je Bog mislil, ko je žensko vstvarjal!“

Vspreh liberalizma je torej tak: ženstvo je na poti v sužnost. Naša knjižica to priznava in meni da je temu kriva moška oblastnost, ki ne da ženstvu do ravnopravnosti. Izvrstno! Da, da pesti so krive istinite ženske sužnosti. Ali kdo naj one pesti zveže? — Zastonj pričakuješ odgovora.

Bilo bi torej sila nespametno odpovedati se gotovim pravicam, katere ima ženstvo v občestvu krščanskem, pa loviti se za nejasnimi in negotovimi obljubami blaznih ljudi. Dokledar je ženstvo telesno šibkejše od moštva, bode vedno podložno rabotalo moštvu, kolí ne bo strah božji krotil surove sile moštva.

Liberalci očitajo ženstvu, da je prepobožno in prazno,verno,

¹⁾ „Sicherheitsventil der bestehenden Ordnung“ Ib. p. 20.

a da izvira to iz njega maloumnosti in strahopetnosti; socijalisti pravijo, da izvira to iz občnega ženskega robstva, a zopet drugi vidijo v tem žensko rahlost in plašnost. Meni pa se vidi v onej pobožnosti tudi nekaj hvaležnosti do krščanstva, ki je edino osvobodilo ženstvo in mu svobodo tudi branilo. V ženski pobožnosti je skrita neka slutnja, kaj bi bilo, ko bi propalo krščanstvo, a mesto straha božjega zaviadala samosvoja človeška oblast!? Ženske znajo dobro slutiti; njih slutnje so bolj vtemeljene ko vse dokazovanje socijalistov in nihilistov.

Dr. Jos. Pavlica.

Politična zrelost.

Razmišljanja po shodu slovenskih poslancev.

„Καὶ αὐτὸς ἔδωκε . . τοὺς ποιμένας . .
μέχρι καταντήσωμεν οἱ πάντες
εἰς τὴν ἐνότητα τῆς πίστεως καὶ
τῆς ἐπιγνώσεως . . εἰς ἄνδρα
τέλειον . . ἵνα μηκέτι ὦμεν νήπιοι,
κλυθωνίζόμενοι καὶ περιφερόμενοι
παντὶ ἀνέμῳ τῆς διδασκαλίας . .“

— Eph. IV. 11—14.

„Mi smo odrasli! Postali smo politično zrel in zaveden narod. Z višine moških let se s pomilovalnim usmevom oziramo nazaj na minole najivne rodoljubja dobe... Dospeli smo do vrha!“

Tako je nedavno pisal naš konservativni dnevnik. Gotovo se ne motimo, ako trdimo, da je neznani pisatelj stal še pod vtisom najznamenitšega novejšega politiškega dogodka na Slovenskem: shoda slovenskih poslancev v Ljubljani. Saj zdaj skoraj se ne more in ne sme drugače pisati kakor v tem zmislu; to zahteva optimizem, ki je vsled ljubljanskega shoda zavladal ne le po Slovenskem, ampak tudi daleč okrog.

Mi pa ne moremo ravno tako brezpogojno deliti tega optimizma, in mi bi se pomišljali slovenski politiki dati tako odlično spričevalo.

Oglejmo si malo natančnije shod slovenskih poslancev v Ljubljani

Mi očitno izpovedamo — naj nam nihče ne zameri — da nam je tu marsikaj nejasno in vganljivo. Mi stojimo seveda v tej zadevi na strani beročega občinstva, ker nam niso znane tajnosti izza kulis.

Prvič ne vemo, koliko resolucij so prav za prav sklenili naši gospodje poslanci v Ljubljani. Oba naša dnevnika, i „Slovenec“ i „Slovenski Narod“, sta poročala enoglasno o štirih resolucijah: a dunajskemu „Vaterlandu“ je došlo od odbora, ki se je posebe izbral, da bi konečno in veljavno določil resolucijam obliko, poročilo le o treh — o četrti se molči. — Od kod ta razlika mej shodom in njegovim odborom?

Pa vzemimo še posebe četrto resolucijo. V nji se izreka zahteva, „da se prevstroji objektivno postopanje v tiskovnih zadevah in obda z garancijami, da njegova uporaba ne bode, kakor je bilo doslej, pogubna svobodnemu tisku v obče ter slovenskemu in hrvatskemu posebe.“

Ne le da se je ta resolucija zgubila v poročilu odborovem do „Vaterlanda“, ampak kdor bere, kaj je pisal „Slovenec“ št. 229, da bi z razlogi vtemeljil potrebo take resolucije, mora priti skoraj na misel, da niti vsem poslancem ni bilo jasno, kaj se ž njo namerjava. Dnevnik, katerega vrednik je bil sam pri zborovanju, piše namreč, kakor da bi se ta resolucija obračala proti našemu prepirljivemu časnikarstvu, katero vganja „osebno politiko“ in je tako „poglaviti vir vednim praskam, ki rodé jezo in sovraštvo, katero se kot smrtonosni strup vjeda tudi v koren naroda.“ Osebna politika „naj se ne vsiljuje po časnikih občinstvu kot *ordre de bataille*.“ Drugačen komentar k tej resoluciji seveda podajata „Slovenski Narod“ pa „Slovanski Svet.“ Kaker se vidi, je „Slovenec“ tudi tu smatral za potrebno — nič ne dé, ali je na mestu ali ne — priporočiti prepirljivim listom, mej katerimi morda mi nismo zadnji, treznost in spravljivost!

Pa še marsikaj je kar nam ne more v glavo. V tretji resoluciji se določuje mej drugim, „da se ljudska šola, namenjena odgoji slovenske mladine, povsod vredi na podlagi verskega izpovedanja in izključno materinim učnim jezikom.“

Tekst te resolucije je precej obširen; a v celem se ne jemlje drugače ozira na vero nego sê zgoré podčrtanimi tremi besedami; človek bi nehoté mislil, da je še to nekaka nebstvena ali vsaj postranska pritiklina. Pa bodi! tudi te tri besede pomenijo veliko. A hoteli smo tu le opomniti, da ne vemo, kaj prav za prav pomeni v resoluciji šola „na podlagi verskega izpovedanja“ in sicer to z ozirom na gospode poslance, kateri so jo podpisali, in na dva naša dnevnika, kot glasili teh gospodov. Gospodje Klun, Žitnik itd., sploh gospodje, katerih politiško uaziranje se oglašá iz „Slovenca“, ne morejo pač v mislih imeti drugačne vzgoje v ljudski šoli, nego ono in na tisti podlagi, katero so razvili in povdarjali škofje sosebno v zadnjem pastirskem listu, vzgojo, katero je tudi „Slovenec“ vedno zagovarjal, vtemeljeval. Prav A poleg omenjenih gospodov beremo podpisana tudi imena: dr. Tavčar, Hribar, Ferjančič itd., imena mož tečaj, katerih glasilo je tisti „Slovenski Narod“, ki je vedno propagando delal ne le proti Liechtensteinovemu predlogu, ampak tudi proti avstrijskim škofom, ko so se predrznili glas povzdigniti za vzgojo na verski podlagi. Kar se tiče še posebe dr. Ferjančiča, je v poročilu ki je je dal dne 17. avg. t. l. v Ilirski Bistrici svojim volivcem, zatrjeval, da se slovenski poslanci sicer strinjajo z nemškimi konservativci gledé šole na verski podlagi, a kar se tiče škofovske izjave 12. marca t. l. v gosposki zbornici — ta ne

najde milosti pred dr. Ferjančičem: „take vravnave škofom ne privoli nobena frakcija državnega zbora“ — torej tudi dr. Ferjančič in drugovi ne! Da, tej zahtevi škofovski je tako malo naklonjen, kakor „rimskim katolikom!! Da ima škofovska izjava pa njih zadnji list eminentno načelnosten pomen, ne bo tajil nihče. Ako je tedaj res, da mislijo vsi slovenski poslanci, kakor se je sklenilo v prvi resoluciji, „v državnem in deželnih zborih skupno delovati,“ moramo misliti, ali da se gg. Klun, Žitnik, „Slovenec“ izneverijo škofovskemu programu, ali pa da so dr. Tavčar, Hribar, dr. Ferjančič, „Slov. Narod“ prelevili se v odločno škofovske. Prvo bi bilo nelepo, ker bi bilo nekatoliško, drugo pa bi bilo čudo, katerega pa ne smemo verjeti, dokler se nam ne potrdi z očitnimi dokazi.

Sploh nam se ne zdi gore povdarjano „skupno“ delovanje mogoče, da ne bi polovica poslancev izneverila se dosedanjim načelom in delovanju. In tako smo prisiljeni misliti, da naše poslance veže le bolj črka resolucij, ne pa smisel.

Ker je pa črka mrtva, zdi se nam tudi dete slovenske sloge, ki se je porodilo na shodu ljubljanskem, mrtvo, ali vsaj nezmožno dolgo živeti.

Pa „Slovenec“ sam se svojim vrednikom je vže kdaj dokazal in podpisal absolutno nemogočnost, da bi kdaj živelo tako dete. Lani meseca julija je pisal: „Ivan Hribar ni drugega, nego prava podoba Mladočeha v slovenski luči.“ Spet: „Pri ljubljanski volitvi ni šlo za osebo g. Hribarja, temveč glasi se sedaj vprašanje kratko in jasno: Ali naj bode slovenski narod tudi osrečen s frakcijo, kakršna je mladočeska?“ Po besedah „Slovenčevih“ e tedaj skupno postopanje Hribarjev, Tavčarjev itd s katoliškimi Slovenci — da ne govorim o duhovnih — ravno tako nespojljivo, kakor sta večno nespojljiva mladočesko husitstvo pa katolicizem. Pa še pred petimi meseci je celó pisal isti „Slovenec“: Torej so „Narodovci“ do skrajnosti predrzni... Na vso sapo hité zatrjevati, da nočejo nobene sprave s „katoliki,“ in vendar jih nihče tega ne prosi. Nasprotno, sami se vsiljujejo in vklanajo za časa volitev po farovžih ter obračajo oči, kakor največi svetohlinci. Pri rokah imamo pismo šefa radikalne stranke, katero je l. 1883. razpošiljal župnikom po okolici ljubljanski in jim zatrjeval svoje „katoliško prepričanje, češ, da je vera korenina, narodnost pa le veja. A danes, ko je po mnogih spletkarijah vtešil srca žgočo željo, mu je narodnost korenina in veja vera pa suha brst. A treba gospodo le poznati.“ Potem takem bi morala biti po spričevanju „Slovenca“ šola „na podlagi verskega izpovedanja“ v tretji resoluciji za gospode Tavčarja in drugove nič več kakor „suha brst“! Pa zakaj je bil „Slovenec“ pred petimi meseci tako temeljito prepričan o nemogočnosti sprave z „Narodovci?“ Nekoliko kasneje, meseca junija, odgovarja sam,

kjer piše o „mladih“ vseh narodov, in izrečno tudi o „Mladoslovincih“: „Kar je vsem tem strankam skupno, to je skrajna **nedoslednost**, ki se danes navdušuje za to, jutri za ono, zame-tujoč prejšnja načela. To je o č i v e s t n o, u m e v n o. Politika „mladih“ opira se **vselej baš na nasprotno** v primeri s konservativno politiko.... Stranki „mladih“ ne preostaja drugega nego izvajati nasprotno baš to, kar izvršuje konservativna stranka“

Po sodbi „Slovenčevi“ tedaj so Tavčar itd. tudi pri štirih resolucijah mislili in namerjali r a v n o n a s p r o t n o temu, kar so namerjali konservativni gospodje. In ker so Tavčar itd. kot „mladi“ skrajno nedosledni, ovrgli bodo, ako ne prej, vsaj v par mesecih, vse, kar so podpisali na shodu. Pa ne le to, izvajali bodo iz resolucij nasprotno ravno to, kar „Slovenčevi“ konservativci!

In vender so se oboji zedinili v „skupno“ delovanje!!

Pa dovolj bodi resne šale! Naj se nam zameri, koliker hoče, mi se vender predrznemo trditi: politični čin, kakor se je završil v Ljubljani s šodom naših poslancev, pa veselje in optimizem, kateri se vsled tega javlja na obeh straneh, ne pričuje nič kaj o politični zrelosti ali o moški starosti slovenskega naroda, temveč bi se dalo trditi ravno nasprotno, da smo Slovenci gledé višega politiškega naziranja še v otroški dobi.

Prvi pogoj politiški zrelosti je načelnost.

Postavili smo na čelo našim razmišljanjem besede iz sv. Pavla. Ako jih hočemo preložiti na slovensko, glasijo se tako-le: „In on je postavil.... p a s t i r j e.... dokler se ne snidemo vsi v edinosti vere in spoznanja... v p o p o l n e g a m o ž a.... da nismo več otroci omahljivi in sèm ter tje majani od vsakega vetra uka....“

„Popolni mož“ je sv. Pavlu isto, kar odrasli ali zreli mož. Tak se mora po njegovih besedah razlikovati od otroka; in ker je poslednji „omahljiv“ ter sa dá „sèm ter tje majati od vsakega vetra,“ mora zreli mož stati neomahljiv, nevpogljiv proti vsakemu vetru. Možka zrelost je tedaj isto, kar imenujemo z drugo besedo „značajnost,“ ker je pa značajnost nemogoča brez načelnosti, zato zahteva sv. Pavel, da popolni mož se nima dati majati od vsakega vetra uka. Zrel, značajan mož mora pred vsem imeti svoja načela, od katerih objektivne veljavnosti je ves prešinjen, in katera potem tudi dejanski vpotreblja na svoje delovanje, vstrajno do zadnjih posledic.

Seveda kar velja o zrelosti posameznega človeka, osebe, velja v najširši meri o celem človeštvu. S tega stališča moramo soditi tudi o zrelosti slovenskega naroda, oziroma o tistih, ka-

teri v politiki in v javnem življenji zastopajo slovenski narod. Zrel je narod le tedaj, ako stoji na neomajljivih tleh nespremenljivih načel, in na tej podlagi teži po določno načrtanem smotru svojem. Kjer pa niso narodovi zastopniki jasno določili načelnostnega stališča, na katerem mislijo narod voditi, bodo stali i oni i narod na omajljivih, negotovih tleh, ter prej ali pozneje se bo morala narodna zgradba porušiti!

Dokler si zagotavljamo, da hočemo skupno postopati, a ne določimo, po katerih tleh hočemo stopati, ne vemo. pri čem smo niti kje stojimo. Tudi ljubezen do domovine postavlja za geslo skupnega postopanja ne zda nič, ker ljubezen je sama na sebi nedoločena in se določuje le po naziranju, katero imamo o domovini. Naziranje samo pa dobiva svojo konečno določbo le od najvišjega principa, od Boga. In tako pridemo hotè ali nehotè povsod in vedno na versko naziranje. Naj se še toliko povdarja, še tako slovesno zatrjuje skupnost in edinost v narodnih in političkih zadevah, vendar skupnost ne more imeti nerazrušljivega obstoja, ako razdvaja duhove različnost verskega naziranja. Ta različnost se pojavi prej ali kasnej mejnjimi in jih loči. Vprašanju o Bogu in veri so podrejena vsa druga vprašanja, na to vprašanje se speljujejo vsi duševni boji, naj se bijejo v filozofiji, v politiki ali v socialnem življenji.

Res so bili vže taki in še dandanes jih ne manjka, ki menijo, da je mogoče vsaj v politiki in socialnem življenji prezirati verstveno načelo ter spajati v skupno delovanje versko izključujoče se elemente. V to vrsto spadajo taki zvali liberalni katoličani. A ta katoliško barvani liberalizem se je vže preživel, je anahronizem, in noben resen mislilej ne veruje več v njegovo moč. Evropa se razdvaja, se ločuje na dve strani: na eno stopajo katoličani, čisti, odločni, brez vsake liberalne primesi, na drugo pa liberalci, brezverci; kdor je bil doslej na sredi, je prisiljen stopiti ali na desno ali na levo. Da, prepričanje o absolutni nespojlivosti dveh nasprotij, kakeršni sta krščanstvo in liberalizem, prodira čedalje bolj ter prodre v kratkem do vrha. Može načelnostnega polovičarstva, kaker so bili većinomom Staročehi in kakeršnih nahajam na sedanji desnici v državnem zboru — ne da bi izvezemali poslancev slovenskih — ti može nimajo več prihodnosti; v kratkem jim bo odklenkalo, in njih mesto zasedejo gospodje radikalni, bodisi liberalno-radikalni od duha Mladočehov, bodisi katoliško-radikalni. Sreda ostane prazna.

Vender so še taki, ki silijo proti sredi. Take težnje opazujemo zadnji čas posebno v Avstriji. Tako nezreli smo tudi Slovenci, ki težimo po spojitvi dveh elementov, katera se ne dasta spojit: elementa katoliškega in liberalnega, od katere spojitve si obetamo vstajenje, srečno bodočnost!

Slovenci, druge sile so, katere dandanes svet gibljejo

in preoblikujejo! Bodi ideja narodnostna še tako silovita, vendar viša, silovitiša tudi v 19. veku. je ideja verska. Pri vseh političkih prevratih, pri vseh premembah, ki se vršijo v imenu narodnosti, deluje vendar neka druga skrivnostna moč, kateri se pokori narodnostna ideja. Apostelnom te ideje je neizmerno več do tega, da bi se zedinjenjem Italije prizadeli smrti v dorec rimskemu papeštvu in cerkvi, nego da so zedinili narod v zmislu narodnostne ideje. Versko vprašanje presega in si vpokorjuje vsa druga.

Še ni leto od tega, ko se je na Dunaji dogotovila sprava mej Čehi in Nemci. Mi smo takrat z glavo majali, češ, iz tega ne bo nič: naj si gospodje še tako gorko segajo v roke, še tako zatrjujejo skupno postopanje — gospodje niso edini v načelu, v krščanskem načelu; zatorej jih tudi ne more vezati krščanska edinost in ljubezen, ki ne hlepi po nadvladanji! V tem smislu smo pisali. In res, vidimo, da iz vsega tega noče biti nič, in ne bo nič!

In nič ne bo tudi iz „skupnega“ delovanja v Ljubljani združenih konservativnih in liberalnih poslancev! Nič ne bo kaker na Českem, z edino razliko, da se bomo o tej ničevosti na Slovenskem le še prej prepričali, kaker se je to zgodilo gledé česko-nemške sprave.

Pa kaj prepričali?! Čemu se še toliko prepričavati, ne da bi kdaj prišli do prepričanja! Saj še ni eno leto, odkar smo ali so v isti Ljubljani zvarili kompromis z liberalci, katere so prisilili priseči na krščansko gaslo: „Vse za vero.“ Tudi „Slov. Narod“ si je je dal prilepniti na svoje lažnjivo čelo; zavezal se je, da ne bo zagovarjal več pred Slovenci mladočeskega husitstva, in kaj vemo še, a kmalu potem je začel mlatiti po škofih in kaplanih, propagando delati proti verski šoli, sejati mej Slovenci v „listku“ očitne herezije itd!

In zdaj se meni, da isti „Narod“ sè svojo stranko se je spreobrnil ter da resno misli z gg. Klunom, Žitnikom itd. vklan-jati se škofovski besedi in skupno potegovati se za versko šolo!

Nič ne bo! Katoliški Slovenci smo preveč optimisti; mi še zdaj ne verjamemo, da bivajo liberalci mej nami, da ti liberalci niso nedolžne ovčice, ampak da imajo resno voljo liberalstvo razširiti mej Slovenci. In ker tako mislimo, ne le da ne branimo odločno svete vere, ne le da smo čudovito malomarni in popustljivi, ampak se celó z liberalci zavezujemo. njih časopisje, njih podjetja podpiramo! A oni vedo, kaj delajo. Oni delajo premišljeno, dosledno, vstrajno. A tudi zvito delajo; ker kaker brž se komu od nas njih počenjanje zdi sumljivo, se začnejo križati in razobesijo znad strehe „Narodne tiskarne“ katoliško zastavo, češ, čemu se bojite — mi smo katoličani kaker vi! In mi smo tako dobri, da jim verjamemo. Liberalni krt pa rije naprej, zadovoljen, da le molčimo! Da, liberalcem je zadosti, da le molčimo t. j. da ne

razkrivamo njih krivih nauk! Vedo namreč, da počasi se liberalstvo prikrađa v duhove, se zatepe v srca; ko pa bodo vse spodrinili in okužili — bodo gospodarji o n i, le oni. Potem škofje, kaplani — pojdite rakom žvižgat! Mi pa držimo luč krščanske resnice — pod polovnikom, misleč, da je dovolj verovati v srei, izpoznavati vero v družini mej štirimi zidovi! Kaj pa pomeni: „Kdor se bo mene sramoval pred ljudmi“ t. j. v javnosti, t. j. pred liberalci? Da, vže samo molčati t. j. ne javno zavračati liberalnih zmot — je isto, kar tajiti krščanstvo!

Z našo miroljubnostjo in spravljivostjo se okoriščajo le liberalci. Mirni in spravljivi bodo pa le do tedaj, dokler nas popolnoma ne spodrinejo, tako da ne bomo imeli v narodu nobene zaslombe več. Zgodilo se nam bo kakor Staročelom, kateri žali-bog tudi niso hoteli razumeti, kaj je katoliška odločnost, kaj je čistost načel! Zdaj se jim „mladi“ smejejo v pest. In prav imajo! A tudi na Slovenskem zna priti kdaj do tega. Tedaj še le se bodo čudili spravljivi gospodje, kako to, da je čez noč narod prešel v tabor Hribarjev, Tavčarjev! Pa prekasno bo... ..

Naš „Slovenec.“

Ne, do tega nima priti! A da ne pride, moramo se vse drugače organizovati nego do zdaj. Pred vsem moramo imeti dnevnik, kateri stopi na čelo naši vojski. Pa dnevnik vže imamo. Toda po našem mnenju ta dnevnik ne rešuje svoje vloge kakor zahteva resen položaj, v katerem se nahajamo. Manjka mu stroge doslednosti, brezozirnosti, ko gre za načela, manjka mu vstrajnosti. „Slovenec“ je vstani sicer pogumno, možato povzdigniti katoliško zastavo, a to se zgodi prereditkokrat. In še ko se zgodi, vmakne se ravno takrat, ko bi bilo najbolj potrebno vstrajati. „Slovenec“ se navadno razvname le bolj takrat, ko so liberalske pušice zadele njega ali njegovo vredništvo, stvar sama pa in krivica, katero trpi resnica, ga malokdaj do dobra razgreje. Zmožen je molčati in prizanašati, da je večkrat res neverjetno! Ko je „Sl. Narod“ prinesel v vvodnem članku znano psovko na sv. Očeta, je „Slovenec“ zvedel to še le en mesec kasneje! Redkokdaj, da bi videl herezije in blato, s katerim se maže papir v „Narodni tiskarni.“ Koliko dela bi pač imel, da bi hotel na vse strani, vdarec za vdarcem, zavračati napade na vero in krščansko нрав! In kako lepo, kako zaslužno delo bilo bi to! A drži se, kakor da bi bilo v Sloveniji vse v najlepšem redu, in mesto tega polni svoje predale sè stvarmi, ki ne kažejo nobene barve! In če kdaj tudi nekoliko vreže, kakor se tiče, ga hitro preplaši krik liberalcev! Tisti čas je prinesel prvo polovico našega sestavka: „Slovenci, pazimo, s kom se bratimo!“ a

pri drugi polovici mu je vže vpal pogum — ni je bilo nikdar! In še za prvo polovico se je bilo treba opravičevati — pred liberalci, da bi se preveč ne jezili! „Slovenec“ ni še imel toliko poguma, da bi se izrekel o Aškerčevih poezijah: „Slovenec“ — dnevnik ozke Slovenije, ne najde v svojih predalih prostora za pesnika, kateri dandanes tako globoko sega v duševni razvoj slovenskega naroda! Ali ga tudi tu plaši senca „Narodova“, ki mu je — seveda po krivici — vže očital, da preganja in na vešala obeša Aškerca?

Pa ni zadosti. Mi sami ne vemo, kako se v „Slovenca“ od časa do časa vkraadejo članki in stavki, ki bi čast delali — brez zamere! — vsakemu liberalnemu listu. Kaj takega nahajamo n. pr. v članku: „Na zdar! celjskemu Sokolu.“ Čemu pa toliko proslavljati sokolstvo! Slovenskim sokolom ne moremo sicer kaj posebnega očitati, akoravno nam nikaker ne dopade, da goji njih starosta Hribar tolike simpatije z mladočeskimi husiti in masoni — vender pa nam ne more v glavo, zakaj nam je ravno od sokolstva pričakovati našega vstajenja in zveličanja! „Sokolstvo, to je močatost, to je moč in življenje!... S sokolstvom bodi tudi nadalje k življenju probujen ljud, ohranjen pri življenji!“ To je pa malo preveč — vsaj za naš želodec.

Sokolstvo tedaj naj bi nas prerodilo, oživilo, pri življenji ohranilo! Ali mar tudi tisto sokolstvo katero je zmožno tiskati in razširjati tako vmazane, nemoralične lističe, kaker se je zgodilo o letošnji pustni maškeradi?! Pa h kakemu življenju, h kakemu napredku naj bi sokolstvo probujalo naš narod? „Slovenčev“ člankar nam to pojasnjuje kažoč na telovadna društva, ki so nastala, „ko se je po Italiji razlegel glas po svobodi.“ Mi smo več ko prepričani, da si niste bili v svesti, kaj ste tu zapisali. Moj Bog, saj vender vé celi svet, da so italijanska telovadna društva, tako zvane „Società ginnastiche“, skoro brez izjeme v službi lože in rudeče revolucije, da so te vrste društva celo v Avstriji večkrat pokazala proti-avstrijske težnje, in je bila radi tega n. pr. Goriška „Ginnastica“ nedavno od vlade razpuščena! In kako pač sodi „Slovenec“ o tisti „svobodi“, katere glas se je razlegel po Italiji? Pod geslom te svobode se je sv. cerkev oropala, so se rušili postavni prestoli, se je Avstrija potisnila iz Italije! Pa tudi „npravno veljavo“ nemškega turnarstva povečuje „Slovenec!“ In slednjič je tako nesrečen, da pohvalno omenja očeta nemških turnarjev — Jahn-a! Ali ne veste, da Jahn je bil — framason,¹⁾ in da framasoustvo vse, kar, dela, podrejuje svojemu najvišjemu smotru, kateri je: vničenje cerkve in države? Ime „Jahn“, vže to samo bi vam imelo biti migljaj, čigav duh oživlja nemško turnarstvo. Mi bi bili zadovoljni, da bi privoščil „Slovenec“ nam in našemu delovanju v „R. Katoli-

¹⁾ Glej: Pachtler, „der Götze der Humanität“, str. 144.

ka" vsaj polovico tistega priznanja, katero je dal českemu in slovenskemu sokolstvu pa — framasonskemu laškemu in nemškemu telovadstvu! Res žalostno! Mi — da zatrdimo še enkrat — smo prepričani o katoliškem mišljenju vrednikov „Slovenčevih“ in vemo, da je le po nevednosti in nepremišljeno omenjeni članek prišel v list — a pokazati smo hoteli, kam človek za brede v svoji brezmerni maniji po spravljivosti in miroljubnosti.

Da pridemo do zrelosti.

poslušajmo svoje škofe! — Katoliški shod!

Po ti poti ne pridemo nikdar do moške starosti do političke zrelosti. Ozrimo se še enkrat na besede sv. Pavla. Da more narod dozoriti do popolnega moža, stavi mu apostelj pogoj — *ἐνότητα τῆς πίστεως καὶ ἐπινώσεως* — edinstv v veri in spoznanju. Pravo vero in spoznanje nam oznanjuje le sv. cerkev po papeži in naših viših pastirjih, škofih. Zato pa tudi uči sv. Pavel: „Postavil je pastirje,“ da nas ti privede k edinstvu v naziranju, do popolnih, moških let.

In čemu pač po otročje omahovati zdaj na desno, zdaj na levo kaker vleče veter? Kaj pač ima katoliški narod, kaj katoliški voditelji potrebno tako dolgo iskati si težišča, ko mu je težišče vže dano od Boga, težišče v avtoriteti viših pastirjev? In ti pastirji so nam vže govorili, toliko govorili, da nimamo več dvomiti, kako se nam je vesti nasproti slovenskim liberalcem, in na kako stališče se nam je postaviti tudi v politiki. Govorili so prvič v znanem pastirskem listu do slovenske duhovščine pred tremi leti. V tem so obsodili „Slov. Narod“ in druge liste njegovega duha, znane liste, kateri izhajajo večinoma v „Narodni tiskarni,“ z „Narodom“ je obsojena liberalna stranka in liberalna, nelojalna politika. Škofje so odločno zaklicali duhovščini in po tej celemu narodu slovenskemu: **ločiti se** od liberacev! In česa iščemo še pri njih? Tudi na Dunaji se zbira iz raznih elementov mogočna stranka, a to je stranka zjedinenih — kristijanov, ne zjedinenih kristijanov in liberalcev. Res sicer, da niso vsi Dunajski „kristijani“ prepričani, čisti katoličani, a liberalizem se jim je pristudil do dna srca, spoznali so puhlost njegovih fraz, zato se obračajo k pozitivni vsebini krščanstva, pričakujoč rešitve od njegovih oživljajočih idej; kaplanska suknja in jezuitski klobuk jim ni več v strašilo, kaker slovenskim liberalcem, pač pa se gnetejo po zborih, po cerkvah, da bi poslušali kaplanske svete, sprejemali njihove nauke!

Škofje so nam pač jasno povedali, da ne iščimo nenaravne, narod naš okužujoče fuzije z liberalci, ampak da se postavimo neodvisno od njih na svoje noge.

A škofje so nam isto tako namignili, kaj ima biti v zdanjem času naša parola v politiki; namignili so nam v zadnjem listu. Ta parola je: ljudska šola na krščanski podlagi. In kako si mislijo to podlago, so tudi dovolj jasno in obširno razložili.

Škofje, ki so prvič, ki so drugič govorili za versko šolo, bodo, ako bo treba, govorili še v tretjič, in konečno bodo prodrli. A tedaj, Slovenci, za kom bomo mi stali? Za škofi — ali za dr. Ferjančičem? Mislite mar, da bodo škofje vmaknili se in si dali vmeriti šolo po kopitu milosti Ferjančičeve in njegovih državnozborskih frakcij? Nam se zdi koncilijativna politika, ki speljuje narod od jasno določenih škofovskih besed, nevarna, ker pelje k razporu mej verniki in škofi, politika nekatoliška, pogubna!

Na dan tedaj se zastavo, ki nosi na prvem mestu „vero,“ na drugem „narodnost,“ na dan s katoliško idejo! Ta ideja si ne bo nikdar vpokorila javnega mnenja in politike. dokler je javno ne proglasimo, očitno, slovesno pred slovenskim svetom. V to je neobhodno potreben katoliški shod, bolj potreben kakor vsakateri drug shod.

Osnovna podlaga takemu shodu ima biti škofovska beseda. Na tej podlagi se moramo pogovoriti. moramo določiti, kako nam je odslej postopati, da priborimo cerkvi in narodu tiste pravice, katerih nam ne more na dolgo kratiti nobena sila. Liberalce pa pustimo, naj hodijo svojo pot, dokler jih ne sreča milost Božja. Videli bomo, čigava bo konečna zmaga!

Slovenci, na katoliški shod!

Dr. Mahnič.

Dr. G. A. LINDNER.

Slovenskim učiteljskim „zaveznikom.“

Naravno, da se je moralo odgovoriti. Odgovorilo se nam je v „Popotniku,“ glasilu učiteljskih „zaveznikov“. Govoril je pa doktor Tomaž Romih, predsednik učiteljske „zaveze“. In odgovor se je natisnil na prvem, odličnem mestu „Popotnika,“ kmalu potem pa ponatisnil na čelu „Slovenskega Naroda“.

Zatorej smo pa resnično pričakovali, da bo kaj. Pa kako nas je iznenadilo, ko smo kot prvi in najkrepkejši razlog, s katerim se pobija naše krščanstvo, morali brati očitane — da „režemo nežnemu spolu jezike!“ Gospodu Romihu moramo tu naravnost povedati, da take besede vender niso dostojne za — doktorja. Doslej smo mislili, da se „raca“ o rezanji ženskih jezikov more nahajati le v „Brusu“ in v tako zvanem „Slovenskem Narodu,“ a zdaj vidimo da to ni tako. Vsekaker pa je to sijajen dokaz, kako revno vboga je slovenska liberalna inteligenca, da nas ne more celó po svojih filozofično izomikanih zastopnikih zavračati z dostojnišim orožjem, ki bi delalo sramoto celó vsakemu srednješolcu. No, slovenski zavezniki si pač smejo čestitati, da imajo takega generala na čelu! Jojmené, gospod doktor Romih, je-li res mislite, da režemo ženskam jezike?! Potem pa ovadite nas policiji; gotovose najde kateri paragraf, da nas denejo pod ključ — potem se nas vsaj za nekaj časa znebite!

Pa idimo dalje! Reči moramo, da naši gospodje nasprotniki ne razumejo — ne vemo, ali nočejo ali ne morejo — vprašanja, za katero gre prav za prav mej nami. Sploh se kaže iz vsakega njih članka, iz vsake vrste tista površna poluomika, ki označuje naše šolstvo. Njih pojmi o verskih in filozofičnih vprašanjih so tako zmedeni, da se nam zdé sploh nesposobni kaj višega razpravljati. N. pr. G. doktor Romih nam očita: „Vaše stališče ni krščansko, temveč nekrščansko.“ Prav. A zdaj, kako dokazuje to? Čujmo: „Nekrščansko je, imeti takov napuh, kaker ga imate Vi, misleči, da razumete vsako stvar najbolje; nekrščansko je, črniti svoje duhovne brate in jih obirati...; nekrščansko je, vsako gibanje slovenskega naroda, vsako narodno veselico denuncirati kot veri in državi nevarno; nekrščansko je — — „tu je g. doktorju zmanjkala sapa. Moj Bog! Denimo tedaj, da je res vse, kar nam tu v obraz očitete, kaj ima pa to opraviti s krščanskim ali nekrščanskim stališčem? Ne veste li, da stališče

pomeni obseg načel, katere kdo v besedi ali v pismu izpoveda? A kar Vi naštevate, bi ne bilo nič drugega nego naši grehi, in bi segalo v naše življenje. S takim očitanjem se v ničemer ne dotaknete tega, za kar gre mej nami — za krščanska ali nekrščanska načela. Prav tako se nam zdi, da delate z nami, kaker tista baba, kateri je očitala sosedinja, da je tatica, ker jo je videla krasti. Obrnila se je proti nji in žugaje ji s pestmi rotila se: Ti, ti si! Ti si pijanka, ti si vlačuga, ti si svetohlinka, ti si zlodejeva hči, ti si — — — tu se je zasopla. A navzlic vsemu je ostala vender tatica.

Da, navzlic vsem grehom, katerih nas dolžite, gospod doktor Romih, niste vender dokazali, da Vaše stališče je krščansko, a naše nekrščansko! Vi sicer trdite z besedo, da Vam je stališče krščansko. Vi se pozivljete, da so „zavezniki“ pri zadnjem glavnem zborovanji tudi jasno izrekli, da stojé na krščanskem stališču. A žalibog, da človek, kateri ima kaj izkušnje, ne more kar slepo verjeti besedam! Tako je tudi Stritar svoje dni trdil, da je kristijan; a mi smo ga iz njegovih spisov prepričali, da ni — in molčal je. Sicer smo pa tudi vže gospodom zaveznikom iz njih lastnega glasila pokazali, da krščanstvo njih ni pravo, a oni so se našim izpeljavam — izognili, češ, da jim „nedostaja časa odgovarjati na naše neslanosti.“¹⁾

Prav! Poskusiti hočemo danes z druge strani, da se bode slovensko občinstvo še bolj prepričalo, kako je krščanstvo slov. zaveznega učiteljstva. Gospod dr. Romih nam ne more odpustiti, da smo se spravili nad „dušnega velikana dr. Lindnerja ter prekrstili ga v popolnega brezverca.“ Naš glavni greh je, da smo temu filozofu „podtikali — nekrščanske nazore.....“ Ex ore tuo te iudico, clarissime doctor Romih, in z Vami gospodje zavezniki: krščanstvo Vaše je krščanstvo Lindnerjevo! Ogledati si hočemo to krščanstvo!

* *

Dr. Lindner je filozof. Mi sicer dobro ločimo mej vero in filozofijo, vender se nahaja mej obojo tesna zveza. Filozofija je namreč stroka naravnega spoznanja, vera pa spada k čeznaravnemu redu. A kaker je čeznaravnemu redu podlaga naravni, tako sloni tudi versko spoznanje na naravnem. Kaker brž tedaj zabrede filozofija na kriva pota, se postavi v nasprotje z vero.

Po tem se ravna tudi cerkev nasproti filozofiji. Ona dá fi-

¹⁾ Vender so gospodje učitelji sežanskega okraja pri zborovanji v Nabrežini sprijeli enoglasno resolucijo, da se njih društvo zahvali g. dr. Romihu za izvrstni odgovor „R. Katoliku“!! In gg. učitelji šolskega okraja „Rudolfovo“ so poslali celó zaupnico „gospodu doktorju modroslovja, narodnemu učitelju v Krškem, Tomažu Romihu za njegovo možko besedo (namreč: v bran ženskikh jezikov!)“ proti nam!! Več o veleučeni vtemeljitvi te zaupnice glej — na platnicah!

lozofičnemu umovanju najširšo prostost, in le takrat se predrzne izreči svojo sodbo o tej ali oni filozofični zistemi, ko vidi, da vede k nasprotstvu z vero. Cerkev prav redkokrat, in le prisiljena, zavrže filozofično zistemo. To je storila s Kantovo filozofijo obsodivši njegovo glavno delo „Kritik der reinen Vernunft“; hotela je s tem reči, da načela Kantova so krščanstvu nasprotna.

Naš Lindner jasno izpoznava Kantovo filozofijo. Ne le da ga slavi kot „kralja in zakanodajca v kraljestvu misli,“¹⁾ kateremu se povsod klanja, ampak prišteva se tudi izrecno pristašem Herbartove filozofije, katera je pognala iz Kantovega kriticizma. Sicer je zapopadeno jedro Kantovega modroslovja v znani trditvi, da so mogoče sintetične sodbe (synthetische Urtheile) a priori. Vsak poznavatelj filozofije vé, da iz te trditve se izvaja celi Kant in njegova zistema, a da isti stavek ruši metafiziko, ž njo spoznanje Boga in drugih resnic naravnega reda; s tem pa je omajana krščanstvu naravna podlaga, tako da mora pasti. In zato, le zato je tudi cerkev Kanta obsodila. A Lindner naš podpiše ravno ta temeljni stavek Kantov. Primeri: „Dr. Lindner. Lehrbuch der formalen Logik 1885“ str. 144 pa ono, kar piše na naslednjih straneh. S tem se pa kaker Kant postavlja v nasprotje s katoliško vero, a ob enem zapade tudi on sodbi katoliške cerkve.

Zdaj ogledjmo si nekaj posameznih točk Lindnerjevega „krščanstva“!

Kake pojme ima o veri sploh! Vera mu je nejasen čut, plod razgrete domišljije, katera zanese človeka v svet, ki ima z resničnostjo prav malo skupnega. V duhu, ki je zavzet od verskega čuta, ni treznosti, niti razumnosti. Razume se potem takem, da vera je le za nevedne, tope ljudi, nikar pa za trezne mislitelje. Zatorej pojma vera v isti meri, kaker raste omika. Vera in veda se mej seboj izključujeta. Današnji verski indiferecizem izhaja iz narodno-gospodarstvenega napredka, kateri omogočuje, da postaja prijetniše na zemlji!! Zatorej trdi naš filozof, da vera ima le „izposojeno moč“ — die Macht der Religion ist eine erborgte, moč, katero dobiva od javnega mnenja od javne „zavesti“! On je prepričan, da bi zamogla zistema socijalnih dolžnosti, tudi neodvisna od vere, imeti večji vpliv na razvoj človeštva, nego katerokoli verstvo! Zato pa tudi proslavlja vstavo, katero je dal Likurg Spartancem, kot največjo zmago, ki jo je vzgoja zadobila nad katerim narodom, kajti pri ti zmagi ni imelo verstvo nikakega deleža. Vdanost na državni ideal, ne vera, je krepila Spartance! Sploh so bili Grki veliki in krepotni, ker pri njih je bila socijalna morala v obče zelo ločena od vere! Od onega časa se je začelo npravstveno na-

¹⁾ Lindner. Encycl. Handbuch der Erziehungskunde. 422.

ziranje spajati z verskim. A da se je to zgodilo, obžaluje naš filozof, ker izgubila je s tem нравstvenost!¹⁾

Na mesto vere ima stopiti omika; do te nam pripomore šola. Naš filozof prisega na Herderjev rek: „Das beste Mittel zur Erleuchtung und Besserung der Menschen sind die Schulen.“²⁾ Seveda mora biti šola brezverska; le ta je Lindnerju ideal.³⁾ Čim bolj bomo zidali šole, tem bolj se bodo zapirale cerkve. In gotovo pride še kdaj čas, ko bode brezpotrebna i cerkev i vera!

Naj bi nam vender dr. Romih pa njegovi „zavezniki“ povedali, kaj pomeni ta filozofija! Pa čemu? Saj se vse to tako lepo zлага z onim, kar sami pišejo v svojem glasilu o „svetovnem napredku“, o idejah l. 1789, o Rousseau-ovem „Emilu“ itd. Glej še enkrat poslednjo številko „R. Kat.“ str. 288!

Zdaj pa nekoliko o Lindnerjevem krščanstvu, in posebe še o katoliški veri pa cerkvi.

Kršćanstvo je po bistvu čeznaravno. Narava ni po krščanskem naziranju zmožna doseči čeznaravnega cilja, za kateri jo je Bog odločil. Še le krščanstvo vsposablja človeka za ta cilj s tem, da mu vceplja nov princip, princip milosti. Toda to temeljno resnico krščanstva imenuje Lindner „eine schiefe extreme Ansicht“, očita ji „Einseitigkeit.“ Vzgojo pa, ki se vrši na podlagi tega nauka, tedaj vzgojo krščansko, obsoja za „überspannt“, ter jo vvrščuje mej tako zvane „pädagogische barbarismen“, katere nam določuje kot „einseitige, verkehrte Richtungen in der Erziehung“!⁴⁾

Kršćanstvu je vže odklenkalo ali mu bo v kratkem. Ocenjujoč vzgojevalno delovanje Palmerjevo, nam dr. Lindner mej drugim pripoveduje, kako odločno je Palmer zahteval, naj bi bila šola tesno sklenjena s cerkvijo, naj bi krščanska dogma o izvirnem grehu vplivala odločivno na vzgojo itd. In kaj pravi k tem nazorom naš „krščanski“ filozof? V svesti si gotove zmage modernega racijonalizma nad krščanstvom sklepa svoj članek ponosno: „Die Ansichten Palmers gehören somit Standpunkten an, die heutzutage vielfach als überwundene angesehen werden können“!⁵⁾ Krščanstvo — zmagano stališče!!

Stran 150 do 154 govori o krščanstvu, posebe še o Jezusu Kristusu. Ako sploh kje, moral bi vsaj tu pokazati, ali veruje v božji početek krščanstva. Toda na treh obširnih straneh kjer razpravlja o Jezusovem življenju in naukah, ne nahajamo niti ene besedice, s katero bi izpovedal božanstvo njegovo. Krščanstvo

¹⁾ Erziehungskunde 719 ss.

²⁾ Ibi, 384.

³⁾ Ibi. passim.

⁴⁾ Ibi 82.

⁵⁾ Ibi 608.

pa ni po njegovem mnenju nič višega storilo, nego da je z nova postavilo in vtrdilo podlago človečnosti (humanitete) in vsmiljenja. Ta pojem o krščanstvu je čisto naturalističen. masonski!¹⁾

Pa kaj je krščanstvo brez dôgem! In ravno v krščanski dogmatizem se zaganja dr Lindner z vso silo. Nравstvenost propade, ako se pokori verskim dogmam Dogmatizem krščanski zavira sê svojo stalnostjo prosti razvoj duševnega naziranja, zatira svobodo vesti, poraja versko nestrpnost, je stvaril inkvizicijo, je zažigal gromade! Zatorej hvali moderno državo, da ne podpira več cerkvene nestrpnosti v obrambi katoliške vere!²⁾

Pa čujmo nekoliko, kako parafrazira v racijonalističnem zmislu najsvetejše, temeljne dogme krščanske! Proslavljajoč za-sluge Richterjeve (Jean Paul) za vzgojeslovje pripoveduje, kako je mislil Richter o veliki važnosti prvih vtisov, katere dobiva otrok; potem nadaljuje z besedami istega pisatelja: „In dieser Frühe thut der Unendliche das zweite Wunder, Beleben war das erste. Es wird nämlich von der menschlichen Natur der Gott-mensch empfangen und geboren: so nenne man kühn jenes Selbstbewusstsein, wodurch zuerst ein Ich erscheint, (prav kaker brezverec in racijonalist Kant!) ein Gewissen und ein Gott, und unselig ist die Stunde, wo diese Menschwerd-ung keine unbefleckte Empfängnis findet, sondern wo in derselben Minute der Heiland und sein Judas zusammen treffen.“³⁾

Mi izpovedamo krščanstvo katoliške cerkve. Poglejmo, kako misli dr. Lindner o katoličanstvu.

Katoliške cerkve ne zna lepše označiti nego z očitanjem, da vklepa človeškega duha v duševne sponе; srednjeveško dobo, ko je cerkev z lučjo sv. vere razsvitljevala narode, imenuje „mittelalterliche Geistesnacht,“ katero so pregnali še le humanisti, kaker Reuchlin, Hutten itd!!

Naravno, da mu reformacija in odpad od katoliške cerkve znači napredek „Hierarhični duh srednjega veka je kazal malo zanimanja za ljudsko šolo: saj se ni naslanjal na razsvitljenje duhov pa ogrevanje src po čistem krščanstvu, ampak na princip avtoritete in na blišč zunanjega cerkvenstva. Zatorej je dopustil, da so šole kjer so bile, propale. Drugače reformacija. Ta je zavrгла princip avtoritete in si je morala Božje kraljestvo še le sezidati v posameznih srcih s krščanskim naukom.“⁴⁾

¹⁾ Ibi 152.

²⁾ Ibi 721.

³⁾ Ibi 730

⁴⁾ Ibi

Tako tedaj! Katoliška cerkev je le pokvarila čisto krščanstvo, ona životari le s tem, da zadržuje narode v nevednosti ter jih zatira z jarmom nevpogljive, despoticne avtoritete!

Katoliška cerkev je vidno društvo pravovernih kristijanov, z zunanjim, čutnim bogoslužjem in sakramenti, pa z vidno hierarhijo. Vse to je v katoličanstvu bistveno, vstanovljeno od samega Jezusa Kristusa.

In dr. Lindner?

On vse to taji, on smeši najsvetejše, temeljne naprave katoliške cerkve. On prvič odreka krščanstvu pravico zunanosti. Krščanstvo sme biti le zadeva srca. „Hier erheben sich die reinen. Altäre des Herzens, wo der Einzelne in Stunden der Andacht seinem Gott opfert. Wer wollte diese Culturstätte dem Menschen streitig machen? wer wollte so unbarmherzig sein, die Seelenpolizei bis auf diesen geheiligten Raum ausdehnen zu wollen? Kirchliche Unduldsamkeit hat es unternommen, den mit Kirchensymbolum und seiner hierarchischen Auslegung zerfallenen Gottesglauben bis in dieses Asyl zu verfolgen“. Razumete ta jezik, gospod dr. Romih? Se morejo izreči besede, ki bi bolj vničile katoliško verstvo, ki bi odločniše obsojale katoliško cerkev? ¹⁾

Da, Lindner zavreča vsako zunanje bogoslužje, in uči s tem očitno herezijo! In kako frivolno se izraža o najsvetejšem, kar imamo katoličani, kako zaničevalno smeši naše obrede in pobožnostne vaje! Poslušajmo! „Mechanisches Fingerspiel des Rosenkranzes zu Gebeten, Turnen, Bücken, Niederfallen zur Erde, **trockne und nasse, laute und stille Messen**, Aufstellung des Venerabile und der Reliquien, Räuchern, Klingeln, Singen: damit wurde der Gott, der ein Geist ist und im Geiste und in der Wahrheit angebetet werden will, verehrt!“ ²⁾

Ako se ima pa Bog le nevidno v srei čestiti, je katoliška hierarhija brezpotrebna. Zatorej je ena glavnih zaslug protestantizma, da je odpravil duhovenstvo: „Der freie persönliche Mensch, der sich auf die Autonomie der Vernunft stellt, und dessen aus Gott gebornes Gewissen in Religionssachen als Auctorität weder der Clerisei noch Kaiserreich anerkennt ist die Eroberung der Reformation!“ ³⁾

O papeštvu ne zna boljšega povedati, nego da zadržuje ljudstvo v vražah in iztiska iz njega denar! Zatorej proslavlja — vmazanega, brez značajnega krivoverca, ženijalnega (!) huma-

¹⁾ Ibi 721.

²⁾ Ibi 956.

³⁾ Ibi 333.

nista Ulrika Huttena. češ, on je prvi nastopil „um das im Aberglauben befangene Volk von der Herrschaft des Papstthums zu befreien und gegenüber dem Erpressungssystem der Päpste die Bahn der Reformen zu betreten.“¹⁾

Da mu niso tudi redovniki pri srci, se mora pač razumeti samo ob sebi. Plodonosno delovanje velezaslužnega frančiškanskega reda v vzgoji in v šoli označuje tako: „Ihr Unterricht erhebt sich jedoch nirgends über das Niveau mechanischer Gedächtnissübung und religiösen Formelkrams!“²⁾

Kaj pa še le o jezuitih! Tu ne govori vže več razumen mož-mislitelj, ampak sama slepa strast Jezuitska vzgoja je „selbst-süchtig“; oni vzgajajo v mladeničih le „hinavščino“; oni so jemali svoje gojence sè seboj na kraj, kjer so krivoverce vsmrčevali; „sovražstvo do krivovercev so jim vcepljali na vsak način“; oni so dijakom navdihovali „zaničevanje materinega jezika“: obraženje „samostojnih značajev je bilo pri njih vže naprej izključeno, ker so zavirali vsako samostojno misel.“ Še celó s p o v e d jim je morala služiti kot s r e d s t v o, da so spoznovali gojence ter jih porabljali v svoje sebične svrhe!³⁾ Kaka gorostasna obrekovanja! In vse to iz črta do katoliške tako zvane „Clerisei!“

Da ne bomo več navajali posameznih mest, oglejmo si še ilustracijo, s katero nam dr. Lindner popolnoma pojasnjuje svoj nazor o katoliški cerkvi, a v kateri izreče tudi svojo vničevalno sodbo nad papeštvom in katoliško hierarhijo. V tej ilustraciji nam podaja dvoobraznega Jana. Janus predstavlja nam krščanstvo. Iz enega, jasnega obraza, se odsvita „göttliche Erhabenheit“ krščanstva, na drugem pa gledamo krščanstvo v podobi „menschlicher Verzerrtheit.“ Ta karikatura krščanstva je delo katoliške cerkve! In pod ta obraz katoliško-cerkvenega krščanstva postavil je filozof dr. Lindner sramotivne verze protestanta Klopstocka:

„...Ein Schwert in des rasenden Hand! des Bluts
und des Würgens
Priesterin! Tochter des ersten Empörers! Nicht Religion mehr!
Schwarz, wie die ewige Nacht! Voll Grauns wie
das Blut der Erwürgten,
Die Du schlachtest, und über Altären auf Todten
dahergeht!
Räuberin jenes Donners, den des Richtenden Arm
sich
Vorbehalten, Dein Fuss steht auf der Hölle, Dein
Haupt droht

¹⁾ Ibi. 395.

²⁾ Ibi 444.

³⁾ Ibi 401.

Gegen den Himmel empor; wenn ungestalt des
Verbrechers
Seele Dich macht, wenn das Herz des Menschen-
feindes Dich umschafft

Zur abscheulichen.....

Nerazumljivo se nam zdi, kako je dr. Lindner zaslužil, da ga naši gospodje „zavezniki“ slavijo za „duševnega velikana!“ Mi res ne vemo, kje tiči pri Lindnerji tolika velikost? Morda v tem, da si je osvojil Herbartovega duha? Lastnega nima tako malo ali nič. A tudi Herbarta ni Bog vé kako temeljito premlel, kar kaže dovolj nejasnost njegovih knjig, posebno logike in filozofije, nejasnost, katera je pri dijakih na srednjih šolah tako rekoč v prigovoru! Ne, nam se zdi, da vsa njegova velikost obstoji v slepi zagrizenosti proti pozitivnemu krščanstvu, posebno pa proti cerkvi, proti papeštvu in jezuitom. V slepi zagrizenosti pravim, ker, kaker se zdi, ga je strastnost tako zaslepila, da ni več mogel videti ali se ni imel časa podučiti o nekaterih vprašanih zadevajočih katoliško cerkev in njeno zgodovino, vprašanih, katerih rešitev poznajo vže vrabci na strehah. Res, sramovati bi se moral doktor filozofije, sam filozof, prva avtoriteta v modernem šolstvu, pogrevati in v strogo znanstvenih knjigah prodajati kot zgodovinsko blago neslane anahronizme, stokrat opoveržene, kaker je n. pr. o jezuitskem: „Zweck heiligt die Mittel.“ o katere zgodovinski resničnosti je „duševni velikan“ tako temeljito podučen, da očitajoč to jezuitom vtakne besedo „bekanntlich!“¹⁾ Kje imate razloge za ta „bekanntlich“? Na svitlo z njimi! Zgodovinska bajka je, katero pogreti se sramuje vsak omikanec, kar piše dr. Lindner o krutosti cerkvene inkvizicije;²⁾ bajka, kar očita rimskim papežem, češ, oni so nasprotovali oživiljenju klasičnih študijev in humanizmu. „Velikan“ Lindner je bil se živ. ko je slavni Pastor v svoji epohalni, iz samih virov zloženi zgodovini o rimskih papežih dokazal, da so rimski papeži povsod prvi povspeševali klasične študije in gotovo več grešili in morda celó cerkvi škodovali s preveliko popustljivostjo nasproti humanističnim težnjam nego s tesnosrčno strogostjo. Pa kaj, tudi zgodovinska laž, tudi obrekovanje mora pripomoči, da se odvrčajo duhovi od katoliške cerkve! Tu, tu, g. dr. Romih, branite čast in učenost svojega preroka, ako si upate, ne pa si lomite glavo z našim prirezavanjem ženskih jezikov!

Vganjka večno nerešljiva pa je in ostane, kako se more oklicavati za kristijana mož, katerega spisi ne izražajo drugega nego negacijo kristijanstva, mož, ki se klanja Rousseau ovi teo-

¹⁾ Ibi 400.

²⁾ Ibi 721.

riji o primitivnem živalskem stanju človeštva, ki taji prostost volje, ki zna tako pohvalno govoriti o Locke-ji, o Helvetius-u itd., mej tem ko vse smeši in sumniči ki le od daleč diši po krščanstvu in krščanski filozofiji, mož, kateri se odločno nagiblje k monizmu, češ da je dualizem, kiloči mej dušo in telesom, mej materijo in dušo, mej svetom in Bogom, le začasno naziranje, „blosser Durchgangspunkt“! ¹⁾ Mi vidimo v tem, akoravno ne očitno izrečenega panteizma, vendar nazore, kateri peljejo naravnost v panteizem, v ateizem: **Lindner speljuje mlade dušove v ateizem.** To je naša sodba o kristijanu, o duševnem velikanu — dr. Lindnerji. Ako morete, pa branite ga!

*
*

Mi nismo toliko pisali o Lindnerji radi Lindnerja, ampak več zato, da bi pokazali, kako je duševno obzorje, v katerem se giblje in živi naše zavezno učiteljstvo. Znano je, da je Herbart avstrijski vradni filozof, v srednjem šolstvu pa in na učiteljskih pripravnicah vlada Herbart po Lindnerji. Naši zavezniki nimajo ene misli, enega stavka, kateri bi ne bil ali prepisan iz Lindnerja ali vsaj navdihnjen od njegovega duha. V Lindnerji živijo, se gibljejo in so. Najbolj žalostno pri tem je pa, da smatrajo take protikrščanske, brezbožne nauke — za čisto krščanstvo. Te duševne kratkovidnosti je kriva seveda le moderna šolska metoda, ki vzgaja vse po mehaničnem kopitu brez načelnosti. A ravno zato je silno težko, je kar nemogoče, da bi učiteljstvo s tako zmedenimi pojmi prišlo kdaj do pravega spoznanja.

To pa nas prepričuje le še bolj, kako pravo so zadeli avstrijski škofje zahtevajoč mej drugim tudi prevstrojitev učiteljskih pripravnic, točko, katero je dr. Romih preskočil. A mi menimo, da ta točka je in ostane v ljudskem šolstvu prva in bistvena; in naj se vpeljejo najboljše knjige, naj se podvržejo učitelji najstrožjemu nadzorstvu, naj se še toliko pisari in zboruje — dokler vzgojujeta Herbart in Lindner naše učitelje, ne bo mirna naša vest!

Vse upanje stavimo v svoje škofo.

*
*

Naj pa g. dr. Romih nikar ne misli, da smo se s temi vrstami za vselej poslovili od njega. Ne! Na štirih straneh je napopičil toliko nezmisli, toliko napačnih trditev, da mu jih vsaj en par ne moremo odpustiti. Sploh nikomur radi dolžni ne ostanemo, tudi njemu ne bomo. Nad vse izvirna je njegova izpeljava o liberalizmu, v kateri prišteva Kristusa samega liberalcem tiste vrste, kaker so učiteljski zavezniki! Ta liberali-

¹⁾ ibi 209.

zem baje „ne nasprotuje krščanstvu liberalizem je le jeden znak krščanstva Liberalen pomeni toliko, kakor darežljiv, radodaren, dobrotljiv, milostljiv, dober, blag, brez predsodka.“ To je tedaj krščanski liberalizem, ki ga mi napadamo?! Joj mene, kako daleč ste pač od krščanskega naziranja! S takim besedičenjem le še bolj potrjujete, kar smo Vam očitali da res nimate o krščanstvu višega pojma, nego ga imajo — masoni. (Pa ne mislite vže, da imamo tudi Vas za masona!)

Drugo točko, katero si zapomnimo za vprihodnje, izraža dr. Romihova zavestna in ponosna trditev: „Metodika nove šole je dandanes velika n s k o napredovala.“ Na podlagi te trditve nam pridiga dr. Romih, da duhovnik ki se ni posebe učil metodike nove šole, je „nesposoben za učitelja v narodni šoli.“ „In ker se bogoslovci ne uče metodike v navedenem smislu,“ sledi, da do danes ni dalo duhovstvo ljudski šoli niti enega sposobnega učitelja! Dr. Romih, akoravno nam pripovedujete, da „ste dovršili visoke šole in bili na glasu kot izvrsten matematik skoz celo gimnazijo in tudi na univerzi,“ vender oprostite, da ne moremo verovati dogme o „velikanskem napredku“ Vaše metodike. Zakaj pa ne, boste slišali.

Pa čemu bi še dalje vse naštevali! Preden se sploh lotijo gg. zavezniki o viših vprašanjih kaj pisati, naj bi se šli učiti! Ako njih doktor tako piše, kaj si bomo še le mislili o drugih? Res, abotno je vže, kar nam kvasijo o svojem napredku! Dr. Romih hoče sè svojimi zavezniki napredovati na „podedovanem temelji“ krščanstva; in vender se ti gospodje v svojem glasilu ogrevajo za Rousseau-a in za ideje l. 1789! Še toliko ne morejo razsoditi, da se v krščanstvu in v idejah francoske revolucije javljati dve večno nespojilivi nasprotji!

Pač, našlo se je sredstvo, da se spojiti, to sredstvo je ljubezen „brez predsodkov“ t j brez vere! A vedite enkrat za vselej, g. dr. Romih, da ta ljubezen nima s krščanstvom in njenim temeljem nič skupnega več, ta ljubezen je le fraza, s katero skušajo slovenski liberalci, mej katerimi ste tudi Vi, slepiti verne katoličane. Pa zastonj je, prekasno je: pred nami stojite, vidimo Vam v obličje, da je Vaše mišljenje in teženje liberalno skoz in skoz!

* * *

Dodatek. — Dr. Tomaž Romih piše k sklepu svojega odgovora „Rimskemu Katoliku“ naslednje: „Za sklep obračam se na vse trezno misleče duhovnike, obračam se posebno na Vas duhovnike, ki ste bili ali osebni prijatelji dr. Lindner-ju, ali pa, ki ste imeli srečo, kot učenci poslušati preblagega moža, da se domislite, je-li dr. Lindner kdaj žalil Vaš verski čut, ali če je katerega od Vas pohujšal.“

Ravno ko smo sklepali pričujočo razpravo, nam dojde pismo

od duhovnika, prijatelja, v katerem piše od besede do besede to: „Učiteljski „Popotnik“ kliče v javnost nekdanje učence dr. Lindnerjeve, naj bi se izrekli o njem, ali je kdaj žalil verski čut, ali če je tudi katerega pohujšal. Kot nekdanji dr. Lindnerjev učenec leta 1869 na c. kr. gimnaziji v Celji spominjam se še dobro, kako je neki moj součenec — lahko bi ga imenoval, pa naj bo — zaničljiv vzgled podal pri logiki v sedmem razredu o verski resnici papeževe nezmotljivosti. „Papež je človek in kot človek je vselej zmotljiv, torej tudi v verskih resnicah.“ Dr. Lindner se je takemu logičnemu zaključku sladko smejal sedeč za mizo ter ga odobril. Dr. Lindnerju so prav vzgajali taki protiverski vzgledi, s katerimi so se verske resnice smešile; posebno o prosti volji človeški je tudi sam podajal čestokrat nam učencem protiverske vzglede. Takih vzgledov se bodo gotovo še spominjali moji součenci. Toda prepuščam bolj spretnemu peresu, da kaj o dr. Lindnerju napiše.“

Tako nekdanji Lindnerjev učenec, zdaj duhovnik. Ker je Lindner vže v večnosti in se radi držimo reka: de mortuis nil nisi bene, smo mislili popolnoma molčati o njegovem življenji ter ocenjati le njegove knjige, katere so ga žalibog preživele; in gotovo bi ne bili tudi tega omenili, ako bi nas ne bili nasprotniki pozivali. Ker ste tedaj sami želeli kaj takega, imejte po po vrhu še to!

Dr. Mahnič.

Dr. V. Romih je zavrnil dr. M. v. H. M. 7/3 1891, 54 v članku: „Rimskemu katehizizmu“ naravnato odgovor.

Podoba Matere Božje v Kazanski stolnici v Petrogradu. Pobožnost ruskega naroda.

1.

Prisrčen dokaz pobožnosti je dal narod ruski 1812 l., ko se je v veliki stiski pred cesarjem Napoleonom goreče zatekel k Mariji, katero imenujemo katoličani v litanijah: *auxilium christianorum*, v slovenskem obredu: pomoč kristijanov.

Slavni nemški učenjak-jezuit A. Baumgartner ¹⁾ piše o podobi Matere Božje v kazanski stolnici v Petrogradu: „Ime je dobila (kazanska stolnica) od čudotvorne podobe Matere Božje, ki je bila v srednjem veku v Kazanu. Car Ivan Vasilij jo je ukazal prenesti v Moskvo 1339, Peter Veliki pa v Petrograd 1721, kjer so jo čestili v cerkvi presvete Trojice. Za Aleksandra I. je dobila v sedanji stolnici (1802-11) svoje svetišče. Gradba je stala okoli 2½ milijona, brez obilnih darov, s katerimi je okrasila ljudska pobožnost v teku stoletij milostno podobo in cerkev...

Ko je kanila rastoča ošabnost Napoleona, vpokorivši si pol Evrope, rušiti tudi samostalnost Rusije, zatekel se je goreče narod h kazanski Materi Božji. Pred odhodom v boj proti Korziškemu zmagovalcu prišel je sivolasi general Kutuzov, dasi na pol volterijanec, molit pred podobo milosti. Se dan danes kažejo oni prostor. Na predvečer bitke pri Borodinu pa je ukazal razpostaviti podobo Matere Božje na nekem holmu bojnega polja. Nato se je sam približal s svojim spremstvom, da bi jo počestil. Lev Tolstoj opisuje redki prizor v nekem svojem romanu: „Dolgo suknjo na debelem krepkem telesi, s sklonjenim hrbtom, odkrito belo glavo stopi Kutuzov zibaje se v vrsto molilcev, ter se vstavi pred duhovnom. Prekriža se z navadnim obrazom, stegne roko do tal in povesi glavo s težkim vzdihom. Za Kutuzovom je stal Bennigsen in spremstvo. Kljub nazočnosti glavnega generala, zanimajočega pozornost vseh viših oficirjev, molili so opolčenci in vojniki mirno dalje, ne da bi ga pogledali. Po končani molitvi pristopi Kutuzov k sveti podobi, vrže se sopeč na kolena, pokloni se do zemlje ter se zopet sopeč

¹⁾ Stimmen aus Maria-Laach 1888: St. Petersburg.

dvigne, da se mu obraz skrči. Za njim pristopijo generali, za njimi oficirji, za njimi opolčenci in vojniki.“

Pri Borodinu vtrpela je Napoleonova sila prvi vdarec, da je bil čez nekaj mesecev prisiljen na grozno vrnitev. Hvaležno so po dovršeni zmagi spomnili se Rusi Bogorodice Kazanske. Kutuzova, ruskega Fabija Kunktatorja, „qui cunctando restituit rem,“ so po smrti 1813 l. pokopali v kazanski stolnici, na onem mestu, kjer je pred odhodom v vojsko molil.“

2.

Iz istega spisa slavnega jezuita hočem navesti tudi par izkušenj, ki lepo pogasnujejo značaj ruskega naroda v verskem pogledu:

„Bil je navaden delavnik. Šli smo v cerkev (kazansko stolnico v Petrogradu), da bi jo ogledali. Mnogo ljudi je šlo v cerkev, drugi so stali v veži in kupovali sveče. Pri vstopu spregledamo veliki dom napolnjen gotovo do polovice s pobožnim ljudstvom, stoječim okolu čudotvorne podobe Matere Božje. Celo morje luči je žarilo okrog nje zlate oprave, lesketajoče se v dragih kamenih in biserih. Sveče so gorele na visokih svečnikih pred srebrnim ikonostasom, segajočim visoko do cerkvenega svoda. Ikonostas je dar donskih kozakov po srečni vojski 1812. Tudi balustrade pred ikonostasom so iz masivnega srebra. Bogastvo in krasota nadkriljuje vse, kar se navadno vidi po katoliških romanskih svetiščih. Iz vrst pričujočega ljudstva so neprestano oddajale se nove sveče do altarja. Tam so se zažigale in potem posajale na visoke kovinske svečnike. Stolovi ali klopi po ruskih cerkvah ni. Vse je mešano, kakor kdo pride v cerkev. Tam stoje plemeniti gospodje, oficirji kmetje, vojaci in civilisti, proste kmetice in visoke dame, vse se gnete raznolično, brez razlike stana in čina. Obnašanje ljudi in pa obrazi govorili so mi milo resnobo, spoštovanje in pobožnost. Nekateri so stali nepremično, drugi so se globoko poklanjali in mogočno križali od čela do prsi, na desno in levo. Molitvenikov nisem videl, tud. šepetanja z ustnami nisem slišal. Mirno in zbrano zrlí so moleč nekateri na sveto podobo, nekateri na ikonostas z mnogimi slikami, a zopet drugi tje pred se v eno mer. Na svojo okolico ni nihče pazil. Najbolj me je ganil neki viši oficir, v prelepi uniformi, ki je stal za množico, v molitev ves vtopljen — divna martova postava, polna moške resnobe.“

V stolnici presvete Trojice Aleksander-Nevskega samostana opisuje sledeči, ganljivi prizor: „Plemenito oblečena dama... pri-

pelje svoje dete h katafalku svetnika (Aleksandra Nevskega, pokrovitelja Rusije.) Tam pomoli nekaj časa. Za tem približa dete, veleč mu poljubiti. Nato poljubi še sama — vse s prisrčno pobožnostjo, katere si brez trdne vere ne moremo misliti. Kako lahko bi bilo ruskemu narodu postati katoliškim! Toda z dveh stebrov nasproti altarju gledata Peter Veliki in Katarina II strogo opominjajoč, da nema tukaj mesta verska prostost.“

Dalje pravi: „Zvesta družinska ljubezen, pobožen čut, nehlinjena dobrosrčnost, ki se je v vsem tem izražala, me je zelo ganila. Jdnake poteze sem imel priliko še večkrat opazovati. V ruskem narodnem značaju je nekaj neizmerno dobrosrčnega. Nagnenje k pobožnosti, k spoštovanju, pokornosti, prijazni dobrohotnosti, mu je kar vrojeno. Kaj je mogel vže biti narod ruski, da je smela cerkev med njim prosto delovati, da ni vsegamogočni cezarizem z mečem in knutom pogazil v kali vsako težnjo k uniji ter poteptal pri vsaki priliki z nova mnogoštevilne milijone naroda! Ako zasluđuje kateri narod sočutne priprošnje, je zasluđuje gotovo ruski. Komaj da se kdaj spomnimo milijonov, katere priklepa žezlo sile na odrvenelo, državno cerkev, brez moči samoobrambe. Mi slišimo le o zločinih državne oblasti nad katoliškimi podaniki, mi čitamo le o huđodelstvih z nevero pokvarjenega in obupanega naroda proti svojim vladarjem.“

Tako o ruskem narodu nepristranski učenjak-jezuit A. Baumgartner, ki je imel sam priliko opazovati njega vrline. Želeti bi bilo, da bi tudi neke vrste pisatelji s tega stališča motrili ruski narod. Opazili bi ob enem, da so od pravoslavja, po katerem blaznijo, prav toliko oddaljeni, koliker od vesoljne, katoliške vere. Najviših potreb in teženj verskih v Rusiji naši liberalci ne vidijo.

— a

PISMA BREZVERCU

o najvažnejših filozofijskih in verskih vprašanjih.

V.

Čin stvarjenja pa nepremenljivost Božja.

Ta pot mislim posebno ozirati se na dokazovanje v Vašem predzadnjem pismu. Goverite poglavitno o začetku sedajnega vesmira. Na zadnje zaključujete: „Vesmir je po svojem začetku in smotru nedostopno in nerazumljivo tajinstvo.“

Vidim sicer, da niste Vi nič kaj prijazni omenjenima nazoroma, namreč: „svet je sam od sebe od vekomaj“ in „svet je sam sebe proizvel.“ Vender pa pravite, da je razumu nasprotna tretja, edino še mogoča trditev, da je svet stvar zunajnega neodvisnega vzroka.

Opomniti pa Vas moram, da se nikaker ne krijeta izraza: „nedostopno ali nerazumljivo“ z izrazom „razumu nasprotno.“ Koliko reči je nam nedostopnih in nerazumljivih! Ali pa smemo zanikati njih istinitost? N. pr. mi ne moremo razumeti, kaj je večnost, ali recimo, bitje brez začetka. Dasi pa je večnost razumu nedostopna, sili nas vender isti razum priznavati jo.

Kaker vidite, imam v pričujočem pismu posebno v mislih, dokazati, da stvarjenje sveta po neskončnem bitji nikaker ne nasprotuje razumu. Kaj še! Ampak razum sam nas dovaja k temu, dasi je morda njemu samemu način stvarjenja nejasen.

I. Vi pišete: „Příčina (vzrok) kot příčina ne more biti absolutna. Bitje absolutno, kot absolutno ne more biti příčina. Kajti příčina zove se le po svojem odnošenji k věinku Ako pa na ta način ne odvzamemo časa ali vspeorednosti (sukcesije), treba, da je bilo věčno bitje s početka absolutno in da je s časom prestopilo v příčino. Vprašam pa: kako je moglo bitje neskončno kaj postati, kar ni bilo vže od začetka?“

Odgovarjam: Trdeč, da je Bog příčina sveta, izražamo sicer, da je svet po stvarjenji prestopil v novo resnično odnošenje k Bogu, nikaker pa Bog k svetu. Kajti stvarjenje ni moglo proizvesti v neskončnem bitji nobene premembe.

Tudi sami priznavate, da ni v neskončnem bitji nobene premembe. Toda Vi smatrate dalje, da se nikaker ne zлага ab-

olutna nepremennljivost s činom stvarjenja. Dosledno pravite, da je stvarjenje vesmira po zunanji pričini nedostopen in razumu nasproten nauk.

Temu nasproti vgovarjam, da mora vsekako bivati bitje, kateremu je zavoljo svoje neskončnosti možno stvarjati zunaj sebe premembe, ne da bi se samo kaj premenilo, bitje pravim, katero ni nikdar z nova začelo delovati, ampak je vekomaj delujoče, ki je vedno v tvornosti, nikdar v trpnosti.

Ne čudite se! Svet namreč mora imeti svojo pričino!

Toda prvič, kaker smo vže rekli, ne more biti svet sam ob sebi od vekomaj, in drugič, tudi ni mogel sam ob sebi nastati. Kaj nam torej še ostaja? Očividno nič drugega nego da je stvarilo svet drugo, zunajno bitje.

In to, da je razumu nasprotno? Pa bodi! Ali, tako je!

Ker pa je in mora tako biti, ne more tudi po nobenem načinu biti razumu nasprotno ali absurdno.

„Ali vsaj nerazumljivo je“, kličete nasproti.

Kaj zato? Prisiljeni smo priznati istinito, kar je tu nam nerazumljivo. Bodi o tem dovolj!

Toda, celo kar je nam tu nerazumljivega, dá se vsaj deloma pojasniti. Kamen, ob kateri se razum na videz zadevlje, je odlok Božje volje stvariti svet. Kajti le preradi prenašamo mišljenje človeško na Boga.

V človeku je vse mišljenje in hotenje potencialno t. j. vresničuje se vsporedno, počasi. Iz pojma Božjega bitja pa moramo izključiti vsakošno potencialnost. Bog je golo dejstvo (akt). Zato je od njega spoznavanje, hotenje in vse Njega dejstvovanje isto kar Njega bistvo ter z njim večno, brezkončno.

Ako tega ne priznamo, temveč dovolimo v Bogu sostavo potencije in akta ter možnost novega vresničenja, razrušimo pojem večnosti, neskončnosti ter zagazimo zopet v absurdno podmeno (hipotezo) večnega gibanja.

Bog se je odločil stvariti, toda Njega odlok je večen, kaker je sam večen. Isto bi bil Njega odlok večen, ako bi se bil odločil ne stvariti.

In ako je zavoljo večnega akta Božje volje izvršila se prememba, izvršila se je izključno na včinku, nikaker pa na pričini.

Božja volja je nepremennljiva. Kajti drugo je premeniti voljo, in drugo hoteti premembo stvari. Mogoče je namreč z isto nepremennljivo voljo hoteti sedaj to, sedaj temu nasprotno. Prememba volje bi bila, ako bi z nova jeli hoteti, česar preje nismo hoteli, ali ako bi nehali hoteti, kar smo preje hoteli.

Toda takošnih začetkov in nehanj v Bogu ni!

Vse kar Bog hoče, hoče od vekomaj, ali na razne načine. Drugo hoče kot neobhodno, drugo kot možno, ki se vtegne vresničiti, ali pa ne, drugo kot stalno, nevmrjoče, drugo kot pogojno ali nepogojno, drugo kot premenljivo. No, kar koli hoče,

hoče od vekomaj, gledajoč in premerjajoč v duhu od vekov vse pogojne okoliščine.

Res je sicer, da nam ostaja vedno še kaj skritega. Nerazumljivo je namreč, zakaj je neskončno bitje rajše določilo se stvarjati nego ne. Toda dovolj, ako vemo, da je Bog t. j. neskončno bitje, pričina sveta. Tukaj, mislim, da se lahko vmirimo. Zadnji in pravi razlog, ki je določil Boga od vekov vstvarjati, lahko položimo v absolutno Božjo prostost.

Tudi smo k temu prisiljeni, kajti drugače bi morali, kaker sem vže dokazoval, potisniti začetek gibanja v večnost t. j. ne mogli bi priti do nobenega začetka gibanja, ali do nobenega začetka vesmira.

Dalje pišete: „Stanje pričenjajočega dejstvovanja je više nego stanje mirovanja. Dosledno je moralo absolutno bitje prestopiti iz relativne nepopolnosti v relativno popolnost t. j. ni bilo od vekomaj popolno.“

Da se izognemo vsaki nejasnosti, treba je dobro razločevati bitje relativno od absolutnega.

Človek sicer ima, kaker vsako razumno bitje, v svojih dejanjih smoter t. j. vedno je kaj dobrega, česar želi doseči in kar ga nagiblje k delovanju. Zakaj? Ker je relativno popolno bitje. Ker namreč nima aktualno vse popolnosti, je njega nagib k delovanju zunaj njega ležeče dobro, katerega želi doseči in katerega se približuje po svojem delovanju.

Ako delovanje zadostuje v dosego smotra t. j. ako človek po svojem delovanju doseže zaželeno dobro, prestopi iz relativne popolnosti v relativno večjo popolnost. Mirovanje pa ali zagrešeno delovanje spravilo bi ga v stanje relativne nepopolnosti.

Ali nikaker si tega ne smemo misliti o Bogu!

Bog je bitje absolutne dobrote in popolnosti t. j. Bog je sama dobrota in popolnost. Kako naj bi torej bilo Njega delovanje namerjeno v dosego dobrote zunaj sebe?

Človek hoče, ker bi bil rad popolen in srečen, Bog pa, ker je popolen. Pri Bogu je zadnji nagib k delovanju ali stvarjenju ljubezen lastnega bista. V istem večnem činu namreč, s katerim ljubi in hoče od vekomaj samega sebe, hoče ob enem tudi vse drugo zunaj sebe.

Božje hotenje je popolnoma prosto od vseh zunajnih pričin. Jediná pričina, ki ga določuje k delovanju, je ljubezen samega sebe. Človek se v svojem hotenju in delovanju primika določenemu smotru t. j. se preminja, Bog pa miruje pri svojem hotenju neprenehoma v samem sebi in se nikaker ne preminja.

Ne mislite pa, da je s tem vničena prostost Božje volje: stvariti ali ne stvariti.

Bog si namreč ne pridobi niti s stvarjenjem kaj, niti ne more izgubiti z nestvarjenjem ničesar. Kajti, ako se odloči stvarjati, hoče, da so vsa druga bitja po Njem in Njemu v češčenje,

ako se pa odloči nestvarjati, hoče, da je sam pred vsem bitje absolutno, neodvisno, katero nobenega ne potrebuje, ker si samo sebi zadostuje.

Tudi v navadnem življenji je precej jednako, ako kdo svoj denar rabi v razne svrhe, dajoč ž njim drugim zaslužka, ali pa ako živi sam zase, ne meneč se niti za upnike niti za prijatelje, rekoč: Ne potrebujem nobenega.

Ako Bog stvarja ali nestvarja, vedno miruje s svojo voljo nepremično v samem sebi, ker si samemu sebi popolnoma zadostuje.

Bodi si pa Božja volja stvariti ali nestvariti kaj, pričina temu ali onemu včinku, v Bogu ni nobene premembe. Razlika je le v včinku. V resnici imamo samo eden čin večne volje, kateri je odločil razmerje Boga do stvari ali bolj stvari do Boga, ne da bi se kaj promenil.

Kaker napravlja solnce na pojedinih predmetih raznotere podobe, ne da bi se v svojem bistvu kaj premenilo, prav tako kaže se Božja volja pri vstopu v čas in prostor v raznoličnih včinih in podobah. To pa jedino sè stališča človeškega razuma.

II. „Brez volje in samozavedanja ne more biti absolutno bitje pričina. Samozavedanje pa pomenja odnošenje podmeta k predmetu. S tem pa je uničeno absolutno bitje; kajti idt. konec: Absolutno bitje ne more imeti samozavedi.“ Tako Vi.

Dovolite mi najprej malo opazko. Ali se Vam ne zdi bitje neskončno brez zavesti absurdum? Kdo bi se pač drznil izvajati smotreni in določeni svetovni red iz nesveste, slepe pričine t. j. iz slučaja?

Nikaker! Smotrena vredba stvari terja razumno pričino. Toda razum, ki o sebi ničesar ne zna, je nestvor, svetilo brez luči.

Celo človek, kojega znanje je jako nepolno, zaveda se samega sebe. Tem bolj mora se zavedati neskončni Bog, kot razumni svetovni redar.

Resnično. Na kak način hočete zložiti divno smotrenost vesmira in speče, nesvesto stvariteljno bitje? Saj bi smeli po besedah novega misleca z isto pravico reči: atrakcija ali kohezija napravila je n. pr. divno smotreno poslopje, ali čopič spečega umetelnika načrtal je prekrasno idealno podobo na platno. Aristoteles pravi, da je to ali „nemogoče zaključenje“ modroslovcev pravljicarjev, ki so zmodrovali, da se je porodil vesmir iz „moči“, ali mišljenje „naravnih modroslovcev“, ki so postavljali kaos v začetek. „Kako se more kaj gibati, ako ni aktualne pričine? Saj se vender kamenje samo ob sebi ne giblje, ampak zidar je giblje. Noben predmet nema slučajnega gibanja, temveč slehern mora imeti določeno pričino, da se sedaj tako, drugič drugače giblje.“ Tako Aristotel.

Vrnimo se k stvari. Vašemu dokazovanju smem po pravici vgovarjati, da Vi prenašate pojem samozavedanja od človeka na Boga. Koliker nam je samozavedanje iz lastne izkušnje znano, ne javlja se sicer nikdar brez resničnega odnošenja podmeta k predmetu. To pa jedino le, ker se vrši v omejenem podmetu, kateri radi omejenosti potrebuje predmeta.

Ako pa hočemo prenesti pojem samozavedanja na Boga, misliti si moramo samozavedanje kot absolutno popolnost. Izključiti moramo vsako pomanjkljivost.

Dobro moramo namreč premisliti, da se v absolutnem bitji samozavedanje ne godi istim potom, kaker v človeku. V človeku ni razum vedno „in actu“ (v dejanji), ampak navadno „in potentia.“ Um človeški prestopi le potom paznosti in domišljenja začasno in actum (v dejanje), t. j. v resnično samozavedanje.

Ne tako absolutno bitje. Kajti absolutno bitje je od vekomaj „actus purus“ (golo dejstvo). Njega samozavedanje je večno in nepremeljivo, samo od sebi, ki ne potrebuje še paznosti ali domišljenja.

Bog je večno aktualno samozavedanje. V Bogu ni nobene razdvojitve misli v podmet in predmet. Moti se Hartmann, misleč, da je razdvojitve misli v podmet in predmet neobhodna samozavedanju. Prav ta razdvojitve, katero postavlja Hartmann kot pogoj samozavedanju, moti in slabi samozavedanje. V dokaz je nam človeški um, kateri o sebi tem manje zna, čim bolj obrača svoje misli na zunanje predmete. Le tam, kjer je podmet in predmet isto, je polno samozavedanje mogoče.

Ne moremo pritrditi novim panteističkim modroslovcem, da je absolutno bitje prešlo iz stanja nezavesti v stanje zavesti, ker bi je tem potom podvrgli premeljivosti t. j. z drugimi besedami, bi je dejanstveno vničili. Tudi zagazimo v nezmisel gibanja brez začetka.

Dalje ne moremo pritrditi Vam, da je absolutno bitje od vekomaj v nezavesti, ker bi tem načinom ne moglo biti najpopolniše bitje. Morali bi mu brez dvojbe odrekati prvič samozavedanje in drugič, ker je samozavedanje neobhodni predpogoj vsakemu znanju, tudi vsakošno znanje. Najpopolnišemu bitju bi nedostajalo, kar ima vsak človek. Saj vendar priznavate, da je samozavedanje in pa znanje popolnost?

III. Dalje pišete: „Stvarjenje sveta iz nič nasprotuje človeškim pojmom. Naš razum pojme vsako stvar ali kot bivajočo ali kot nebivajočo. Prehod iz nebivanja v bivanje ali iz bivanja v nebivanje je nam nerazumljiv.“

Proti temu hočem navesti besede novodobnega misleca: Govoreč o stvarjenji iz nič, ne mislimo o nobenem napredku nebivanja v bivanje, kaker bi bil Bog pretvoril nič v svet. Ne, Bog ni mizar. Stvar je jasna. Svet je po Božjem stvarjenji jel

bivati, pred pa nikaker ni bival. Menim, da to ni nasprotno človeškim pojmom!

Bodi mi dovoljeno navesti tudi dokazovanje svetega Tomaža (govori kot modroslovec, ne kot bogoslovec, kaker vtegnete brž razvideti). Kader koli rečemo, da „svet je iz nič“, moramo vedno dvojje v ozir jemati. Lahko namreč pustimo nikavnico besedice „nič“ na svojem mestu, ali pa jo združimo s predlogom „iz“ ter dobimo pomen „ne iz česa“. V prvem slučaju nočemo z besedico „nič“ naznačiti snovne pričine, kaker bi hoteli reči, da je Bog svet iz nič naredil, kaker stolar stole iz lesa. Ampak naznačiti hočemo le vsporednost bivanja in nebivanja. Saj pravimo tudi: Iz luči je nastala tema. Hočemo reči: Sedaj je tema, pred pa je bila luč. Ako pa združimo nikavnico s predlogom „iz“, dobimo res sicer naznačeno snovno pričino, toda tako, da se prav snovna pričina zanika in zatrjuje, da ni bilo pri stvarjenji nobene snovne pričine. V enakem pomenu rabimo besedo „nič“, ako pravimo: o ničem govoriti t. j. molčati.

Mislím, da je vprašanje o absolutnem bitji odločilne važnosti. Od njega je odvisna rešitev vseh drugih prašanj. Zato sem se tukaj zamudil ter odložil za prihodnji čas druge Vaše vgovore. Kaker hitro se mi ponudi priložen čas, hočem Vam odgovorjati na zadnje pismo

Opomba: Smatram, da bi jedno samo popolnoma spričano Božje čudo vtegnilo očitvidno prepričati Vas o bivanji nadsvetnega Boga. Zatorej Vas prašam: Kaj bi rekli, ako bi videli neozdravljivega bolnika v Božjem imenu nagloma ozdraveti ter vstati? Ali bi bili voljni pripoznati čudni dogodek kot neovrgljiv dokaz bivanja nadsvetnega Boga?

Nakaj o glasbi sploh.

O glasbi pisati ni lahko in ne težko. Ni lahko, ako hoče človek res kaj povedati, in ni težko, ker se ravno glasba od toliko strani lahko opisuje, da se ne pride tako kmalo v zadrego s frazami. Le pomislite: Enemu je glasba umetnost, da jej ni para, saj govori naravnost s srcem, njej je dano izražati čute, kaker jih še poezija izraziti ne more, dasi jej rabi najodličnejše sredstvo — jezik! Drugemu je glasba le prijetno kratkočasje, tretjemu je to, kar pravi Schiller o poeziji: „Die melkende Kuh“ ali po domače „meštir“, katerega podeduje sin po očetu; J. G. Seume pa pravi o glasbi, da je „Schlüssel zum weiblichen Herzen“!...

O glasbi se je pri nas Slovencih vže mnogo pisalo in pisarilo, vender pojmi niso še povse jasni. Prav mnogo spisov nosi na sebi znak naglice, (ki pa menda še polžu ni koristila) in prevelikega ognja (pri katerem se pa tako rado kaj — prismoči!). Kdor trezno opazuje, zapazi tudi, kako se večina pisavcev — pisatelja še ne moremo koga imenovati, ako spiše en „podlistek“ ali en „dopis“ — večina pisavcev, pravim, se ogiblje resnega razgovora o temeljnih pojmi: kaj je glasba, kaj naj izraža in kako, katerim pravilom naj se pokori, kdo ima pravico določevati, kakošna bodi, koliko je treba gledati na poslušavce, koliko prostosti imej umetnik itd. in vender: clara pacta boni amici — ne vstraši se nihče „latinskega“ citata, saj ni vglasben in ga ne bo treba — peti!

Clara pacta! Največ preprirov nastane zaradi tega, ker nimajo vsi jasnih pojmov. Dobro se spominjam reka našega učitelja „slovenščine“: „Vsak ima sè svojega stališča prav“ — objektivno sicer vsi prav imeti ne morejo — vender je nekaj resnice na tem reku; zato naj bi pa vsak, predno se v kako polemiko spusti, premislil, kaj je nasprotnika nagnilo, da je tega ali onega mnenja — zmirjati, smešiti, poniževati bo malokdaj pomagalo — lepa beseda lepo mesto najde.

Da se razumemo, treba je pa, da smo edini v pojmi, da ne bo eden Pavla tepel, a drugi Petra branil, torej treba jasno pisati.

Kaj je glasba — muzika?

Glasba je umetnost, ki se poslužuje glasov ali zvokov. S tem, da prištevamo glasbo umetnostim, je tudi povedano, kaj ima izražati, kaj je njen namen. V filozofijo se sicer ne mislim siliti, ker imam drugega popularnišega gradiva — vender, da ne bo luknje v spisu — — glasba — umetnost kaži nam kar je lepo, vzdigaj nas v ono srečno deželo večnih harmonij brez disonanc, bláži nas, tolaži nas, vzdiguj nas, budi v nas hrepenenje — ne le po lepem, temuč tudi po tem, kar je „dobro“. — Glasba nam bodi nekak učitelj. — Vže zdavno je naši umetnosti znan princip: besede mičejo, zgledi vlečejo; in po tem se ravna, uči, namreč s tem, da „pravljice“ pripoveduje — nič ne majajte z glavami, poslušajte!

Glasba je govor srca. Kar srce čuti, glasba izraža: veselje, žalost, pobožnost, jezo, sovraštvo, mir, ljubezen, navdušenost, stud...

Glasovi, ki bi nam kazali samo modrost skladateljevo, morada njegovo bistroumnost, pa bi nam ne šli do srca, bila bi le zmes, ki po mojem mnenji še imena „glasba“ ne zasluži. Glasbi ni naloga modrovati, šteti, računati, temuč izraziti, kar čuti srce. Ako je čut krepak in jasno izražen, polastil se bode ravno isti čut poslušavca skoro z elementarno silo. Tepi otroka, in ne le ta, vsi, koliker jih je, oglasili se bodo v žalostnem „mol tonu“

— in s tem nam kažejo, kako je vže v človeški naravi vtemeljena ona zapoved: Veselite se z veselimi in jokajte z jokajočimi. Prav na tej podlagi moremo si razlagati res čudovit vpljiv glasbe. Komu niso znane one pripovedke o moči glasbe? Res, da so pretirane, vender jedro je resnično. Družba še tako vesela omolkne, ako se oglasi zares mila, otožna pesem, in precej časa preteče predno se prejšnja živahnost povrne.

Ako razlagamo moč glasbe iz sočutja, moramo pač naravno sklepati, da se glasba samo takih prime, ki so mehkega srca. Kdor je trdosrčen, kdor nima vsmiljenja do trpečega brata, temu bo mila pesmica — nadležna, hrabremu vojskovodji vgajala bode pogumna bojna pesem, pobožnemu — molitev vglasbena. Ni čuda; saj se celo mrtva struna oglasi, ako zapoješ glas, ki jej je lasten. Pri tej priliki omenim še neko „coprnijo“. Zveži dva klavirja z lesenim drogom, ali tudi s štekleno palico, tudi s žico (klavirja smeta stati v različnih sobah), igray na enem, in drugi se bode sam po sebi gasil ravno tako (tušilo se ve da mora biti privzdigneno pri drugem). Tega sem se spomnil pišoč o sočutji.

Povej mi, s kom občuješ, in povem ti, kakošen si, pravi znani pregovor; jaz pa s svojega stališča pravim: Povej mi, kakošna glasba ti vgaja, in povem ti, kakošen si — in ne bode se zmotil. Komur pa glasba sploh ne vgaja, temu ne zaupaj, trdega srca je — „sine affectione.“ Pravil mi je nekdo, — greh se pove, grešnika ne — da mu je mnogo ljubše pasje lajanje na lovu, kaker vsaka glasba — jaz nisem na to ničesar odgovoril.

Kako je pa moči izraziti, kar srce čuti, saj nima glasba drugih pripomočkov, nego samo zračne tresljaje? — Vprašanje, ki se v slovenskem jeziku ni še razpravljalo.

Vsak človek ima neki srednji glas, lahko bi ga imenovali „normalni“ glas, katerega rabi navadno, ker mu je najprikrajnejši in mu najmanj truda napravlja. Ta glas je pa pri raznih ljudeh različen, možki imajo srednji glas navadno nižji, ženske in otroci višji; toda zlepa ne najdeš dveh človekov, pri katerih bi bil popolnoma enak.

Pri raznih občutkih krenemo nehote više ali niže — sistematično se to razpravlja v govorništvu, kdaj se namreč ima glas povzdigniti in kdaj je nižji glas rabiti. Kaker beremo vže z obraza, je-li kdo dobre ali slabe volje, takó sklepamo tudi po glasovih, kako je dotičnemu pri srci. Sklepamo pa to skoro nevede, po samem sebi; vemo namreč, za koliko gremo nad srednji glas, ako čutimo to ali ono, in za koliko je naš opazovanec nad svoj srednji glas krenil, spoznamo vže po sili in po značaji glasu.

Ne bilo bi potem takem prav, ko bi hotel tenorist peti napev prvotno za bariton postavljen. V viših glasovih hotel je skladatelj, da pevec svojo moč pokaže, hotel je morda nalašč da,

pevec kak visok glas „forcira“ v označenje tega ali onega čuta — ako poje tenorist one glaske, izgubi se namerjavani efekt, ker poje z lahkoma, ker ni šel toliko nad svoj normalni glas, koliker treba, da poslušavec sam čuti, kaj je skladatelj hotel izraziti. Zato je tudi treba včasih pesem znižati (niže postaviti), ako je bila namenjena za visok glas, da se ne bode pevec „sžil“ tam, kjer glasbenik tega ni namerjaval, ker je pisal za pevca, ki bi dotično pesem imel peti z lehkoto.

Marsikateri pevovodja se je vže čudil, kako to, da se pesmica iz ust enega zbora tako „briljantno“ glasi, a drug zbor z njo nima sreče; še tako precizno naj poje, ne glasi se tako lepo. Iz rečenega si to prikazen prav lahko razlagamo.

Da ne zajdem predaleč. — Vže po tem torej, koliko se pevec še svojim glasom od normalne sredine oddalji, sklepamo, ali še bolje bi bilo reči „spoznamo in čutimo“, kar čuti pevec — in mehkega človeka se „prime“.

Drugi pripomoček glasbi je dinamika. Ravno isti napev glasil se bode povse drugače, ako se poje „fortissimo“ — ali pa „piano.“ Smelo rečem, da se dobri pevski zbor najboljše na tem spozna, kako napeve ravno glede dinamike izvršuje. V e č n o e n a k o m e r n o kričanje je najhujši „testimonium paupertatis“. s tem je namreč jasno dokazano, da skladbe ne umejo, in da sami pri tem ničesar ne čutijo — na svojem mestu (krepko, a na svojem mestu milo, tiho in nežno!

Važen pri glasbi je ritem „U boj“! pa „adagio“! Ritem pri pesmi ali pri drugem glasbenem komadu naznanja nam nekaker, kako naglo je srce skladatelju bilo. Navdušenost, veselje, jezo izražamo v hitrem tempu, žalost, potrnost, ponižno prošnjo i. t. d. v počasnem. Lahko bi rekel: Vzemi pri skladbi oni tempo, kaker bi ti srce tolklo pri dotičnem čutu! — Splošno opazujemo, da mlajši dirigenti skladbe hitreje izvršujejo od starejših, sangviniki hitreje od flegmatikov. — Ni čuda! saj ni nobena umetnost tako subjektivna, kaker glasba; pri nobeni umetnosti ni toliko posrejujočih činiteljev mej prvotnim umetnikom ter mej „slavnim občinstvom“, ko pri glasbi. Pri glasbi poslušavci niti ne zvedó vselej, kaj je skladatelj hotel izraziti, pač pa kaj izvršujoči glasbenik pri tem čuti; včinek je torej tudi od tega odvisen, ali je recimo kapelnik skladbo prav razumel ali ne.

Še drugo imenitno sredstvo razun omenjenih služi glasbi v izražanje raznih čutov in to je: značaj ali „barva“ (timbre) glasu.

Znano je, da je glas iste visokosti istega človeka ves drugačen, če je dotični žalosten, drugačen, če je vesel, drugačen, če je jezen, drugačen, če je obnpen i. t. d. Odkod to? To zagonetko reši nam akustika. Redko kdaj slišimo glas sam ob sebi, to je tak, kaker nam fizika pripoveduje, da bi imel toliko in toliko (zračnih) tresljajev v sekundi. Navadno sliši se z glavnim, prvotnim glasom še cela vrsta postranskih glasov, ki imajo v sekundi

dvakrat, trikrat, štirkokrat i. t. d. toliko tresljajev, ali, da govorim muzikalično: z vsakim glasom slišimo tudi še oktavo, kvinto, zopet oktavo, decimo, duodecimo itd. Od teh spremljajočih glasov odvisen je značaj prvotnega glasu. Ako so ti postranski glasovi toliko bolj tihi, koliker so bolj oddaljeni, a čim bliži, tem krepkejši, pravimo, da je glas polen, prijeten; ako se glasijo oni glasovi močnejše, ki imajo okoli 5 — 7 krat toliko tresljajev, kaker prvotni, glasi se „svetlo“, živo; ako so oni glasovi krepkejši, z 9 — 12 tresljaji (v primeri z 1 tresljajem glavnega glasu) rečemo, da poje rezko, ostro, (vijolina); ako so še viši glasovi zadosti močni, glasi se „špičasto“; ako prevlada eden ali drugi teh glasov, vselej dobi prvotni glas vsled tega poseben značaj, posebno barvo, včasih temno, žalostno, otožno, a drugokrat „reže“, cvili; ako stranskih glasov ni čuti, glasi se mehko, rahlo, toda nižji glasovi glase se vže pretemno; ako so pa stranski v primeri s prvotnim glasom premočni, postane ta prazen, kaker bi nečesar nedostajalo.

Evo vam v tem prvih elementov harmonije!

Koliker krepkeje se kateri teh stranskih glasov sliši, toliko preje se je prikazal na torišči harmonične spremljave. Najpoprej unisono — naravno, enoglasno. Za tem začeli so rabiti oktavo za spremljevanje, kasneje kvinto, a terca se je prikazala še pozneje, in še dolgo časa so se je nekaker ogibali skladatelji.

V petji slišijo se pri raznih občutkih razni postranski glasovi krepkeje, lahko bi rekel: razne občutke spremljajo drugi akordi. Res hvaležno delo bi bilo natanjko določiti, kateri soglasi se slišijo pri „strahu“, pri veselji, pri obupnosti i. t. d. Kako lahko bi bilo potem na klavirji iste občutke natanjko in določno izraziti. -- Vender vže sedaj smelo trdim, česar se, koliker mi je znano, še nihče ni upal, da je spremljevanje na instrumentih le neko nadomestilo prvotnih postranskih glasov, spremljevanje ima dati glasu ono „barvo“, ki jo dotični čut najnatanjčnejše izraža.

To bi bili prvotni elementi, ki služijo glasbi v izražanje raznih čutov, namreč: relativna visokost glasu, dinamika, ritem in barva glasu.

Bojne pesmi ne bomo vglasbili v počasnem „tempu“, ne bomo tirjali, naj se poje tiho, in tudi je ne bomo priredili za sopran in alt s spremljevanjem citer! Še nekaj! Vže v navadnem govoru se ne držimo vedno istega glasu, temuč včasih glas povzdignemo, a včasih znižamo — nevedé. Govornik bode z glasom še bolj „moduliral“ in še otrok, ki joče, glas povzdigne ali zniža, kaker mu je ravno pri srci.

Tudi pri glasbi je nekaj sličnega — melodija, ki se spreminja in razvija na podlagi elementov, katere sem vže omenil; razvija se, kakor se razvija čut v srci, sedaj rastoč, sedaj pojemajoč.

Poslušajmo dva človeka, ki se prepirata. Sprva začneta malo da ne z normalnim glasom, toda kmalu zavijeta melodijo navzgor in sicer „crescendo“ in „accelerando“; in, ako začne flegmatičen basist v tenoru govoriti in sicer ne več „allegro“, temuč vže „presto“, vemo pri priliki, kako mu je. Da, čeravno ne razumeš, kaj govorita, vže samo iz višine in nižine glasu, iz ritma, iz moči glasov in iz „barve“, in kako vse to pada in raste, spoznal boš, ali si bosta kmalu v taseh, ali se bosta mirno pobotala — naj zadostuje en vzgled, na kaki podlagi se je napev (melodija) porodil.

Iz današnje meditacije sledi:

1) da je najbolji glasbeni instrument človeško grlo in sicer: a) ker je najbolj v naši oblasti. Vse različne „nijanše“ čutimo tukaj iz prvega vira. Ako rabimo instrumente — godala — odvisen boče včinek od spretnosti igralčeve, a pri glasu odvisen je od raznih občutkov naravnost, glas se nam pokori kar sam ob sebi.

b) Človeški glas ima vže pri istem človeku razno barvo — a godala imajo vže vsako svoj značaj, ki ni odvisen od volje glasbenikove. Tudi se zve resnica najbolje iz prvih ust; čim več posredovalcev, tem več pritiklin — in resnica izgubi svojo obliko.

c) Oddaljenost od srednjega, normalnega glasu pozna se najbolje pri živem glasu. Premakni na didaktofonu klavijaturo za pol glasu, in pesmica se bo skoro ravno tako glasila, kaker prej glede na včinek; a pri pevcu zelo drugače. Na glasbenem orodji ne bo „visoki c“ nobenega posebnega efekta napravil, ker zapoje z istim trudom in z istim povdarkom, kaker drugi glasovi. In lep „jodler“? Na katerem instrumentu bo včinek sličen, ko pri petji?

Z eno besedo: človeško grlo je najbolj naraven, najresničniši in nam najbliži, pa tudi najrazumljivši instrument, popolnoma je v naši oblasti, in tukaj slišimo in ob enem čutimo, kaki občutki kraljujejo v srci našega bližnjega.

Zato je pa tudi petje samo na sebi najlepše; česar nima glede obsega glasov, nadomešča mu „barva“, priprostost in pri srčnost, da, pogostoma, zlasti če je petje „dovršeno“, bi nam spremljava le zakrivala, kaj pevec čuti. Dandanes, ko pevci mnogokrat ne čutijo globoko, kar pojo, je pač spremljevanje nekak „malum necessarium“, da dobi petje ono barvo, oni timbre, katerega bi moralo imeti vže s a m o p o s e b i. — Pa tudi glede poslušavcev, ki so večkrat pol topi in ne umejo vselej naravno izraženega čuta, treba je še postranskih pomočkov, rekel bi „ponarejenih“, kaker se dandanes sploh vse ponareja. Najnaravniši glasben instrument pa je in ostane človeško grlo, ker strinja v sebi vse lastnosti, ki so v izražanje občutkov potrebne.

Da pridemo na stališče „Rimskega Katolika.“ — Upam, da bode sedaj jasno, zakaj je sveta cerkev vokalno glasbo vedno

gobja in negovala, a instrumente le v toliko, koliker so petje podpirali; in še dandanes so nekatera glasbena orodja iz cerkve izključena, a drugim velja pravilo, da ne smejo nikoli človeških glasov prevpiti, temuč le podpirati.

2. Ker so prvotni elementi glasbe na celem svetu enaki, mora biti tudi glasba neekako internacionalna. In res vidimo, kako so se muzikalične skladbe prave umetnostne vrednosti po celem svetu razširile. Italijanske opere pojo se na Dunaji in v Berlinu, a nemške v Parizu, v Londonu in v Neapolji; ali če ostanemo pri cerkveni glasbi: Palestrina znan je celemu omiknemu svetu, koral poje se, koder je katoliška vera razširjena; ganil je sv. Avguščina, kaker Mozarta, glasi se po civilizovani Evropi, kaker pri novospreobrnjenih zamorcih. Opomnim le, kako so nedavno Rusi s svojimi pesnimi elektrizovali Dunaj, Trst, Zagreb, Ljubljano in celo Madjare! Sicer bodem o tem še pisal, ko pride „narodni duh“ na vrsto — saj se ga menda ne boste vstrašili!

Naj zadostuje za danes. Na prijazno svidenje!

I. K.

LISTEK.

Iz Gorice na Dunaj.

Potopisne črtice.

(Kratek uvod.)

Blage počitnice, kako sladke ste! Stari so sicer rekali: Quem dii odere, paedagogum fecere — a jaz si ne morem drugače razlagati teh besed, kaker da niso poznali počitnic. Mi novi smo si napravili drug rek: Das Professorenleben hat Gott gegeben. Jaz nisem sicer Bog vé kako zaljubljen v Nemce, a tu jim moram ploskati: Živeli, zadeli ste jo! In pa tiste tolste plače, kakeršne uživamo profesorji dandanes! in sicer po posnemanja vrednem vzgledu matere Nemčije! In sicer za tisto število ur, katerim poleg tega tako radi še kaj odšćipnemo — tako zvaní „akademisches Viertel“, hvalevredna iznajdba našega napredujočega veka!

Brez šale — 19. vek res po očetovski skrbi za profesorje. Ne le, da jim je povišal plače in jim jih bo še povišal — kar pričakujejo vsi s kraja — ampak naš vek je tudi učni čas in šolske počitnice tako vredil, da imajo profesorji vgodno priložnost, kar jim je ostalo mej letom, lepo povžiti. Nekdaj so se še cel julij

in avgust kuhali po šolskih sobah, zdaj pa zapró šole vže prve dni julija in hajd! zletijo na papirnih perutih zveličavnih bankovcev iz zaduhlih mestnih ulic — v prosto gorsko naravo.

Po letoviščih, po kopelih in drugih hladiščih vse mrgoli mestne gospode, a gotovo vsak drugi je profesor. Če bi pristopil k takemu profesorju, ko mirno sedi pred vrčkom piva in skoz usta in nosnice v zrak piha žgavni dar iz fine cigarete, tedaj bi videl, kako mu iz dna srca poganja skrivno čebljanje: Slava Bogu na nebu, naučnemu ministru pa na zemlji! Mej tem se pa dijaki valjajo in polegavajo po tesnih, vmazanih izbah domačih kmetijskih stanovanj, ker vročina jim ne da spod strehe. Toda naj vedo gospodje dijaki, da so oni zarad učiteljev, ne pa učitelji radi njih! Tako uči nova modrost — pa basta!

Pa kam sem zašel? V tako „špekulativno“ besedičenje! Pa uči se, dragi bravec, vže iz tega, s kom imaš opraviti: kritika imaš pred seboj, sitnega kaker kraška burja, kateremu ni nič prav na tej Božji zemlji — kaker profesorske plače s kratkimi urami pa prelubeznjive profesorske — počitnice.

*(Prva postaja. — Špehovo brdo. — Druga postaja.
— Sv. Lucija.)*

„Oj radostno potovanje!“ — ukal sem tistega dne, ko sem drdraje iz mesta po solkanski cesti sedel na strani gospoda Blaža. V kratkem mi je popotni tovariš pregnal iz glave vse mestne muhe, ki v svoji znani sitnosti človeku tako rade sledijo, naj gre kamer hoče. Muhe izganjati razume izvrstno gospod Blaž. Sama veselost ga je in — izvirnost. Res je — vsaj v „nepravem“ pomenu — da tu pa tam človeka malo „nabarva“ — toda vedno rabi le fine barve.

Dobro sva se imela z gospodom Blažem. Sveži, hladni gorski zrak mi je poživil ude, da sem bil vže prvi večer kar preroben. Želel sem pa videti imenitni gorski kraj, kjer je gospod Blaž župnik. Imeniten ne le zato, ker zahaja poleti sëm Goriška gospoda, ampak radi viših razlogov. Da bi visokim ministrom na Dunaji in drugim učenim gospodom, ki delajo postave v državnem zboru, imenovali gospod Blažovo župnijo, bi vsi enoglasno odgovorili, da to mora biti eno prvih mest na avstrijskem jugu, čeravno bi ga dolgo morda zastonj iskali na zemljevidu: kajti od tu je prišlo vže več peticij pred državni zbor in do visoke vlade, in to nikaker brezvspešno. Zadnjo peticijo je dobil minister Gauč za slovenski gimnazij v Gorici. Hoté nekateri trditi, da ravno ta peticija je dala ministru misliti, kako bi naredil prvi korak, da nam podeli zaželene narodne paralelke.

Ne da bi se šalili! Ako bi se vsa naša mesta, trgi in vasi

tako oglašala, tako možko in vstrajno visoki gospodi na Dunaji zatrjevala, da smo Slovenci, imeli bi vže kdaj ne enega, ampak deset slovenskih gimnazijev, in vživali bi nič manj kaker Nemci vse narodne pravice; ker rekli bi na Dunaji: Slovenci, če tudi vam ne damo, ker smo prijatelji, vender ná-te zarad nadležnosti! Res, neverjetno je, kam je vže segel glas gospod Blaževih župljanov. Ali niso predlanskim poslali častitko sv. Očetu Leonu v Rim in dobili v zahvalo — latinski odgovor? Še za 2000 let se bo v arhivu vatikanskem v Rimu bralo: „Celeberrima civitas C. . . nensis SS. Leoni PP. XIII. gratulata est.“

V tem kraju imajo tudi katoliško čitavnico; posebno mi je dopadlo, da čitavnica ne stanuje v gostivni in da listi — seveda katoliški — krožijo po hišah od enega uda do drugega; tudi plesi so bajé izključeni iz nje. Vse hvalevredno — da bi le našlo posnemanja!

Ko sem odhajal, je bilo gostoljubnemu gospodu Blažu prav žal; zatorej me je spremil precejšen kos poti, dokler se nisva poslovila.

Do druge postaje sem hodil v družbi mladega, nadepolnega dijaka. Po eni uri hoda prideva do roba; globoko zdolej vgleдам dolino. Treba je bilo po strmi stezi spustiti se navzdol. Te strmine ne bom zabil žive dni. Pravijo ji „Špehovo brdo.“ Res, zdelo se mi je, kaker da bi plazil po sparjeni špehovi koži; bilo je okol enajste; poldansko solnce se je vprlo v hrib sè vso močjo pasjih dni, in predno smo prišli v dolino, spotil sem se, da vže deset let ne tako. Vso obleko mi je prebil pot. In če je kdo radoveden, mu povem, da pot je bil — črn; ne vem zakaj; morda imam res toliko žolčeve gnjevi okol srca. Ker vže govorimo o potu, naj omenim, kaj se je zgodilo pred toliko leti, ko sem bil še dijak. Bili smo na novi maši. Pri obedu smo pili tistega črnca, ki izvira le iz kraških sten. Seveda nam je gladko tekkel po grlu. Tudi moj tovariš Janez mu ni prizanašal. Na večer ga oblije strašan pot. Kar sleče suknjo, a glej! po plečah je bila srajca vsa rudeča, izpotil še mu je iz kože teran in mu porudečil srajco!

Noge so se nama šibile, ko sva po Špehovem brdu prisopihala v dolino. V gostivni sva si iz vina in vrele vode zmešala tekočino, kateri pravijo „krop“. Dobro nama je del oslajen krop. Zdaj je bilo treba skoraj pol ure navkreber. Bilo je ravno poldne, ko sva se privlekla do moje druge štacije v R. Prijazna cerkvica stoji na holmci, malo niže pred njo župnikov dom. Tu vstopiva. Nepričakovan gost, sè spremstvom, o poldne — to ni nič kaj prijetnega za gospodarja. Pa poznali smo se, in kuharica je tako urno in mojstersko rešila svojo nalogo, da bi ji vsakdo podpisal — častno diplomo.

Prav vesel sem preživel nekoliko dni pri mladem župniku v R. Kdo bi pa ne? Saj g. župnik v R. zna res ljubeznjivo rav-nati z duhovnimi gosti iz mesta. Nad vse mi je pa vgajalo, ko

mi je soboto zjutraj rekel: „Gospod doktor, mislil sem Vam vže naložiti za jutre pridigo in mašo ob 10. uri. Toda premislil sem se, in prevzamem oboje jaz sam. ker vem, da potrebujete počitka; prišli ste na deželo. da bi se razvedrili, ne pa študirali.“ Tako se govori, to je moško! Ne manjka namreč takih gospodov po deželi, kateri — brez zamere! — vbogemu profesorju iz mesta, ko se je prišel odahnit na deželo, naložijo vsa bremena in posle, ki se nahajajo pod solncem! Je to dostojno in gostoljubno!?

Naj še nekaj pripomnim. Z župnikom v R. sva bila še pred malo meseci precej različnih misli v politiki, in še danes se morebiti popolnoma ne zlagava. Kaker bi znal misliti marsikdo, je to razloga dovolj nasprotnika se izogibati. Jaz pa nisem te misli. Sicer opomina nekje apostel, da se imamo ogibati neke vrste ljudi, ako nas niso poslušali, potem ko smo jih enkrat ali dvakrat posvarili, a ti ljudje so — heretiki. Različnost v političnem naziranju pa nam ne daje dovolj razloga, da bi se na veke pisano gledali ali celó izogibali. Če smo se pa kdaj radi politike sprijeli, bodisi v pismu ali v govoru, menim, da je še leže bratovski občevati in se prav iz srca radovati potem, ko smo izbljuvali, kar nam je težilo srce.

En dan smo šli k sv. Luciji na „most“ pozdravit prijatelja pa ogledat si tamošnje izkopavanje starinskih grobov. Grobovje se zdi prav obširno in bi znalo kriti okol 20.000 grobov. Ti so gotovo iz paganske dobe, kar se spozna iz šege, da so trupla sežigali in pepel devali v lonce, kateri se zdaj izpod zemlje izkopavajo. Največe arheologične važnosti so razna lepotičja, katera so stari s pepelom stavili v lonce. Napisa do zdaj še niso našli; zatorej je prav težko sklepati na dobo teh grobišč. Zdi se, da bodo rimska. Trije muzeji: dunajski dvorni, tržaški pa goriški so poslali sëm izkopavat. Na Dunaji ima sv. Lucija v novem dvornem muzeji, kaker sem videl, vže lasten oddelek, v katerem je v lepem redu razstavljeno vse, kar se je doslej zanimivega izkopalo po dunajskem odposlanci.

Še nekaj od sv. Lucije — za kratek čas. Dotični poslaniki omenjenih muzejev se znajo vrlo speljavati na led. Tako je vzel eden razbito opeko in z nožem vrtal črke NOR..A pa dobro zamazal opeko z ogljem in jo dal skriyši vložiti v zemljo pod travo. kjer je Tržačan izkopaval svoje lonce. Zvečer prisopiha poslednji ves iz sebe od veselja: hevreka! hevreka! češ, našel je neovrgljiv dokaz, da je na mestu današnje sv. Lucije stala nekdanja rimska — Noreja!

Ej, pa najvažniše bi bil kmalu pozabil! Ko sem prišel v hišo h g. župniku, me je predstavil kuharici kot tistega, ki ženskam reže jezike. Seveda se je vsa preplašila — a tudi župnika je zadela pri ti priči kazen: spodrsnilo se mu je na mestu in padel je pred mano na tla, kaker Ananija pred sv. Petra — le da je še dihal!

(Čez Cerkljansko na Gorenjsko.)

Pojdimo tedaj dalje. Peljemo se po cesti proti Cerknemu. Ne more mi tu iz spomina kar sem doživel pri gorskem samotarji. S Cerkljanske ceste se mora čez most vkreniti na desno. Tam noter nekje obdan od visokih gor ima samotar dom in cerkev. Bilo je vže proti večeru, ko sva prišla s prijateljem, da bi ga obiskala. Vse zaprto, živega glasu ni iz hiše. Ali ga ni doma, ali pa je v molitvi zamaknjen v tretje nebo. Bilo je prvo; še le za debelo uro ga pričakava. Bil je v hiši sam vse. Ko s prijateljem sedeva za mizo v nizki čumnati z majhnimi okni, nisem vedel, kaj bo. Kar se kot bi pihnil miza obloži z raznovrstnimi delikatesami in tekočinami vseh barv in vseh moči, tako da sem se nehotè domislil, kar smo otroci nekdanj slišali v tistih pravljicah o podzemeljskih gradovih, kjer so se zbirali vitezi; stale so prazne mize, a dovolj je bilo z roko vdariti po mizi: „miza, rih-taj se!“ — in bliskoma je bila obložena z jedili in pijačami. Tako nekaker je tisti večer tudi naš samotar iz raznih podzemeljskih in nadzemeljskih kotov pricopral pred nas, kar si le more poželeti še tako gosposki želoдец.

Pa nadaljujmo svoje potovanje. Pridemo v Cerkno. Narava je ta kraj obdarila z vsemi lepotami. Ne da bi bil posebno romantičen, kaker bovška stran, po pravici — „mala Svica“, pač pa ti stopa tu pred oči posebna svežost in tolsta rast. Narava kaže tu bolj svojo ljubeznjivost in dobroto. Vse je zasejano sè sadnim drevjem. Gore prepregajo do vrha zeleni, gladki travniki. Ker pa nisem poseben naravoslovec, najmanj botanik, pustim naravo.

Slučajno se nas je še precejšna družba zbrala pri Cerkljanskem g. dekanu. Kaker se zdi, je njegov dom kaj ljubo zbiralishče za gospode daleč okrog. In to si lahko mislim. Tu je doma priprostost in naravna neprisiljenost v govoru in občevanji. Večno poklonjevanje in dvorna etiketa ni za nas; ona zavira pravo kolegijalnost.

Kolegijalnost! Ta beseda mi je bila vže večkrat na jeziku. Če se ne motim, je kolegijalnost lepa čednost, mej socijalnimi gotovo ne zadnja. Ako kaker sem ne le jaz, ampak najbrže še marsikdo drug zapazil, je kolegijalnost mej duhovskimi kaker tudi mej drugimi kolegi tem večja, čim bolj se oddaljimo iz naših nižin v gore. Mi tukaj dol smo vsi vsak za-se; čim bliže smo si, tem manj se poznamo. Vsak čepi v svoji kolibi, in kuha za-se. Ko pride čas za skupno delovanje, se pokaže, da le dva ne mislita edino. Prvi pravi *a*, drugi *b*, tretji *c*. Vsak drugega kritikuje, sam pa ne naredi nič; noben drugemu ne zaupa, ker sam se ni še nikoli nikomur zaupal. — E Gorica, Gorica!! rad bi ti jih tukaj par zasolil, ker zaslužiš jih pošteno! Pa

Dandanes vedó najboljšé gospodje ljudski učitelji. kaj je stanovska kolegijalnost — da je namreč velemoč. Vso čast jim. Da bi jih li posnemali! Kolika inteligentna sila se nahaja v slovenski duhovščini!

Pa zapustimo Cerkno in ž njim — Goriško.

Danes tukaj, jutri tam,
Druge gore, druga mesta!
Če mi vseč ni tu drugam
Urno me odvede cesta.¹⁾

Pač, rečem še enkrat: vseč mi je bilo v naših severnih gorah, tóda potni načrt mi je velel naprej. In ni pač težko po naših Goriških in kranjskih gorah izvrševati potnega načrta. Gostoljubnost sega izpod domače strehe tudi na cesto. Človek si pošteno naroči voznika z enim ali dvema konjema, kaker meni, da je potrebno ali mu svetuje finančni minister — ko pa pride do konca svoje vožnje in voznika vpraša po dolgu, se mu ta odreže: je vže plačano! Hudirja, kdo bi se potem takem ne vozaril, če ljubo tudi s štirimi!? Tako se mi je godilo. Skeraj jezil sem se.

Gor visoko nad Cerknim sva z nepozabljivim gospodom Antonom odprla na vozu buteljko sladkega, a porednega „brica“ in trčila — vsaj jaz sem imel to misel — na edinost Goričanov in Kranjcev.

Pripeljali smo se tedaj o poldne v neko vas na Gorenjskem. Vže prej so mi pravili, da živi tu eden mojih tako zvanih nasprotnikov, kaker se ga ne nahaja na daleč in široko okrog. Po kosilu ga obiščemo. Predstavili so me in rekli, da sem jaz. Morda bi kdo mislil, da smo bili v zadregi, kaj bi govorili? Kaj pa da! Gospod nasprotnik je imel številko „Ljubljanskega Zvona“ na mizi, in pokaže mi Aškerčevo pesen na prvi strani. Jaz jo pa preberem. Jezik se je čedalje bolj razvozljaj, govor je prihajal živahneji, in zabavali smo prav po domače in presrečno. Preden sem odšel, mi seže gospod nasprotnik v roko: „No, jaz sem si Vas domišljaj povsem drugačne; zdaj pa vidim, da znate veseli biti in se celó — smejati!“ In tako sva se sprijateljila, da je hotel celo vpreči svoja dva najlepša konja in me sam odpeljati do bližnje postaje. Ker sem si bil pa vže prej naročil vožnjo, se to ni zgodilo.

Bližnja postaja tedaj, katero sem si izbral za nekoliko dni, je imela biti — Skofja Loka.

¹⁾ Stritar.

(V Škofji Loki. — Na Bledu. — Namerjavana „mačja godba“. — Nova maša.)

Na poti v Škofjo Loko se mi ni nič posebnega pripetilo, kaker da sem z lastnimi očmi videl kako je en dan prej toča vse pobila. Skleščeni so ležali pridelki po njivah, sadno drevje bilo je vse oklačeno. Zvečer ob 6. uri sem bil vže pri čč. oo. kapucinih v Škofji Loki. Sprejeli so me z navadno vljudnostjo in gostoljubnostjo, kaker se nahaja pri redovnikih. Čutil sem se prav kot doma. Na vrtu sem zjutraj in zvečer v sebe vlekel poživljajoči gorenjski zrak. Odkazali so mi snažno celico, katera pa, da bi me ne bil dobrotljivi Bog obvaroval, bi bila znala biti še moj grob. To bom pa povedal kasneje.

Iz Loke sem napravil v družbi prijatelja, patra redovnika, izlet na Bled. Nisem bil tu še nikoli. Ko smo šli po cesti dol prek jezera zapazim v dolgem čolnu precejšno družbo mladih veseljakov. Kmalu sem spoznal, in tudi z očmi se prepričal, da so bili dijaki, abiturijenti ljubljanski in goriški. Peli so „Po jezeru“ pa jim ni šlo; pač pa so kaj krepko zagnali: „U boj, u boj!...“ Bodite veseli — sem si mislil!

Prej tiste dni so imeli namreč slovenski abiturijenti shod v Ljubljani. O takih shodih imam tudi jaz svojo misel, kaker vsak drug. Ne vem, ali je res, kar sem slišal pozneje v Ljubljani. Če je tako, če tak duh veje mej dijaštvom — upam sicer, da le deloma — potem... Potem ne pridemo pač zlepa do zaželenne sprave in sporazumljenja. In reč ne bo žalibog boljša, čeravno tudi kateri konservativen list take dijaške shode brezpogojno proslavlja. No pa, tolaži nas edino to, da sta pri ljubljanskem shodu kot dijaška prijatelja in očeta prvo besedo imela dr. Tavčar, kot pokrovitelj, pa banke „Slavije“ agent Ivan Hribar. Poslednji je bajé tudi v Kranji počastil dijake se svojo navzočnostjo.

Bled sam je res diven. posebno kdor zna zbrati pravo mesto za opazovanje. Menim pa, da Bled je najlepši z jezera samega. Vtis se ne dá popisati... Na otoku smo obiskali cerkev. Ali sem povlekel za čudežni zvon ali ne, in česa sem si pri tem želel, ni treba da bi vsi vedeli...

Na večer smo se peljali v bližnje Begunje, kjer je velika ženska kaznilnica. Prijetna je bila družba z g. jetnišničnim kuratom, kateri si pri svojem poslu nabira skušenj, kakeršnih pač drugi ne morejo. O posebnih ženskih lastnostih vé dosti povedati. Rekel je, da najbolj se veseli — morilk, najbolj pa boji se — tatic. Poslednje se malokdaj poboljšajo; komaj je izpuščena, jo vže nazaj pripeljejo. Fizijologi hoté reči, da temu je kriva fizična razpoloženost, češ, je vže v možganih taka materija, da človeka siloma naganja k tatvini. No, neko nagnenje zna vže biti v člo-

veku, tako zvana tatvinska manija, katera pa ni taka, da bi vničila prostost volje, ker drugače bi ne bil mogel Bog brezpogojno prepovedati: Ne kradi. Zavod vpravljajo vsmiljene sestre. Clovek ne more verjeti, ako se ni prepričal z lastnimi očmi, kako vzorno umejo ženske-redovnice (katere, kaker mislijo liberalci, ne znajo nego rožni venec moliti) vpravljati obširno posestvo in hišo s toliko — ne ravno sveto — družino. Cesar sam je bajé pred leti pohvalno rekel: Nimam kaznilnice v cesarstvu, ki bi bila vzgledniša.

Spal sem tisto noč zaprt v kaznilnici. Mislim sem: Glej, Tone, lani o tem času se ti je huda pisala. Vže je bila pripravljena za te soba v laškem Gradišči, da bi se za fljučem nekoliko pokoril za tvoje budalosti! Pa tragedija se je spremenila v — komedijo!

Tudi marsikaj smešnega smo doživeli pri tem izletu. Oglašili smo se kjer je bil kdo doma, prijatelj ali ne. Neki šaljav prijatelj si je izmislil poseben način, kako bi me predstavljaj. Navadno sem jaz ostal zad; in ko so drugi se naznanili, prikažem se od zadej — kot peto kolo — tudi jaz. Predstavljalna formula je bila: „Tu je še neki gospod z Goriškega, kateri pozveduje po Kranjskem, kaj se sploh misli o dr. Mahniči. Kako sodite Vi o njem?“ Jaz seveda sem se držal kot lipov bog iz devete dežele. Še le ko je dotičnik izjavil svojo sodbo o dr. Mahniči in njegovem razvpitem „Katoliku“ — dobro ali slabo — so mu povedali, da sem jaz sam tisti. Na ta način smo marsikoga naplahtali, mej drugimi tudi gospoda Tinčeta, ki smo ga obiskali ne daleč od Begunj.

Preden zapustimo Škofjo Loko, naj povem še eno. Tu mi je bila vže prihranjena krona mučeništva, katere mi pa Bog — najbrže zaradi grehov — ni hotel podeliti. Kaker sem namreč zvedel kasneje, so mi hoteli nekateri „mlajši,“ ki so izvohali, da stanujem v Loki, aranžirati tako zvano „mačjo godbo.“ Dobro, da sem jo za časa pobrisal v Ljubljano in tako všel nevarnosti. Ker ne vem res, kako bi bila reč izišla. Ko bi zabrenkalo o polnoči kamenje po oknu, bi me bil ali mrtud zadel od strahu ali pa, ker sem ležal z glavo blizu okna, priletelo bi mi par kamnov v glavo, in konec bi me bilo! Niso šale. To je vže drugikrat, ko sem všel kamnjanju. Tretjikrat se zna res zgoditi. Ta bi bila lepa! Mislimo si, da bi bil jaz še eno noč spal pri patrih kapucinih in bi me zjutraj našli kaker sv. Stefana s kamnjem pobitega! Prvi telegram seveda bi se o tem pogodku poslal „Brusu.“ Do kanonizacije bi sicer težko kdaj prišlo, ker oponiral bi „diabolus rotæ,“ kateri špiči pušice na „Brusovi“ glavi. Denimo pa, da bi res kdaj kot mučenik zadobil svetniško čast. potem bi 3. lekcija II. nokturna končavala tako-le: Qui iustitiae et veritatis catholicae causam contra infideles illorum temporum, dictos liberales, fortiter propugnans, coniuratione facta in domo Cappucinatorum

Lacensium noctu lapidibus obrutus obiit. Quem miraculis clarum... Papa inter Sanctos retulit. — Tu autem, Domine.....

Dovolj o tem. Pojdimo raji k novi maši. Bilo je okoli štiri popoldne, ko smo dospeli v visoko, solnčnato, in vendar tako hladno Sorico. Tisti večer in drugi dan, v nedeljo, sem užival vso poezijo, katera spremlja novo mašo mej vernim slovenskim ljudstvom na deželi. Drug dan, za novo mašo, sem govoril novomašniku — redovniku. Po cerkvenem opravi se nas je za deželo nenavadno veliko število duhovnov in mladih bogoslovcev zbralo k obedu pri izredno gostoljubnem g. župniku. Ljubljanska in Goriška škofija ste bili skoraj enako zastopani. Napilo se je mej drugim tudi složnosti in kolegijalnosti Goriških in Ljubljanskih duhovnih bratov. Da, živela ta sloga, sloga, katero naj čedalje tesneje vtrjuje katoliška ideja pa požrtvovalna ljubezen do domovine!

Kar glej, mej obedom, ko je začelo živahnejše postajati, preplaši nas klic: Ogenj! In res, gorelo je, in sicer — županu. Od svatovskega obeda smo morali teči gasiti. Res, redek slučaj. Ne vem, da imam tako smolo. Koderkoli hodim, se ravno takrat godijo vse nesreče. Kaker da bi nosil v laseh in petah baterijo nebeških strel. Pred mano je toča pobijala, za mano je strela vdarjala, pri meni se je ogenj vžigal! Ko sem se s potovanja v Gorico vračal, je prav z dotičnim vlakom nad Gorico prišla strašna nevihta. Pred štirimi leti sem se pripeljal v Pariz mej silovitim gromom in točo, ki je napravila v mestu in okolici škode okoli 10 milijonov. Pred sedmimi leti pridem na Kostanjevico k oo. frančiškani: devet minut potem vdari strela, da jim pogori stransko poslopje, v njem veliko blaga. Na zadnje bo znal res še kdo misliti, da me treba eksorcizirati. Bog se me vsmili!

Pa ogenj je kmalu pogasnil, pokrižali smo nekoliko pa je bilo vsega konec. Škoda ne velika, gospodar zavarovan. In tako se je v družbo vrnilo v kratkem prejšnje veselje. Novomašno veselje je čisto, nekaljeno. Duhovnom žari obraz radosti, ker sprejmejo v svojo sredo novega brata, sorodniki in verno ljudstvo se radujejo, ker dobijo pred altar zastopnika, kateri se jih bo pred Bogom spominjal vsak dan.

Z Bogom, Sorica! Zlati trenotki, katere sem prebil v tvojem svežem zraku, mej tvojim krepkim, pobožnim ljudstvom, ki mu sije iz obraza zadovoljnost in sreča, mi ostanejo globoko v srce vtisnjeni. Sorica, ti mi ostaneš vzor selanske nedolžnosti in kreposti, ti si idila moje domišljije!

Poslavljam se s tem od jasne gorenske strani.... A zdaj še le, zdaj mi silijo v spomin in v srce pesnikove prekrasne besede:

„Pod trto bivam zdaj
V deželi rajskomili,
Srcè pa gor mi sili
Nazaj v planinski raj...“

Da iz te nižave nazaj v — gorensko stran!

(*Skoz Ljubljano na Dunaj. — Razstava. — „Wurstelprater.“*
— *Razna razmišljanja. — Centralizem. — Produktenbörse.*)

Z nove maše sem se vrnil v Škofjo Loko, od tod pa naravnost na postajo, in po železnici v Ljubljano. Tu sem ostal še ne en dan. Da bi opisoval Ljubljano in njeno lice, je pač brezpotrebno, ker znana je vže tako vsem Slovencem. Saj tu se vsak dan dosti tiska in razpošilja na vse strani. „Zvezda“ in Lattermanov drevored in kar bi bilo še zanimivega v prestolnici slovenski, se imenuje malo da ne v vsakem „listku“ v Ljubljani izhajajočih dnevnikov. Tabla na „Narodni tiskarni“ stoji še kakor lani, ni je še spihala burja. Kar se pa godi za kulisami ljubljanskih politikov, se ne sme v svet raznašati. Secretum meum mihi....

Tako sem se tedaj koj drugi dan ob treh popoldne vsedel na voz, ki me je drugo jutro ob sedmih pripeljal na Dunaj.

Res, prav želel sem Dunaj spet videti. Drugi dan popoldne smo šli v „Prater.“ Najpred obiščemo razstavo. Ni treba pa pričakovati, da bom podajal tu natančnih slik iz razstave. Kmetijski stroji idealista presneto malo mikajo. Vtrudil sem se kmalu ter sedel sredi „rotunde“ poleg ribnjaka na stol in se zamislil. Mislil sem pa, kako bi bilo, da bi ne bil dal Bog Judov odpeljati v Babilonsko sužnost. Iz tega hipotetičnega stavka sem izvajal — kakor je moja navada — posledice skoz dva tisoč petsto let do trenutka, v katerem sem sedel v „rotundi.“ Pri tem premišljevanji so se mi živci tako razdražili — sem namreč nervozen — da sem kot v sanjah planil s stola, kakor da bi slišal poziv: „U boj, u boj!“ Ko odprem oči, vidim pred sabo dva krivonosa v dolgih črnih haljah. „Hab' gesagt dir, Salomon, dass heuer sind schlechte G' schäfte in Wien.“ — „Ja wohl“, odgovarja drugi, „seit haben angefangen diese verfluchten Antisemiten zu predigen, bergab geht alles, lieber Nathan...“

Potem smo se razhodili nekoliko po „Wurstelpraterji.“ To ti je bil dren, vriš in veselje! V katoliškem koledarji je stal za tisti dan zapisan post k velikemu Šmarnemu. Na Dunaji pa ne poznajo posta nego trikrat na leto, in še takrat ostane deloma le — na papirji. V „Praterji“ je bil tisti dan pust, pravi pust. Godba se je oglašala od vseh strani; tu so vganjali burke, tam

so plesali. pa hodili v zraku po vrvi: tu se je vrtel „Ringelspiel“, tam se je spakaval arlekin v pisani opravi, pa pretepali se stari babi itd. itd. Pri vsi svoji resnosti se je človek potrožil in se zamaknil v dobo starih bajk, ko so palčki vganjali svoje burke in psoglavci ljudi plašili. Tu pa tam sem postal in s pravim dopadanjem gledal, tako da me je prijatelj večkrat podrezal, naj grem naprej, češ, kaj me ni sram oči pasti na takih otročarijah!

Na Dunaji se res vživa svet. Kdor je tu le en dan se mora prepričati, kako res je, kar pravi znana pesen: „Die Wiener sind froh.“ Vsak prihranjen novec mora v nedeljo v „Prater“, dokler se ne zapravi na vse ljube načine. Lustig, so lange es geht — potem pa, če drugega ne ostane — v Donavo...

Seveda so se mi tudi tu vrinile resniše misli. K temu so me napeljale človeške podobe, katere sem srečaval... Glej ta vesela gospoda tu — dejal sem — ko bi, denimo, stopil k temu tu, ki tako blaženo kadi svojo „viržinko“, in bi ga poprašal: Kdo si? Kaj je tvoje opravilo? — rekel bi mi: C. kr. vradnik sem, imam 2-3000 letne plače; vradne ure sem dopolnil in zdaj si privoščim malo prostih ur; prvega dne meseca povlečem za naprej svojih 200 forintov. Stopim k drugemu: Vaše gospodstvo, kdo ste? — I nu, poslušajte. Prištevajo me vrsti kapitalistov; moje opravilo je, da preštejem vsak večer dolžna pisma; vsak mesec enkrat grem k odvetniku, da naredi potrebne korake za eksekucijo proti enemu ali drugemu dolžniku, kateri je tako nehvaležen, da pozabi na dolžnost, ki jo ima do svojega dobrotnika. Tretji nam odgovori: Jaz imam izključljivo privilegovano prodajalnico krtač iz ščetu rumunskih prascev; razpošiljam svoje blago po vseh mestih cesarstva. Četrti: Mene zovejo bankirja. O polдне grem na borzo; moje glavno orodje so škarje, s katerimi odrezujem kupone. — Imate tudi Vi kak privilegij? — Je, naravno: da ne plačujem davkov!

Potem pa sem v duhu govoril tej gospodi: Denimo, da bi se vi enkrat te dni potrudili — seveda z brzovlakom v prvem razredu v „Schlafsalonu“ — dol na jug do tiste puščave, kateri se pravi Kras. Seveda v svoji radovednosti bi hoteli tudi tu koj narediti „eine Landpartie.“ da bi si ogledali interesantno deželo. Jaz bi vam tega ne svetoval, ker solnce tu tako pripeka, da bi vam v eni uri mlečna koža sčrnela, kaker Hasmodeju, ko je iz nebes telebnil v pekel. Namesto Pilzenskega ali Dreherjevega piva in „sifona“ dobili bi mlačne vode — pa pazite, da preveč ne potegnute, ker veste, voda je draga, pripeljal si jo je Kraševac stiri ure daleč! Tu bi videli kako pulijo okol brinjevih grmov ženske suho travo; tam, kako trebijo z njiv in senožet iz tal rastoče kamnje... Vi bi koj vprašali: „Kako plačo dobivajo ti ljudje na mesec? Imajo tudi kvinkvenije? Pa bodo imeli tudi posebne privilegije?...“

Na večer sva se sprehajala s prijateljem po „Ringu“ in se razgovarjala o naglem procvitu novega Dunaja.

„Dandanes čudovito naraščajo svetovna mesta. Tega je, kaker menim, v prvi vrsti kriv centralizem, ki je bil vedno v zvezi z liberalizmom; v Avstriji se mu je pridružilo ponemčevanje. Ponemčevavni centralizem je nastavljal vse okrog po Avstriji sesalke, ki vlečejo našo inteligencijo in naš denar k središču — Dunaju. Denimo, da bi mi — na svetu zadnji — Slovenci imeli slovenske srednje šole, slovensko — sit venia verbo — vseučilišče, slovenske vrade na vzgor in zdol, gotovo bi naši visokošolci ne študirali na Dunaji, znanstvene knjige bi se zalagale po Slovenskem, vradnike, profesorje bi imeli domačine. Po domačih mestih bi se naselila inteligencija, z njo kapital in bogastvo. Nesrečni centralizem gloje nam kosti!

Zavila sva jo z Ringa v neko ulico Leopoldovega predmestja.

„Glej, tu spet nekaj novega. To palačo zidajo Izraelovi. Krščena je vže za „Produktenbörse.“ Tu se bodo zbirali in določevali ceno kmetijskim pridelkom. To bo železen grad, v kateri zapró še zadnje ostanke kmetove neodvisnosti. Z železnimi obroči bodo obdali naše žitne trge, in nihče ne bo mogel prodati, ako ne bodo hoteli oni kupiti, in kaker bodo hoteli.“

Ogledala sva si ponosno zgradbo, ki nosi visoko gor-napis: „Commercio omnium nationum.“ Za zbirališče so napravili velikansko dvorano, visoko 20 metrov, z galerijo: strop podpirajo ogromni stebri iz solnograškega marmorja: gizdavost in potrata preseza vse, kar si more kdo domišljati...

Ko je nekdo mojih znancev drug dan pri vratih postajal in se pomišljal, ali bi šel noter, ogovoril ga je krivonosec vprašaje, zakaj ne vstopi:

„Se bojimo.“

„Wen fürchten?“ mu daje pogum krivonosec. „Nur weiter — alles frei!“

(Četrta „Bundesfest“ nemških pevcev. Petje v „Sängerhalli.“

Moja sodba o „Bundesfestu.“)

Tiste dni sem naletel na nekaj, kar me je posebno zanimalo. Bil je to shod pevskih društev, katera je poslala mati Nemčija sè vsega sveta na Dunaj.

Kaker se po neki posebni inspiraciji navadno zgodi o takih slavnostih, je bil tudi takrat slavostni spreved določen za visok katoliški praznik — veliki Šmaren popoldne. Okolu treh se je začel spreved pomikati iz mestne biše po „Ringu“ v „Prater“. Ljudstva je bilo od obeh straneh široke ceste natlačenega, ka-

ker bi pričakovalo prihod Sinu Božjega v Jozafatovi dolini. Bilo je bajé okol šeststo tisoč gledavcev. Sprevod je bil dolg tri ure. V sprevodu si videl cel gozd zastav, nad 1400, katere so poslala z deputacijami razna. pevska draštva ne le iz Nemčije in iz nemško-avstrijskih pokrajin, ampak tudi iz Rusije, iz Carjigrada, in celó iz raznih amerikanskih mest. Ljubljana in Trst seveda nista smela izostati.

Samih pevcev je bilo okol 20.000, da ne štejemo raznih drugih gasilnih, telovadnih in drugih društev. Vsakih deset korakov so se vrstile godbe.

Z obeh krajev ceste, z oken „Ringovih“ palač so doneli pozdravi, mighali so z rutami, v enomer se je slišalo: „Hoch Berliner! Hoch Hamburger! Hoch Sachsen! Hoch Triest! Hoch New-York!“ itd.

Tudi smešnega in norčavega nisi pogrešal. Neki Berolinski oddelek je kot svojo zastavo nosil na palici — medveda, seveda sè slamo nabašenega, ki se je na vse kraje vlnjudo poklanjal. Največ smeha in zijanja so pa provzročili germanski medvedski kočuharji. Misli si rajdo starih Germanov, kaker jih opisuje Tacit. Ohaljeni z medvedjimi kožami, dolge žute kocine jim zakrivajo obraz in sezajo daleč dol čez rámena, na glavah pa jim molijo kaker zrasteni volovski rogovi. Taki ste bili nekdanj, sem si mislil, in bi najbrže bili še zdaj, da bi vas katoliška cerkev ne bila pregnala iz vaših brlogov!

Kaker se pa samo ob sebi razume. in kaker je povsod — tudi v Gorici — duša vsega spreveda, glavna tarča očesnega streljanja in teleskopnega gukanja pa non plus ultra-predmet, o katerem so dosegle ovacije svoj vrhunec, bile so — ženske. Te so paradirale na tako zvanih slavnostnih vozovih — „Festwagen.“ Na vsakem vozu bila jih je ena skupina. Ena mej njimi, kraljica, posebno debela, sedela je na najvišem, odličnem mestu. Vsaka teh dunajskih „kraljic“ je nekaj simbolično predstavljala: ena je bila „Vindobona,“ druga „Austria,“ pa „Germania“ itd. Kaker Junona z Olimpa se je na vse strani milostno pa majestetično odklanjala svojim častivcem. Lehko tedaj verjameš židovskemu listu, ki je tiste dni o teh babjih čudežih pisal: „Manche sahen sich die Augen blind an der herrlichen Austria und den zu ihren Füßen gelagerten Jungfräulein.... Wie friedlich sich diese Damen vertrugen! Nicht einmal das silberschimmernde Schwert, auf welches sich die eine mit den klassisch geformten Alabasterarmen stützte, trat in Aktion“.

Ali če hočemo govoriti sè stališča tako zvane npravnosti in sramežljivosti, bile so na pol nage: kar se je zapazilo posebno na zadnjem vozu, tako da so se pošteni Dunajčani z rudečico oblití proč obračali in se ihteli: „Das nennt man deutsch!“ Z vso pravico bi bil na en ali drug slavnostni voz žid pribil tablico, kaker se jo vidi na več krajih po Dunaji, z judovskim na-

pisom: **משיר** — „meso“ je bilo razstavljeno, tu je vršičila viša u-metnost in idealizem slavnostnega spreveda!

Nad vse klasična in občudovanja vredna je Dunajčanska vstrajnost, ko imajo kaj videti. Vše štiri ure prej ko je došel sprevod, je bilo na „Pratersternu“ okol Tegetthoffovega spome-nika vse natlačeno kaker sardele v kositarjevi škatlji, vse vže pripravljeno za sprejem „bundovskih“ pevcev: „Die Opernglä-ser werden geputzt, die dazu gehörigen Augen sind in gespann-ter Erwartung, die feinen Battisttücher, mit welchen die holden Schönen den Sängern ihre Willkommengrüsse zufächeln wollen, werden nochmals mit Opoponax, Reseda und weiss Gott noch was für einem Geruch durchparfumirt und — nun kanns losgehen.“¹⁾ Tako se je „lepi“ spol na „Pratersternu“ pripravljaj za sprejem. Edini Hodulja je še manjkal, da bi bil sè svojo gladko pestjo lepoticam še malo lica pogladil!

Drug dan, v soboto, smo prišli o petih popoldne v navlašč za to slavnost iz lesa zgrajeno dvorano — „Sängerhalle“. Če je res, kar sem slišal, bila je vže prodana v Prago za 80.000 forin-tov, menda za slavnosti, ki se bodo prirejale drugoč povod-om česke razstave v Pragi. Občinstva bilo je v ogromnem pro-storu natlačene ga gotovo nad 40.000. Pevcev je tisti večer izvr-ševalo program okol 8000. Vtis tako ogromnega zbora je nena-vaden, da človeka popolnoma prevzame. Ker nisem sam strokov-njak v petji, ne bom dalje govoril o tem. Kar se tiče vsebine dotičnih pesni, glasila se je iz njih nemška „Gottesfurcht“ pa proslavljanje matere Germanije. Tudi molili so in čistili Boga, sicer ne krščanskega, ampak le „den Allgüt'gen,“ den „Schutz-geist alles Schönen.“ Ali ima vse to kak poseben pomen?!... Bo-dimo oprezni! Če bi zinil katero preostro, zagnali bi me morda, da sem črnogleden. Kaker je kazalo zunanje lice, se je vse pa-ralizovalo. Res sicer, da se je pela „das deutsche Lied“ in „Wacht am Rhein“, a zagodla se je koj potem „Gott erhalte“! Zdaj pa predrzni se črhiniti kako slabo, hudobni jezik!!

*
**

Vender bodi mi dovoljeno, da izrečem tudi svojo ponižno sodbo o takih in enakih velenarodnih slavnostih. Z bliščečega zunanjega lica bo vender morda mogoče tu pa tam prodreti v tajno notranjost, da spoznamo, v koga zmislu se je vršila veli-ko-nemška pevska slavnost.

Kdor je hodil tiste dni po Dunajskih ulicah, je lahko za-pazil, da navdušenje za goste iz „rajha“ ni bilo ravno tako splošno, kaker bi kdo mislil. Prešel si tudi cele ulice, ko nisi zagledal le ene zastave razobešene. Mej javnimi poslopji so bila

¹⁾ Nenes Wien. Tagblatt.

okrašena le mestna, do katerih sega moč po večini vedno še židovskega starešinstva, kar se pa tiče vladnih in državnih poslopij, nisem mogel niti na enem zapaziti zastave. Posebno odlikovalo se je v praznični opravi Leopoldovo predmestje, kjer je, kaker znano, glavno gnjezdo Dunajskega — židovstva. Znamenje, katero nekaj pove.

Še jasnejše morda govore — govori. V teh se je, ako gledamo črko, proslavljala „nemška pesen“; vendar povsod zakriva črka več ali manj še drugo misel, ki je duhove elektrizovala, misel, ki sega globoko in mora pretresti vsakega pravo mislečega Avstrijca. Postavimo sèm besede, s katerimi je dr. Olschbaur, predsednik Dunajskega „moškega pevskega društva,“ tuje goste pozdravil v veliki pevski dvorani: „...Nemška pesen. katere gojitev in vrednost nas je zbrala, je izraz človeškega čustva, gorečega srčnega mišljenja, je sila, katere nihče ne more tajiti, katera je dogodke novejše in najnovejše dobe dozorila, morda bolj, kaker kri in železo. Družila je jug in sever, izhod in zahod v nemškem cesarstvu, ona bo, kaker upamo, zedinila tudi človeštvo. Veselim se, da se četrti praznik nemških zaveznih pevcev obhaja nekako v inozemstvu, ker v resnici tu ni inozemstvo. Vi ste na nemškem Dunaji, in da naša lepa Avstrija, naša blagoslovljena domovina ostane nemška dežela, v to pomози Bog!“ Sklepam z željo: Živio gost v domovini! v svesti si tega, kar je izražala poslovica pri prvem nemškem zaveznem prazniku v Pasavu:

„Lied wird That
Früh oder spät!“

Potem takem mej Nemčijo in Avstrijo ni več meje! Tu ni inozemstvo?! Ali ni Nemčija l. 1866 Avstrije vrgla od sebe? In Avstrija ostati ima — „nemška dežela“?! Kaj so pa dogodki „najnovejše“ dobe? Najbrže prijateljstvo in zveza mej Avstrijo in Nemčijo. Prav. Ali dogodki „novejše“ dobe — kaj so ti? Po naših mislih ne morejo biti nego dogodki l. 1866. in 1870, dogodki, ki so pripravljali zedinjenje Nemčije v pogin Avstrije. Slednjič: Lied wird That! Kaka „That“ ima biti to? Nemška pesen, katera je slavila, da govorim z Dunajskim županom, nemško „Stammesangehörigkeit“, katera je vže na sebi „eine natürliche, nicht hinwegzuleugnende, und nicht zu beseitigende Thatsache“ — in vendar ta ni še dovolj: obstoječa „Thatsache“ mora postati „That früh oder spät“. Ha, kaj ne da — po političkem zedinjenju!!

Radi bi vedeli, ko bi se slovanski pevci iz Rusije in s celega sveta zbrali n. pr. v Pragi, kako bi naši Nemci in politički nasprotniki razlagali enake govore!

Da, političsko barvano je bilo marsikaj pri „pevski slavnosti

na Dunaji. To so priznavali tudi židovski listi ponašajoč se „s političnim mišljenjem“ Dunajskega prebivavstva.

A politika, katera se je vganjala, težko da je bila avstrijska. Znale so politične težnje nemškega „Schulverin-a“; in prav ta se je moral tudi vtikati v — pevsko slavnost ter po besedah — ženske tolmačiti svojo nemško „Gesinnung“. Glavno besedo kot govornika sta nadalje imela dr. Weitlof, predsednik „Schulverein-a“, pa znani prusofil dr. Fuss. Mej osnovec pevske slavnosti nahajamo imena, katera diše po — loži. Primeri: „Namenregister d. Freimaurerbrüder. Von Julius Csápori. Gran 1888“. Nadalje: „Interessante Enthüllungen aus der geheimen Werkstätte der Freimaurerei... Wien 1888“. V poslednji knjižici se trdi, da je več Dunajskih starešin — masonov, gotovo tistih starešin, kateri so tako ljubeznjivo pestovali nemške pevce. V isti knjižici beremo nadalje, da se — seveda na Nemškem — društva, sama na sebi dobra, večkrat zvržejo in se začnejo pokoriti loži; taka da so nemška turnarska, gasilna, pevska in šolska društva itd. Ravno tako trdi Pachtler v „Götze der Humanität od. das Positive der Freimaurerei“, da so nemški tako zvani „Kränzchen“ nekake „lože in nuce.“ Cel neizmerni sprevod je pa obstal iz samih takih društev... In sicer, če se še dobro spominjam, bilo je ne malo teh „Kränzchen“ krščenih na ista ali slična imena, kakeršna nosijo razne nemške lože, katere nam našteva Pachtler v omenjeni knjigi od str. 572 — 602. In kdor je imel še bolj bistro oko, je celo zapazil tu pa tam neko skrivnostno pomigavanje in kretanje z rokami, s katerimi so se z enega kraja na drug pozdravljali. Znamenja so bila to, mej nami — lajiki nenavadna, nerazumljiva. Pravijo pa, da taka znamenja imajo in umejo mej sabo — masoni.....

To so seveda le sumnje. Vender pa, bodi temu kakerkoli, predrznil bi se trditi, da loža ne gleda nerada takih pevskih slavnosti. Znano, da se je loža zarotila proti Avstriji: Delenda est Austria! To pa si obeta doseči z oboževanjem velenarodnostne ideje in z razdvajanjem avstrijskih narodov. Denimo tedaj, da loža ni res vtaknila svojega prsta v Dunajsko komedijo, vender pridobila je vsekaker. Vedno raznolično povdarjanje vsenemškega bratovstva pa nemške „Stammesangehörigkeit“ je brez dvojbeno pustilo v duhovih vtis, da so avstrijski Nemci bliže Prusom, nego domačim avstrijskim Čehom. Žalostno res! Mejnarodna mržnja in sovraštvo nam je vže prešlo v meso in kri; ta mržnja javlja se v vseh krogih, od onih viših, kateri se po Dunajskih gledališčih kratkočasijo z igro za Čehe razžaljivo: „Zwei Böhm in Amerika!“ do onih nižih, kjer dá koroški Nemec ponesrečenemu Čehu napisati na spomenik te lepe besede: „Hier ist herabgefallen ein Böhm und eine Kuh — Gott gib ihnen die ewige Ruh!“

Slavnosti, kaker je bila Dunajska, ne morejo krepiti avstrijske-

ga čustva. Avstrija je družina raznih narodov: njena moč obstoji v mejsebojni edinosti in bratovski ljubezni narodov. Kaker brž se začnejo rušiti mejsebojne vezi, kaker brž jamejo prevagavati centrifugalne težnje nad centripetalnimi, pride Avstrija v nevarnost. Otroci ene družine se kavsajo ter gledajo, kako bi se mej seboj ločili in omejili po programu narodne autonomije, ob enem pa si padajo v naročje z inozemci, češ, izginile so mej nami vse meje!

Te prikazni dajo resno misliti. Mi mislimo tako: Ako nima več Avstrija v sebi toliko moralne moči, da bi svoje narode zbiral k enakim slavnostim, da bi jih navdihovala z enakimi čuti bratimstva in ljubezni, kaker se je to godilo na Dunaji mej avstrijskimi in pruskimi Nemci — tedaj so vže potrgane vezi, ktere so sklepale nekda j ude avstrijskega telesa, tedaj je propad Avstrije.....

Jaz nisem sicer dvorni svetovavec ali kaj enakega, da bi dajal svete gospodom ministrom, vender ne morem nego ponoviti, kar sem tiste dni, ko sem bil majhen kos politika (nekateri pravijo, da nesrečnega) pisal v političnem listu:

„Morala bi visoka vlada povsod, kjer skupaj biva dvoje ali več narodnosti — in to je po vsej Avstriji — zabraniti vsako preočitno, o stentativno, zatorej iz ziva jo č o narodno slavnost ali katerokoli naredno izjavo. Ako dva stanujeta skupno v eni hiši, ni pač nobenemu všeč, da drugi neizmerno kriči in rogovili.“ (Mej oklepaji dostavim: Slovanom avstrijskim ni všeč, da so Nemci toliko zijali na Dunaji; in z vso pravico bi zdaj tirjali, da smejo tudi oni povabiti Ruse in druge Slovane, da bi v Avstriji ž njimi pili na slovansko „Stammesangehörigkeit“ in poljubljali Moskovčana kot gosta v njegovi deželi ter slavnost zapečatili s krepkim „Bože cara hrani“ s komentarom: Lied wird That — fruh oder spat... Isto tako bi smeli avstrijski Italijani povabiti k bratovskemu prazniku vse irredentovce onkraj meje. Madjari pa vse Turke, da se objamejo „zum Zeichen des unzerreisbaren Bandes.“ mej tem ko Slovakom in Hrvatom iz same ljubeznjivosti kljujejo oči iz glave!)... „Drugič bi morala vlada brez izjeme razpustiti vsa društva, katerih znak je narodna pretiranost in izključljivost... Vlada je nasproti takim društvom preveč popustljiva...“

Sicer bi pa vse prepovedi malo ali nič zdale, dokler ne pridemo v Avstriji do spoznanja, da se morajo avstrijski narodi duševno preroditi, ako se hočejo stalno spraviti in avstrijsko ljubiti. Duševni prepored pa je nemogoč, ako ne postavimo lvzgoje in šole na versko, katoliško podlago. Katoliška ideja je Avstrijo stvarila, katoliška ideja jo ohrani. Avstrija — ali je sko z in sko z katoliška, ali ne biva. V isti meri kaker vmira katoliška ideja, se ruši mej narodi avstrijska vez, in vsak začne težiti za novodobnim malikom — absolutne narodnosti, ki

zahteva dandanes politisko prevstrojitev držav po narodnih skupinah, ki zahteva — pogin Avstrije.“

Tako sem pisal takrat, a slavnost nemških pevcev na Dunaji me je le še bolj potrdila v tem prepričanju.

(Možje „der schärferen Tonart“.)

Je še le nekaj let od tega, odkar se je tudi mej katoličani zapela ta „schärfere Tonart“. Oduška dobiva posebno v znamenju „Correspondenz-Blatt-u für den katholischen Clerus Oesterreichs“. Preludije nove, liberalskim ušesom neprijetne muzike, so se pa slišale vže dalje prej. Prvi je zagodel znani Boštjan Brunner. Njegova dela, katera je izvlekel iz prahu dvornih arhivov, kaker: „Die theol. Dienerschaft am Hofe Josefs II.“ in pa „die Mysterien der Aufklärung“ — so v tem oziru epohalna.

Jaz sem tedaj resnično želel obiskati enega ali drugega teh čudovitih mož „der schärferen Tonart“, ker sem čutil v sebi nekaj sorodnega z njihovim duhom. — Bog mi grehe odpusti!

Boštjana Brunnerja sem našel v Hütteldorfu pri Dunaji, kamer se je za časa pasjih dni preselil. Stanuje pa prav za prav na Dunaji v samostanu — pri dominikancih — v nemilosti. Rekel sem mu naravnost, da sem ga želel spoznati, ker mi vgaja njegova odkrita taktika. Veselilo ga je. Pravil mi je pa, da mu je reznost nakopala dosti neprijateljev. Njemu pa ni nič mar za vse to. On je živel in upa vmreti v svesti, da se je žrtvoval sveti stvari. Največ zla v državi in cerkvi da povzročujejo, a največ dobrega plazirajo tako zvani „Streberji“. Da kaj višega dosežejo, kleče plazirajo in molčijo, tudi če sam vrag vkrade Božji stol. Boštjan Brunner ima vže pet ali šest in sedemdeset let, je pa vender še krepak in čilega pa jasnega duha. Kaker mi je rekel, mu daje še Schopenhauer opraviiti. V kratkem bo gotovo občinstvo iznenadilo novo delo o pesimističnem mijavkanji Schopenhauerjevem z originalnim naslovom, kaker si jih zna izmišljati le Boštjan Brunner — samotar pri Dunajskih dominikancih.

V Sv. Hipolitu (St Pölten) sem našel msg. Scheicherja, katerega pero je znano vsem, ki berejo „Correspondenzblatt“. Prav tak je tudi njegov jezik, ki posebno nevstrašeno zagovarja prava „združenih kristijanov“ proti židom in njih slugam — liberalcem. Imeni Lueger pa Scheicher ste zdaj na Dunaji in po Nižeavstrijskem najpopolarniši. Pri ljudskih shodih, kateri se skoro vsako nedeljo tu ali tam sklicujejo, sprejema ljudstvo naša dva tribuna z nepopisljivim navdušenjem; da se le kdo prikaže, še predno spregovori, napravi se mu ovacija, ki noče nikoli nehati. Krščanski čut je v veliki množici mej posestniki, obrtniki in delavci tako probujen, da se ne bo dal nikdar zamoriti. Propad židovstva in liberalstva je le vprašanje časa, je gotov. B o d o č n o s t j e k r š č a n s k a,

je naša. Dunaj z okolico postaja vredno središče širne katoliške Avstrije; da bi le povsod posnemali vrle bojevavce!

Vprašal sem pa, kako so v kratkem času dosegli toliko vspeha. Prvo, neobhodno orožje je vže omenjena „schärfere“, katera ne zavija svojih misli v gladke besede, ne govori po ovinkih, tudi ne v rokovicah, ampak pove kratko in odkrito, na desno in na levo, na vzdol, pa tudi navzgor, kar je, dopadi ali ne dopadi, bóžaj ali bóli. Vspeha nima naša reč pričakovati od polovičarskih klečeplazov in plahih teživcev, ki se bojé lastne sence. Izbiti si treba misel, kaker da bi bila mogoča sprava ali le premirje z ljudmi, kateri ne izpoznavajo in nočejo izpoznavati krščanskih načel. Poslopje treba zidati novo, ki sloni na naukih sv. evangelija.

Kar se pa tiče načina, kako se nam je bojevati, opomnil je dr. Scheicher, treba nam biti previdnim pa zvitim. Najpred si treba pridobiti zaslombe v ljudstvu, v veliki množici. To pa treba prijeti, ji svetovati in pomagati na tisti strani, na kateri jo najbolj boli: na socialni. Povzdignimo tedaj za zdaj zastavo social-politične reforme, pišimo časnike, snujmo društva, govorimo v tem smislu — tedaj bo kmet, obrtnik delavec vže jutre z nami. Nobena reč ne dela dandanes ljudskih tribunov bolj popularnih kaker zanimanje za materialne interese trpečega ljudstva, za zboljšanje propadajočega kmetijstva in malega obrtnijstva.

Ko si bomo s tem ljudstvo zavezali, ko mu bomo v socialnem oziru olajšali breme, potem nam bo sledilo, kamerkoli je bomo vedli; potem stopimo pred nje s katoliškim vprašanjem, s katoliško šolo, s katoliškim vseučiliščem itd. — in imeli je bomo vedno in povsod zá-se. Reči moram, da te besede so se mi zdele pač vredne, da bi jih dobro premislili vsi, ki so sicer vneti za sveto stvar, a gledé načina navadno gredo daleč vsak sebi.

Sicer res, nadaljeval je dr. Scheicher, da nas duhovne hočejo oplasiti in odvrniti od social-politiškega delovanja z očitanjem, da smo — demokrati. Jaz se ne sramujem niti bojim biti demokrat. Kristus sam bil je demokrat, aposteljni tudi, in vsak duhovni pastir, viši ali nižji mora biti demokrat t. j. prijatelj, pastir, svetovalec in dobrotnik zapuščenega ljudstva. Taka in enaka očitanja izhajajo le od tistih, ki bi radi še nadalje nevedno ljudstvo držali vklenjeno pod jarmem liberalnega gospodstva in židovskega kapitalizma. Vbogo ljudstvo, kdo te bo pa podučil, kdo ti strl verige, ako ne tvoji pastirji? Bo storil to Žid? Bo storil bankir? Le kričite: glej jih demokrati so! Ljudstvo ščuvajo! Mi bomo delali, kaker nam veli kristijanska ljubezen, mi ne bomo mirovali, dokler ne priborimo zatiranemu plebejcu onih pravic, katere mu tičejo po naravnem in evangelijskem pravu. Demokrati smo!

Dva dni potem smo se videli v vredniški pisarni „Correspondenzblatta“ v Hietzingu. Spet „schärfere Tonart“! Svetoval

sem pa, naj bi se gospodje pač ogibali ožiše dotike s tistimi, ki katoliško idejo sicer povdarjajo, a do zdaj se niso še mogli povzdigniti do avstrijskega politiskega ideala — do autonomije in narodne enakopravnosti — seveda koliker se dá izvesti. Lienbacher ni naš mož. Kar le od daleč diši po ponemčevalnem centralizmu — ni katoliško, ni avstrijsko! Troje je, za kar se moramo po vrsti poganjati z vsemi močmi: prvič socialno-gospodarstvena reforma, drugič verska vzgoja od ljudske šole skoz in skoz do vseučilišča, tretjič narodne pravice na podlagi enakopravnosti. Kdor izmej treh točk le eno izpušča — ž njim ne moremo hoditi.

Še marsikaj drugega sem doživel na Dunaji, vendar za to pot sem povedal dovolj. Kaker potovanja, tako sem se naveličal tudi pisanja. Povem le še, da sem se po desetdnevnem bivanju z Dunaja skoz Maribor, Celje in Ljubljano, koder sem se mudil po nekoliko ur, vrnil v toplo Gorico, kateri sem pa sè svojim povratom prinesel hladila z neba — seveda ne ravno preveč prijetnega. Z Bogom!

Dr. Mahnič.

Iz dnevnika Štefana Hodulje.

V pustu spisal za post

Tone od Kala.

XII.

Nekaj ur daleč od tistega kraja, kjer je deloval dr. Zima odvetnik, bilo je večje slovensko mesto. Pisarjenju ni bilo tu konca ne kraja. Vsak drugi človek je bil ali pesnik ali dopisnik ali podlistkar ali vrednik. Izhajalo je tu brez števila listov. Pa ljudje so bili tu nad vse prepirljivi, zbadljivi kaker robida. „Poslano“ nad „poslanim“ si bral vsako jutro na tretji in četrti strani tamošnjih dnevnikov in tednikov. Vrednik ni pa nikdar zabil pod vrsto pripomniti, da on ne prevzame nobene odgovornosti nego le tisto, katero zahteva postava. Tako si je znal oprati roke, kaker Pilat v evangeliji. Sicer so pa vredniki sami dajali največje potuho. Zbadali so se v prvem in drugem nadstropji, pod in nad črto, v obliki satire, potopisnih črtic, dopisov; ironija, sarkazem, reticencija, litótes, asindeton, vprašanja s klicaji pa pomiselne pike itd. vse jim je moralo služiti v ta namen. Kaj čudo tedaj, da se je vlagala tožba za tožbo radi žaljenja časti! In pripetilo

se je neredkokrat, da je en sam vrednik, ko se je na spomlad ali jesen bližala doba porotnih obravnav, imel tri do štiri takih pravnalozženih na polomljenem hrbtu...

Dr. Zima pa je bil slavnoznani zagovornik ponesrečenih vrednikov in pisatelj. Če ne drugače, pripeljal se je vsaj za časa, ko so porotniki zaseli pred sodiščem kurulske stole, v mesto zagovarjat svoje klijente....

Prešlo je štiri ali pet let, odkar so bili vvedli porotne sodnije. Ker nisem bral časnikov, nisem še imel o tej novi vstajnovi pravega pojma. Mikalo me je, da bi si ogledal stvar z lastnimi očmi...

Odpotrim se na pot. V eni predmestnih ulic imel je vže od nekda Luka kovač svojo kovačijo. Pisati sicer ni znal, brati tudi ne; vender mu je šlo prav dobro: ne le, da je sebe in družino pošteno preživil, ampak marsikaj tudi prihranil si za stare dni. Jaz ga nisem vže videl deset let... Pa kako se zavzamem, ko prišedši mimo kovačije zagledam Luko gosposko opravljenega: v črnem fraku, v črnih rokavicah, na glavi pol cilindra, pa naočnike!

„Za skozbog, Luka, ali ste Vi, Luka?“

„Jaz sem, jaz, Štefan!“

„Kam ste se pa odpravili?“

„Sodit.“

„Vi — sodnik?“

„Porodni sodnik sem!“

„Od kdaj pa?“

„Letos me je doletela ta čast.“

„Jaz se čudim, kako ste se na stare dni začeli učiti potave. Pa ne zamerite, morda ste celo doktor? Kje pa ste študirali: v Gradcu? na Dunaju? ali morda v Parizu? Joj, joj — in jaz sem še vedno stari, butasti Hodulja, Vi pa — doktor Luka — a — a?“

„Molčite, molčite, Štefan! Študirango prepuščamo drugim. Jaz pa sem še zmirom kovač, še danes sem podkopal dva konja in enega vola.“

Jaz sem pri teh besedah kar obstal. Hodulja, sem si mislil, dosti si sicer obhodil, dosti videl in ovohal, vender kaj tako novega in zanimivega nisi še videl, kaker morajo biti porotni sodniki.

„Pa znate vsaj brati, gospod sodnik Luka?“

„Žeblje in podkove po kovačiji.“

„In pisati?“

„Kljuka pet, križ deset, Štefan Hodulja!“

„In Vi sodnik?“

„In jaz sodnik, Štefan Hodulja! Hočete z menoj, da vidite, kako sodimo?“

Pol ure kasneje bili smo vže v sodnijski dvorani. Imena dvanajsterih porotnikov — mej njimi dva čevljarja, en krojač, kovač Luka, trije kmetje, dva strojarja — se preberó; oni pa prisežejo.

Reč, za katero je šlo, bila je še precej zamotana. Bilo je pa tako. Pred pol letom je bila tam nekje v S. narodna veselica. Pri prosti zabavi po „besedi“ je nekaterim ljudem poleg narodnega duha tudi vinski šinil v glavo. In tedaj se je zgodilo, da je Jakob Stržen, dijurnist, v svoji napitnici pregoreče govoril; in v tej svoji gorečnosti je očital sosednim Junčanom, da niso dovolj narodni, da jim je več mar za njih teleta, kaker za narodno stvar itd. Junčani pa so se še tisti teden znesli nad njim poslavši vredniku Antonu Ježu dolg dopis, v katerem so kar trdili, da Stržen ni človek, ampak prava žival, da je, kar se dá soditi iz njegovega obrekljivega jezika, najbrže potomec tistega dolgoušnika, kateri raztrobi s svojim zopernim glasom na daleč in široko v cel svet, kar je vlovil s svojimi velikanskimi ušesi.

Ta res robata zaušnica je Jakoba Stržena močno skelela. Pred vsem pošlje vredniku Ježu „stvaren popravek“ opominajoč na znani §. 19. 1. „Nires, da sem.... 2. ni res.... 3. ni res...“ itd.

A vrednik Jež mu vrže vse v koš, češ, da postava ga ne veže sprejemati takih popravkov (??), pa vrhu tega še pripomni, da mu je sicer žal, ako zazluži g. Stržen take pridevke, a on mu ne more pomagati!!

Žaljenje časti je bilo očitno, in §. 4... je govoril jasno, da odgovorni vrednik Anton Jež mora dobiti vsaj nekaj mesecev zapora, ako ga Stržen toži.

In Stržen je tožil. Danes je stala reč pred porotniki. Zagovorniku Jakoba Stržena, ki so mu dali besedo pred drugimi, ni bilo pač težavno dokazati, da se je tožniku godila krivica, velika krivica.

„Da res, velika krivica“, ponavljal je na svojem stolu kovač Luka tihoma sam pri sebi; „velika krivica, ker človek vender ni osel!“

Prigodilo se je pa, potem ko je tudi Stržen sam s krepkimi besedami izrazil bolešt, ki mu razriva drob, da se je dala beseda tudi dr. Zimi, zagovorniku vrednika Ježa. In dr. Zima je vstal in rešil svojo nalogo od kraja do konca tako-le:

V isoko sodišče! Prečastni gospodje porotniki

Pritrdili mi boste, da časopisje opravlja dandanes velevažen posel. Ono pred vsem izraža javno mnenje; pripada mu naloga, da brez obzira na desno in levo sodi javne zadeve, hvali, opominá, obsoja. A isto mora v imenu javnosti tudi braniti vse pri-

dobitve novejšega časa, da se tako težavno pridobljene svobodščine ljudstvu ohranijo neprikrachene. Premislite tedaj, kako težavno je pač zavzemati mesto odgovornega vrednika! Na vse kraje mu je mahati, o vsem se izreči, nepristransko vse tako razpravljati, kakor zahteva javni blagor. Vže zaradi tega je breme vrednika preteško za vsakega duševnega velikana. Pa mislite si zraven tega še današnje javno življenje, ki se razvija tako bujno. Vse hoče govoriti, vse pisati, vse glasovati! In v tem Babilonu vzdržuj vrednik red, v toliki disharmoniji glasov vberi vrednik vedno le tiste strune, ki naj bi božale vsa ušesa z rajskimi zvoki nebeške harmonije! Vse to se mora pač trikrat prevdariti, preden se dandanes izreče sedba nad odgovornim vrednikom.

Pa ne mislite nikar, slavní gospodje porotniki, da Vas mislim morda s tem prositi milosti za svojega klijenta, češ, pregrešil se je, priznava svoj dolg, a prizanese naj se mu radi pretežavnih, neznosnih razmer, v katerih se nahaja odgovorni vrednik. Vam sicer pripada pravo, da glasujete je li kriv ali ne; od Vaše sodbe ni priziva; in vem tudi in sem prepričan, slavní sodniki, koliker poznam Vašo učenost pa izkušnost, da boste modro in pravično sodili. A Vaša sodba, ravno zato, ker bo modra in pravična, se bo opirala na državni zakonik. Državni zakonik — pravim, ker država je izvir in početnica vsakega prava. A ravno s tega stališča se upam tudi jaz, slavní gospodje porotniki, dokazati, da se v smislu državnih postav moj klijent ne sme in ne more obsoditi.

Država je povsod ena in nedeljiva. Naj dela kar hoče in kjer hoče, vporekati si ne more nikdar. Zatorej ne more država tudi v kaznilnem zakoniku proglasiti kako dejanje za nepostavno, katero je ista država drugače neposredno ali posredno priznala za dobro in postavno. In kaj takega trdim, da se je zgodilo pri zadevi, o kateri je danes razsoditi visokemu porotnemu sodišču. Mojemu klijentu se očita: 1. da je g. Stržena žalil na časti izreksi, da ni človek, ampak prava žival, in sicer osel; 2. se moj klijent dela odgovoren za to žaljenje.

Vzemimo najprej prvo točko. V njej se nam predstavlja vprašanje bolj objektivno t. j. vpraša se, ali je očitanje, tu izraženo, v zmislu državnega prava res neosnovano, oziroma razžaljivo. Jaz to odločno tajim. Slavna gospoda! Pred leti sem obiskoval vseučilišče v Gradci. To vseučilišče se imenuje cesarsko kraljevo t. j. državno; profesorji, ki tu uče, so državni, odvisni neposredno od c. kr. naučnega ministra; v njegovem imenu, z njegovo oblastjo predavajo. Sicer nam pa oznanja vže prvi paragraf državnih šolskih postav, da ves nauk na javnih šolah se predava v imenu države. Ista država pa daje profesorjem po vseučiliških neomejeno prostost, da uče, kar hočejo. Zatorej je pa vse, kar uče, dobro, vse postavno. Prav tedaj. Jaz, gospoda

moja, kaker sem rekel. sem obiskaval graško vseučilišče, učil sem se tudi filozofije. In tedanji naš profesor — ako želite, Vam ga imenujem — je zagovarjal darwinizem. Teorija Darwinova je znanstvena, in ima kot taka po državni postavi prost pristop na vseučilišča. Po tej teoriji ima pa človek v vrsti svojih prastarišev opice in druge čveteronožce Gospoda slavná, prosim, to niso šale, ampak rezultat strogo znanstvenega raziskavanja, nauk, ki se v imenu države predava na vseučiliščih. Mej čveteronožnimi prastariši je postavil imeniten italijanski antropolog tudi osla. Darwin sam je trdil, da mej predniki človekovimi moramo iskati žival s špičastimi ušesi, katera je pa vsled zanemarjanja izgubila gibčnost ušes. O tem je spisal L. Meyer znanstveno razpravo: „Das Darwin'sche Spitzohr.“ On sicer zavrača Darwinovo mnenje, a so drugi, kateri je znanstveno dokazujejo; in tako se dá z državnim dovoljenjem postavno vzdržati in zagovarjati stavek, da izhajamo res iz osla. In ako bi tudi vsakemu izmed Vas potem takem rekel, da je prava žival, da je potomec znanega dolgoušnika, ne morem razumeti, kako bi me mogel tožiti sklicevaje se na postavo, v tem ko postava sama dovoljuje vse ljudi brez razlike imeti za prave osle! Upam, da ste me razumeli. Nihče pa ne vgovarjaj. češ, eno je šola in teorija, a drugo je življenje; ako ti tudi na vseučiliščih dokažem, da si osel, vendar v življenji ti ne smem reči, da si osel! To ne velja nič; ker vže v prvi latinski šoli bere se v knjigi, katero je tudi državni minister potrdil za rabo: *Non scholae sed vitae discitur* — kar na vseučiliščih slišimo. moramo porabiti v življenji. G. Stržen v Ježevem listu ni slišal drugega, nego kar se uči v šoli. Naj bi sam g. Stržen delal izjemo?! Od te strani tedaj, gospodje porotniki, boste imeli čisto vest, ako odvežete mojega klijenta, potem ko ga postava sama ne le ne obsoja, ampak priporoča s tem, da dobro plačuje in odlikuje tiste, kateri z najviših mest pridigajo o vseh ljudeh, kar se je on upal tiskati o samem Jakobu Strženu.

Zdaj ob kratkem še o drugi točki. Drugo zapopada prav za prav vže prva. Gospod Jež se dela odgovoren za žaljenje časti. Odgovoren je za svoja dejanja le tisti, ki jih ima v svoji oblasti. to pa spet ni mogoče brez proste volje. Toda tajiti prostost človeške volje dovoljuje država sama, ista država, katera, kaker smo videli, profesorje pooblaščuje, da smejo človeka znanstveno poživiniti. Zatorej tudi ne more biti protipostavno sebe ali druge smatrati za živino. Živina pa nima proste volje, ergo tudi človek ne. In kako res je, da dela v smislu države, kdor taji prostost volje. se lahko prepričate tudi iz filozofičnih knjig, katere je c. kr. vlada potrdila za porabo na naših srednjih šolah, knjig, v katerih se črno na belem taji prosta samoodločba človekova. Sicer pa ista državna postava proglašá prostost vere in misli. Vprašajte li g. Ježa, in zvedeli boste od njega, da je pristaš Darwinovih materialističnih načel. Ako tedaj po teh načelih dosledno

taji prostost volje in odgovornost za lastna dejanja, oziroma za žaljenje časti menim, da ga ista državna postava ne bo mogla obsojati za krivega, ampak ga bo morala celo braniti, ako odvrta od sebe vsako odgovornost! Toda vem vporekalo se mi bo tudi tukaj: šolska teorija nima ničesar opraviiti z življenjem; kam pa pridemo, da bi hoteli vse znanstvene stavke vpotrebti za življenje? Prav. A vprašal bodem; zakaj ne delate odgovorne krave, ko je šla v sosedov zeljnik delat škodo? Odgovarjate mi: žival je, nima razsodnosti, nima proste volje! Jaz pa tržim, da jo ima. Toda Vi mi nanesete dokazov iz fizijologije, iz kemije, iz kranijologije itd. in dokažete, da krava res nima proste volje. Vdam se Vaši teoriji, zavrnili ste me. Toda razumeti ne morem pri vsem tem, zakaj tu svojo teorijo tako dosledno vpotrebljate na življenje, pri človeku pa tega nočete!!

Menim tedaj, gospodje porotniki, da boste delali popolnoma v smislu državnih postav in tedaj v smislu pravice, ako mojega klijenta, odgovornega vrednika g. Antona Ježa, odvežete in ga proglasite v vseh točkah, kaker je v resnici — nedolžnega.

Po tem govoru povzame predsednik glavne točke cele obravnave, pojasni porotnikom važnost njihovega posla pa odgovornost ter sklene izreči nado, da so vsi gospodje porotniki pazljivo sledili obravnavi in da imajo jasno pred očmi celo zadevo: tako jim ne bo težko izreči sodbe.

Pritrdijo vsi, najbolj pa je z glavo pokimal kovač Luka, ki se je ravno pri sklepu prebudil iz — spanja, v katero ga je zazibal dolg govor dr. Zime.

Ko so se s sedežev odpravljali v stransko sobo, da bi se posvetovali, pristopim k Luki:

„Kaj se Vam je sanjalo?“

„Koval sem. Imeli smo kobilo — same zlodeje je imela v kosteh. Ko sem drgal s pilo po parkljih, me je bacnila ob glavo, da sem videl polno nebo zvezd. To me je prebudilo.“

* *

Eno uro kasneje sem se ravno za širokim stebrom v hodniku opravljal, da odidem. Doli po stopnicah pa prihropejo s predsednikom še trije drugi gospodje od sodnije.

„Enoglasno oproščen! Ti ljudje nimajo ne pameti, ne postave, ne vesti!“

Čemu je pač še „corpus iuris?“ „Čemu se je človek trudil z učenjem celih šestnajst let, čemu toliko prakticiral in čakal pa čakal, da pride do sodnijskega stola, čemu pravim?“

„Da, čemu smo mi?!“

XIII. list.

Na starost prihaja človek otročji. Tako se je godilo tudi meni. Tiste dni so me začele obsedati čudne muhe. Kaj mi pade v glavo? Da bi šel na Dunaj.

In šel sem. Skoz dolga predmestja dospem do „Ringa“. Kaker znano, so Dunajčani prav zijalasti. Ko sem mimo korakal, je vse kaker okamnelo zijalo za menoj. Tudi stražnik je kričal za menoj, češ, da ni dovoljeno hoditi s hoduljo po mestu. A jaz se nisem zmenil za to!

Prišel sem v „mesto“. Ko jo zavijem po neki ulici proti trgu sv. Štefana, obstojim pred hišo, kjer zagledam nad vrati ta-le napis:

„Druckerschwärze und Geld
Regieren die Welt.“

Vkrenem jo naravnost noter. Bil sem pa tisti dan prav židane volje. Vrejevali, tiskali in vpravljali so pa v tej hiši dnevnik, ki je izhajal dvakrat na dan. Po hodnikih naznanjajo na desno in levo nadvratne tablice, da tu ima svojo pisarno „Chefredakteur“, „Verantwortlicher Redakteur“, „Administration“ itd. Jaz potrkam na „Annoncen-Bureau“

„Noter!“ — Vže glas mi je oznanjal, da bom imel opraviti z Židom.

„S čim morem vslužiti Vašemu blagorodju?“

„Marsičesa pogrešam; tujec sem na Dunaji. Naselil bi se rad na Dunaji. Naselil bi se rad tu za dalje časa. Stanovanja, opravkov, prijateljev, denarja in kar je še kaj takega, bi rad našel. In slednjič še . . .“

„Še . . .? Kaj še?.. No, se bojite povedati?“

„Se, še . . . še oženil bi se rad na stare dni.“

„Pri nas imate vsega dovolj na ponudbo. Prvič, kar se tiče ženitve. Káko bi radi: staro, mlado, vdovo..?“

„Počasi, premišljeno treba tu na delo. Jih imate dosti na izbiro?“

„Se precej. Okol 2300 jih pričakuje zdaj odrešenja v naši pisarni.“

„No, bo pa gotovo tudi za-me kaj!“

„Upam. Vam je ljubo pogledati?“

Pri tem me pelje k veliki omari, ki je imela od zgora napis: „Heiratsanträge“. — „Fixe Preise“.

„V prvem predalu so vdove, v drugem ločene, v tretjem neomožene, v četrtem bogate itd. v drugi polovici so možki. Izberite, kjer Vam vgaja.“

Vzamem prvi list, berem.

„Večni zakon! Stara sem čez dvajset let. Želela bi dopisovati si z značajnim gospodom, tudi staršim. Sem neodvisna, kamenitega srca, a veselega duha. Naslov: „Redka sreča 7715“ na vpravništvo lista.“

Druga ponudba.

„Sem sicer vže priletna, vender še lepa. Gotovine nekoliko tisoč. Želela bi se seznaniti z gospodom ki zna ceniti družinsko

srečo. Jaz mu bom zvesta, skrbna gospodinja. Streng christlich. Confession Nebensache. Pisma: „6. B. 790.“

Spet:

„Jaz, Antonija, stara sicer 50 let, ki pa na zunaj ne kažem še 20. znam dobro kuhati. malo govoriti; govorim pa nemško, česko, francosko, za silo tudi madžarsko; do zdaj še nisem mislila na zakon. a zdaj sem se premislila in bi rada bila v podporo starejšemu gospodu. Ponudbe pod: „A. B. 4523.“

„No, ta Antonija bi bila morda za-me“, spregovorim. „Pa hudirja, zdi se, da nima premoženja! Kaj pomaga dobro kuhati. ko ni česar kuhati?“

„Tu ni vse nič za-me“, pravil sem h koncu. „tu ni vse nič! Zdi se, da Hodulja ostane sam, sam do groba.“

„No pa ne!“ odgovarja krivonosec. „no pa ne! Saj Vam znamo še pomoči. Se pomoči! Ha! ha! Vaše blagorodje! Ako Vam ne vgaja nobena ponudba, ponudite se pa Vi. Tukaj le napravite inserat; morda se najde še za Vas kaka stvar na Dunaji. To je moja misel, blagorodje.“

„Jaz tudi menim, da nisem še tako za reservo. Hodulja še marsikaj zna in marsikaj velja. No pa, inserat, pravite, inserat! Kako bi ga pa zložil. Veste, gospod - - kako Vam je ime?“

„Samuel. če se ne motim.“ - -

„Veste tedaj, gospod Samuel, mi smo prišli z dežele in smo malo okorni; do zdaj sem še prav malo občeval z nežnim spolom. Ne vem, kako mi treba pisati tu na Dunaji, da se prikupim kaki prav lepi gospodičini in, če mogoče, tudi bogati.“

„Prav tedaj, blagorodni gospod Hodulja, tu najdete več enakih inseratov, pa boste videli, kako možki snubijo.“

Pri tem mi odpre oddelek za možke ženitvene ponudbe.

„Vi hočete prav ljubko pisati, Ew. Wolgeboren? Prav; tedaj bi znali posnemati nekako ta zlog. Poslušajte:

„Ženski srček, ki bi želel stopiti v dogovor z elegantnim, skušenim gospodom. naj bi to podpisanemu naznanil, priloživši pismu fotografijo, katere se precej vrne. Le resne ponudbe. Diskretnost nad vse! Ako všeč osebno spoznanje, jutre ob osmi zvečer pred „opero“. Sicer pa blagovoljno pisati pod: „Schwarzen Frack poste rest. Hauptpost.“

„Mi ne vgaja.“

„Ali hočete bolj poetično?“

„Nekdaj sem bil kos poeta; a zdaj..? No pa berite!“

Bere:

„Ich weis nicht, was soll es bedeuten — Melancholie aus uralten Zeiten“ ... „Ich suche ein Weib auf Erden — Die soll noch ein guter Engel werden“. „Bin allein, kann nicht sein — O du Herz mein, mein, mein!“

„Oh, molčite, molčite, to ni za-me, gospod Samuel! Kaj bom plašil kokoši s takimi strašili! Jaz hočem kaj bolj realnega.“

Prav, bo pa to :

„Prileten mož, lepe zunanosti. originalen, zveden v mnogih strokah, želi najti družico življenja. Je Izraelit, vendar se dá, ako ljubo, krstiti.“

„Vedite: gospod Samuel, Štefan Hodulja je krščen!“

„Tudi prav, pa naredimo tako: „Zwar Christ. doch bereit, wenn gefällig, sich als confessionslos zu erklären.“

„Vedite spet, gospod Samuel, Štefan Hodulja ne prodaja svoje vere.“

„Kaj Vam pa pomeni „realno“? Čemu hodite na Dunaj?“

„Dražit Jude! Jaz sem antisemit, gospodine Samuel.“

„No. povejte pa, kaj prav za prav hočete?“

Vidim, da z ženitvijo ne bo nič tu pri Vas na Dunaji. Mor-da bi se pa vsaj kak zaslužek dobil? Saj živeti treba.“

„Kaj pa znate?“

„Hodulja zna marsikaj. Vi bi mi znali povedati, kakih ljudi najbolj pogrešajo na Dunaji“

Zdaj odpre Žid drugo omaro, na kateri je bilo zapisano: „Dienst und Arbeit.“ — „Offene Stellen.“

„Išče se tamburist.“

„Nisem za to“

„Hišni oskrbnik.“

„Nisem za to, ker ne morem stati čez en dan pod streho.“

„Praktikant — mašinst — agent — stenograf — spiritist....“

„Nič, spet nič!“

„Jehova Vam najdi opravka! Prevzamete to? Poslušajte: „Tüchtiger Zuschneider im Herrenfache wird gesucht.“

„To bi bilo kaj. Le da bi se ne glasilo „im Herren“ — ampak „im D a m e n f a c h e.“

„Zakaj?“

„No. Samuel, ne veste še: jaz sem imeniten v ženskem prirezavanji!“

„Vi ste tedaj krojač za ženske kitlje?“

„Ne veste, kaj mislim, gospodine Samuel. Jaz ne prirezavam ženskam obleke, saj še tako jo nosijo preveč prirezano, ampak — jezike!“

„Vdarila Vas ena sinajskih strel! Vi se norčujete z mano! Hodulja! poberite se od tod, ali pa Vas ovadim policiji!“

„Potolažite se, gospod Samuel. gola čista resnica je, kar Vam pravim!“

„Pa le bolne jezike prirezavate?“

„Ne bolnih, gospod Samuel, ampak dolge. Glejte no, saj sem vže pred leti imel v Ljubljani prodajalnico do tretjine prirezanih ženskih jezikov. Pa zbežati sem moral. Vse ženstvo se je zarotilo proti meni. In našli so se celo možaki, doktorji, kateri so začeli zagovarjati — ženske jezike, a po meni nevsmi-

ljeno mlatiti. Ako hočete, Vam pokažem list, kjer me neki doktor v vvodnem članku napada radi prirezavanja babjih jezikov.“

„Kaj pa pravi?“

„Da to je nekrščansko“

„No, meni bi se ne zdelo to še tako hudo!“

„Kaj ne da, gospod Samuel? Menim, da na Dunaji bi se znalo s tem kaj opraviti. Sprejmete v svoj list inserat?“

„Inseratov pa koliker in kakeršnih hočete! Ta inserat bi se glasil?“

„Tako-le, gospod Samuel:

Sensationell! — Noch nicht da gewesen!

STEPHAN HODULJA,

Damen-Zungen-Zuschneider.

Approbirt von Universitäts-Doctoren.

Sprechstunde 9—12. — Operirt 1—2 Uhr.

„Mislite, da bo kaj zaslužka, gospod Samuel?“

„Jaz sem prepričan, da bo. Nič ne dé, če tudi jim boste resnično prirezavali jezike; ženska radovednost presega vse, in gotovo bodo zahajale k Vam, da bodo vsaj enkrat videle, kako se izvršuje ta najnovejša operacija!“

„Ne zamerite, gospod Samuel, da Vas še dalje nadlegujem: Kaj Vi sploh mislite o ženskem vprašanju?“

„Skrajen čas je, da je rešimo, ker čim več bomo povpraševali, tem več nam bodo odgovarjale. Tako ne bo celo večnost konec besedi. Mi možki sami smo večje klepetulje kaker ženske. Kdo vedno piše o ženski emancipaciji, kdo leta za njimi po glediščih, kdo jim odpira vseučilišča? In ali jih ne molimo sami na kolenih, ali jim ne dajemo pri vsaki priložnosti prednosti pred možkimi? „Blagorodne gospe in gospodičine“ — imajo pri koncertih, imajo v društvih, imajo v listih mesto pred „blagorodnimi gospodi.“ Kaj čuda potem takem, da jim greben raste čedalje bolj? Ako bi mi to reč preobrnili in ženskam enkrat za vselej povedali, kar je pisal sveti Mojzes v prvi knjigi: pod oblastjo možev bodeš — bi bil konec ženskega vprašanja, in konec ženskega klepetanja!“

Vidiš, sem si mislil, vidiš, Hodulja, kje najdeš somišljenika!

„Jaz se Vam prav globoko poklanjam,“ pravim h koncu, „ter se od Vas poslavljam, gospod Samuel.“

„Vi mislite oditi? — pa blagovolite počakati še en hip!“

Sede za mizo, in v eni minuti mi prinese list: „Meine unterthänigste Forderung, Eure Herrschaft!“

„Inserat . . . fr. 3

Sprechhonorar fr. 5

Summa . . . fr. 8

„Pa, gospod Samuel, tu ná-te moje roko! Ali nisva prijatelj?“

„Bitte, meine Gebühr!“

„S kako pravico?“

„Tukaj postava!“

Pri tem hiti k omari in začne iskati. Jaz pa odprem vrata, jih zaloputnem za sabo, in v tem hipu sem s hoduljo na ulici.

Slovstvo.

„W sprawie ruskiej“ X. H. Jackowskiego. T. J.

„Ut omnes unum sint“.

Iskren Hrvat, videč, kako se Slovenci vstrajno in goreče zanimamo za vsako najmanjšo prikazen bodisi na slovstvenem ali političnem polji českem, nas je zavrnil v društvu: «Ne zavidam Čehom vaše ljubezni, in tudi sam jih skušam spoznati, vendar sadu bi gotovo več bilo za Slovanstvo, ako bi vi vsaj polovico onega zanimanja našim razmeram naklonili. Mi Hrvati smo vam po jeziku sorodniši od Čehov, mi smo vam krajevno bliže od Čehov, in kolikor sem posnel iz česke sedaj gospodujoče literature, tudi naš duh vam je sorodniši od českega. Vem tudi, kako se zanimate in koprnite, da bi se razkolni naši bratje zopet zedinili z katoliško cerkvijo: veste pa, da zedinjenje razkolnikov je silno odvisno, kaki so njihovi katoliški mejaši. Ne Čehi, ampak mi Hrvatje, Poljaki, Rusini, mi v prvi vrsti smo na mejah razkolniških, posebno naše sodelovanje ali leuoba povspeši ali zdrži zedinjenje: na te rodove glejte in posebno nas Hrvate, ki smo vam krajevno najbliže, navdušujte se svojim zanimanjem, veselite se z nami, ako pri nas rase učenost, versko prepričanje in нравstvenost, le po tem bomo na razkolnike vplivali in zedinjenje povspešili.»

Zedinjenje razkolnikov, bodisi Rusov, Srbov, ali Bolgarov — s katoliško cerkvijo je vprašanje čisto **versko**. Tudi za to zedinjenje je prosil sam Jezus Kristus (Jan. 17, 20): «Pa ne le zanje prosim, ampak tudi za tiste, ki bodo verovali po njih besedi v mé, da so vsi eno, kaker ti Oče v meni in jaz v tebi, da so tudi oni v nas eno.»

Za isto moli tudi sveta cerkev v kanonu mej mašo: «haec sancta sacrificia illibata, imprimis quae tibi offerimus pro Ecclesia tua sancta catholica, *quam pacificare, custodire, adunare et regere digneris*; in zopet: «ne respicias peccata mea sed fidem Ecclesiae tuae; eamque secundum voluntatem tuam *pacificare et coadunare*

digneris». Tudi Rusini imajo enako prošnjo: — ...«sojediti ih svia-tej svojej sobornej i apostolskej cerkvi».

Kdor bi iz katerihkoli nizkih zemeljskih ozirov in sumljivosti nasprotoval zedinjenju razkolnikov s sv. kat. cerkvijo, se je vže odrekel pravici do naziva: jaz sem katoličan. Vsaki pravoverni katoličan brez razlike narodnosti ne sme biti ravnodušen nasproti zedinjenju, še manj katoliški Slovani, a najmanj njihovi duhovniki. Sam rimski papež želi, da, vkaže, da se zanimamo za to vprašanje, in da vsak deluje po svojih razmerah za vreničenje Kristu-sove ideje in želje: *«ut omnes unum sint»*.

Piše sveti oče Leon XIII. v slavljeni okrožnici: «Slednjič hočemo, da se po Vašem (patrijarhov, primatov itd.) svetu in opominu obče prosi in moli k Cirilu in Metodu, da po milosti, s katero sta mogoča pri Bogu, branita krščansko stvar po vsem Jutrovem s tem, da sprosita katoličanom stanovitosti, razkolnikom pa voljo se zopet spraviti s pravo cerkvijo».

Predno se katera ideja vresniči, mora se stalno vzbujati pozornost zanjo, kazati pot in sredstva, da se vresniči. Skoro bi trdil, da pri nas je zanimanje za to veliko in za Slovanstvo osodno vprašanje še vedno premajhno, presentimentalno, premalo praktično. Zato sem se namenil v naslednjih vrstah podati nekoliko vporabnih misli in vodil, važnih v prvi vrsti za katoliške Slované na mejah razkolniških: Hrvate, Poljake, Rusine, a tudi za nas bolj oddaljene Slovence in Čehe. Prepričani smo, da ne le pri Slovénih, ampak tudi pri Hrvatih in Čehih najdejo te le vrstice odmeva, in nadaljnega preišljevanja. To je pa studenec vresničenja.

Leta 1883 je X. Henrik Jackowski T. I. napisal poljsko brošuro: «W sprawie ruskiej». Ta knjižica je poslanica posebno katoliškim duhovnikom slovanskega in latinskega obreda na mejah razkolniških. Brošura dokazuje, kako bi se morali katoličani obredov na mejah ljubiti, povzdigniti se v učenosti, verskem prepričanju in moralnosti, da bodo enkrat res lahko most zedinjenja razkolnikov s katoliško cerkvijo. V tej razpravi porabim koliker mogoče tudi misli omenjene knjižice: vredno je, da izve njeno vsebino ne le vsak katoliški duhovnik, ampak tudi vsak katoliški, svoj rod ljubeči Slovan. Kar velja za katoliške Rusine in Poljake na severo-izhodnih mejah, velja z malimi izjemami tudi za Hrvate in katoliške Bolgare; a tudi mi Slovenci si za svoje razmere povzamemo iz knjižice mnogi nauk.

Ako je časnikarstvo res priča javnega mnenja, gotovo je, da so katol. Rusini in Poljaki razklani v dva tabora. Vzrok temu niso ne sami Poljaki, ne sami Rusini, ampak obe stranki. Dobička nima ne ena stranka ne druga: duobus litigantibus tertius gaudet. Kdo? Zgodovina priča.

Katoliški Rusini se iz odtujenosti do Poljakov nagibajo bolj in bolj k razkolniškim Rusom; a ti skušajo Rusine sebi čisto ze-

načiti, vsiljujoč jim svoj jezik in vero. Čim bolj pa se Rusini Poljakom odtujajo, tem bolj so Poljaki izpostavljeni volivu razkolniškemu. V takih razmerah se unija, vera katoliška obreda rusinskega, gotovo ne more vtrjevati in širiti tem manj, ker celo katoliško duhovstvo obeh narodov ne deluje jednostno v razširjevanje božjega kraljestva, ampak se iz narodnih predsodkov vede nezaupno drug drugemu nasproti: «ogarnela też niestety wielka cześć, duchowieństwa, nie dopuszcza wspólnej i jednolitej pracy około szerzenia królestwa Bożego na ziemi».

Razkol sam na sebi je manje zlo od herezije, a gledé na njegovo organizacijo, katero si je prihranil od davnih časov, je razkol nevarniši od herezije, teže se celi Tajiti se pa ne dá, da mej Rusi katoliškimi je v zadnjih desetletjih oslabela srčna naklonjenost do rimske stolice in se vzbujajo nasprotne težnje, kar gotovo ne povspehuje časa zedinjenja z razkolniki, ampak jih še potrjuje v zmoti. Te žalostne prikazni mej Rusini niso krivi sami Rusini, ampak tudi Poljaki. Glavni vzroki so ti-le:

I. Mnogo duhovnikov nekdanj zedinjenih so proti volji svojih škofov zapustili Galicijo in prešli v helmsko škofijo in tam stopili v — razkol. Exempla trahunt! Posebno silno je omajalo v Rusinih vdanost do rimske stolice razkolno delovanje znanega duhovnika Naumowicza.

II. Tudi mnogi duhovniki rusinski so glasovali za odpravo koncordata!

III. Rusini katoliški trudili so se «očistiti» svoj slovanski obred vsake primesi lat. obreda.. tako nestrpno, da so proti rožnim vencem, škapulirjem, pobožnosti do najsv. Srca Jezusovega rili huje kakor proti herezijam, a na drugi strani vveli so v svoje bogoslužje mnoge posebnosti, jedino razkolnikom lastne.

IV. Resnica, da je znamenito število duhovstva rusinskega čitalo in se naročevalo, gmotno in moralno podpiralo časopise razširjajoče sovraštvo do kat. cerkve in pripravljajoče na razkol, časopise prepovedane od metropolita!

V. Da so Rusini nekako mrzli za rimsko stolico, krivo je pa tudi: Poljski duhovnik in rusinski sta — katoliška, stanujeta v isti deželi, mnogokrat v istem mestu, istem trgu — in vendar ne občujeta skoro čisto nič, drug drugemu si ne zaupata. Tako začinja prosto ljudstvo misliti, kakor bi vera Rusinov kat. in Poljakov ne bila ista, ampak da je jedna «poljska», druga «ruska»! «Wpaja w lud błędne mniemanie, jakoby zachodziła zasadnicza różnica i sprzeczność między wiara «polska» a wiara «ruska». In da bi mlajše duhovstvo obeh obredov bolj zaupno mej seboj občevalo, komaj se digne upati... Poljaki mislijo, da bi bila Rusinom, ako bi sprejeli latinski obred, bolj zagotovljena vera katoliška nasproti razkolu, zato so se trudili kolikor mogoče veliko Rusinov dobiti za latinski obred: Pragneli... pociagnąć jak najwiecej Rusinów na obrządek łaciński — a tem jeszcze więcej Ruś przepaści

popychali....» To počenjanje pa je katol. Rusine še bolj odtujilo Poljakom.

Ti so vzroki, da unija peša. Da se pa spet vtrdi, treba je duhovstvu katoliškemu, bodi si na severoizhodnih ali južnih mejah, to le pomniti:

I. Trdno se mora okleniti rimske stolice, ona je temelj neskaljene resnice; okleniti se je mora s prepričanjem in srcem. Resnico o jedino zveličavnosti rimske katoliške cerkve treba tudi ljudstvu pogosto oznanjevati; kjer ni trdne vere v to resnico, tam se širi razkol.

II. V propovedih svojih je treba vsako resnico najpopred dogmatično dokazati, in ne samo moralizovati. Kjer ni trdnega prepričanja, tam ni značaja, ni npravstvenega življenja. A v veri dobro podučeni in npravstveni morajo biti posebno Hrvatje, Rusini, Poljaki, ako hočejo razkolnikom imponovati in jih privabiti v naročje katoliške cerkve.

Podlost, surovost, nevednost, nemoralnost v katoličanih je na mejah razkolniških največja zapreka zedinjenja! Hrvatje, ta je naš pauslavizem — katoličanstvo!

III. Duhovnik, Poljak ali Rusin, naj vrže iz hiše vsak proti-katoliški list, posebno tiste, ki spodkopavajo avtoriteto rimske stolice. Krivica in greh je podpirati časopise, ki blatijo namestnika Kristusovega. Nevarno jih je brati: čitatelj, četudi mogoče duhoven, ki zajema le iz takih virov poduk, si nehote vsvoji njihov duh in kmalo veruje bolj listu, kaker evangeliju in svojemu škofu! Sramotno je duhovniku iskati poduka v verskih stvareh v listih, dnevnikih, katerih izdajatelji sami še časa nemajo se v taki tvarini kaker treba podučiti, ampak le prežvekujejo, kar so vlapili po enciklopedijah, drobcenih brošurah... Dogaja se, da vaško dete ima o temeljnih naukih sv. vere boljše pojme od vrednika v šumnem mestu. In vender pravi Jackowski str. 15: Spominjam se, da je neki izdajatelj proti-kat. lista, ko se mu je očitalo za protiverski smer, rekel «Moj list vender ne more biti tako brezversk — saj bi ga sicer ne bilo se naročilo čez devetsto — katoliških duhovnikov!»

IV. Da se unija, katoliška cerkev z slovanskim obredom, vtrdi, morajo se poljski katoličani in katoličani ruskega obreda ljubiti ne le s frazami in sentimentalno, ampak dejansko. Kar se zapazi na enem Rusinu, n. pr. ako odpade v razkol, ne sme se pripisovati vsem Rusinom, češ: vsi Rusini teže v razkol; in nasprotno: Rusini ne smejo, kar jeden ali drugi Poljak zagreši, očitati vsem Poljakom, vsem katoličanom latinskega obreda: Rusini niso sklenili unije s Poljaki, ampak z rimsko stolico. Ako tedaj Poljaki kaj zagreše, ali katere pravice kratijo, jim jih vender ne krati rimska stolica.

Nasproti Poljaki naj ne gledajo le na napake Rusinov, am-

pak naj priznavajo tudi njih odlike z veseljem, z radostjo, in nadspiroti tudi Rusini naj ne vpirajo svojih oči le v pege Poljakov, ampak tudi v vrline: Tako se bodo srca vzajemno vnela. Razkolniki pa to videč porečejo: Glejte, kako se vender ljubijo katoličani, dasi različnih obredov!

V. Duhovniki različnih obredov naj se o slavnostih, shodih vzajemno podpirajo, da bo ljudstvo videlo, da je ista vera, dasi različni obredi, da bodo razkolniki spoznali, da Rim jim neče vzeti obreda slovanskega, ampak le — zmote.

VI. Sveta cerkev katoliška se ne boji jasno mislečih nasprotnikov — te lahko prepriča s svojimi jasnimi dokazi. Nji so najnevarniši oni sovražniki, ki ne poznajo logike in nimajo jasnih pojmov. Zavoljo tega je dolžnost vsakega duhovnika svojim vernim vcepiti jasne pojme o verskih glavnih resnicah; na mejah posebno resnice o primatu rimskega papeža, o jedinstvu sv. kat. cerkve, o izhajanju sv. Duha.

VII. A da se o duhovnikih katoliških na mejah razkolnikov ne poreče, da slepci vodijo slepce, se morajo tudi oni o teh in drugih dnevnih vprašanjih globoko podučiti, sicer «ex male intellectis oriuntur haereses». Taka vprašanja so: nezmotnost papeževa, primat papežev, papež in svetna njegova oblast, cerkev in njena pravica do premoženja, do družine, šole, socialno vprašanje, svoboda tiska, svoboda vesti... Mi Slovani na sploh imamo neko naklonjenost do pobožnosti; če kdo. gotovo imamo mi, da se izrazim s Tertulijanom: «animam naturaliter christianam,» a lastna nam je neka lenoba in strah do globokega razmišljanja. Ta slabost se celo v šolah slavi mladini kot neka odlika! češ, filozofija ni za Slovane. mi smo bolj realisti in se bavimo z vidnim svetom, stikanje po definicijah pustimo zamišljenim Nemcem! Tako me je prepričeval nekdo, ki je bil vzgojen na česki gimnaziji. Jaz pa trdim, da ravno ta lenoba do globokega filozofičnega in teologičnega zgodovinskega studija je kriva, da smo tako nejedini in da hlapčujemo skoro na vseh poljih omike in denarja — tujcem, Nemcem! «Labia sacerdotis custodiant scientiam» — posebno onih na mejah srbskih in ruskih, da razkolnike prepričajo in privedejo v naročje sv. cerkve. Da dobodemo tako duhovstvo, skrbeti je po želji trident. zbora, da se osnujejo deška semenišča.

Žal sicer, da se dandanes semeniški gojenci podučujejo na državnih gimnazijah, kjer izgubljajo živost vere, kjer se jim vzbujajo dvomi proti nji, in se jim vcepljajo nazoni, ki nasprotujejo poklicu in stanu kat. duhovnika. Pa za sedaj drugače ne more biti; a tem težja je naloga v velikih semeniščih. Posebno se mora skrbeti, da bi gojenci obeh obredov vže v bogoslovskih letih prijazno mej seboj občevali. Vsak ne more sē vsemi občevati, vender vsak naj si izbere jednega duhovnika drugega obreda in naj z njim prijateljski občuje ali dopisuje. A tudi duhovnik izšedši iz semenišča ne sme zanemarjati studij, ampak se popolnjevati. Po-

sebnost mora paziti, da ne trati časa s prebiranjem.. novel, romanov. mesto da bi čul nad čredo in jo varoval razkola..

VIII. Dandanes je potrebno, da se duhovniki, posebno na mejah razkolnikov, izbistrijo vsestransko v vprašanji o narodnosti: kaj je prava ljubezen do naroda in kaj napačna. Proti ljubezni do naroda svojega se lahko greši »per defectum« in »per excessum«. V poslednjem zmislu greše moderni liberalci, ki postavljajo ljubezen do naroda nad ljubezen do Boga, in so pripravljene prezreti večne zakone Božje, ako se jim le obeta trenoten dobiček v narodnem obziru. »Per defectum« pa greši kdor je čisto ravnodušen za srečo in nesrečo svojih rojakov. Prava ljubezen do domovine in naroda se nahaja sredi mej obema.

IX. Nujno potrebno je tudi, da si vsak duhoven bodi si latinskega ali ruskega obreda natančno predoči razmerje mej vero in njenimi različnimi zunanji oblikami ali obredi. Kajti liberalni katoličani in razkolniki radi očitajo, da se Slovanom po veri katoliški jemljejo slovanski obredi in liturgični jezik, da Rim jih po katoliški veri iznenarjuje! Vpijejo liberalci kakor nekdanji židovski farizeji: ako obvelja vera, nauk Jezusa Kristusa, »venient Romani et tollent nostrum locum et gentem« zatorej: »Tolle, crucifige« vero katoliško, rimskega papeža! Antigouizem narodnostni mej Rimljani in Grki je rodil razkol in potegnil tudi Slovane za seboj, isti duh narodnosten je skušal tudi Francoze odklati od katoliške cerkve po znanih galikanskih svobodščinah i. t. d. i. t. d.. Ker je narodnostni princip v razkolu bil tako vsoden, ravno radi tega je nujna potreba, da si vsak duhoven posebno na mejah razkolniških razjasni to vprašanje.

Ne »eo ipso« ker je kdo Italijan, Poljak, Španjec in ima latinski obred, je boljši katoličan od Rusina, Hrvata, ki imata mogoče slovanski obred — ne obred dela boljšega katoličana, ampak trdnjša vera, večja zvestoba do rimske stolice, vredniše prejemanje sv. sakramentov!

Nekateri katoličani so mislili, da jedino ako se Rusinom vzame slovanski obredni jezik, v katerem se vjemajo z razkolniki, se jih vtrdi v veri. S takimi nazori se ne vjema rimska stolica. Katoliška cerkev je ona kraljica, »v pozlačeni obleki, obdana z različnim lepotičjem — circumdata varietate«. Sam tridentiski zbor sess. VIII De sacr. in gen. can. 13 pravi: »Si quis dixerit, receptos et approbatos Ecclesiae catholicae ritus in solemni Sacramentorum administratione adhiberi consuetos, aut contemni, aut sine peccato a ministris pro lubitu omitti, aut in novos alios per quemcunque ecclesiarum Pastorem mutari posse — anathema sit.«

Slovanski obred pa pri Rusinih je »receptus et approbatus«, torej se ga ne more zaničevati (contemni) brez greha; a na drugi strani tudi tam, kjer slovanski obredni jezik ni sprejet — »recep-

tus», se ga ne sme vvajati; niti škof nima te oblasti, ampak jedino papež, in ž njim občni cerkveni zbor.

V katoliški cerkvi je dvoje vrst določeb in vstanov: prva, ki se nikdar ne da spremeniti n. pr. vera, sv. sakramenti, avtoriteta rimske stolice itd. teh določeb še papež ne more spremeniti, ker slone na božjem pravu: «Nebo in zemlja preide, ali moje besede ne preidejo». Druga vrsta določeb pa se lahko po potrebi preminja n. pr. obredi, obredni jezik. Te določbe so dali papeži in papeži jih lahko tudi po okolnostih dajo, prekličejo, spremenijo. Da so se res novi obredi, običaji tekom stoletij v katoliško cerkev vvajali, da so se ravno tako razen latinskega, grškega obrednega jezika tudi drugi jeziki za obredne jezike od papežev priznavali, ne bode nihče tajil, kdor pozna cerkveno zgodovino. Vera je jedro, obred je le lupina. Spoštujmo obred, a še bolj ljubimo vero! Ne obred, ampak vera vede v nebesa. Zavoljo tega rimski papeži vedno pravijo nezaupnim razkolnikom: Mi nočemo, da bi sprejeli latinski obred, ampak vero — katoliško. Ako tedaj katoličan ruskega ali nasprotno katoličan latinskega obreda ne more opraviti radi okolnosti svoje pobožnosti v cerkvi in pri duhovniku svojega obreda, jo sme opraviti v cerkvi in pri duhovniku drugega obreda; saj so, dasi različnega obreda, vendar vsi katoličani. Moderni paganski narodostni princip pa uči, kaker bi bil obreden jezik glavna stvar, a ne vera; zato je ta princip največ škodil uniji. Mrtva črka jim je več, kaker oživlja, oči duh — vera!! Zato morajo biti katoliški duhovniki unijski tem bolj se truditi, da razjasnijo svojim vernim pojem narodnosti, razmerje mej obrednim jezikom in vero sicer — «ex male intellectis oriuntur — haereses», razkol, in ravno to namerjavajo liberalni — «slovanofili (!)».

X. Vsak duhoven naj v prvi vrsti skrbi, da bode najpoprej to, kar ima biti — dober duhoven. S politiko naj se le toliko bavi, političnih svojih pravic naj se le tedaj poslužuje, ko vidi, da bode sicer posredno ali neposredno njegova odsotnost v kvar veri, verski vzgoji otrok i. t. d. Duhoven, ki se meša v čisto politične agitacije in narodnostna strankarstva, izgubi jasnost nazorov, ki mu je neizogibno potrebna v pastirstvu. Duhovnik, ki se tako vede in najpopred skrbi biti celi duhoven, mogoče ne bode mnogo veljal pri narodnjakih-kričačih, a on koristi svojemu narodu, svoji domovini, več kaker oni s tisočnimi demonstracijami, adresami, peticijami in rekurzi!

«Iščite prvo nebeškega kraljestva in njegove pravice in vse drugo se vam bo privrglo».

XI Veliko bi tudi zapadni Slovani lahko pripomogli za zedinjenje razkolnikov, ako bi vsaj eno tretjino onega denarja, ki se nabere za nebrojne spomenike dali za misijone posebno v Bolgarji. Tu se obetajo katoličanstvu največi vspehi, a žal: žetev je sicer velika, pa malo delavcev! Premalo srca imamo do razkolnikov.

Ako pa res ne moremo žrtvovati za misijone, za vzgojo mnoge mladine, da bi mogla učiti razkolne brate prave poti, tedaj v s a j m o l i m o zanje, kaker je molil Jezus, da bodo vsi e n o, kaker je Oče v Sinu in Sin v Očetu — in Bog, kateri je obljubil: «Ako boste v mojem imenu česar mojega očeta prosili, se vam bode zgodilo» — tisti Bog nas gotovo kdaj vsliši!

V. K.

„Zvonovim“ leposlovcem — še enkrat!

Da smo z razpravo o Aškerčevem realizmu zadeli na občutljivo stran, pričajo nam najboljše botečine, v katerih se zvija «Ljubljanski Zvon.» Ne ve vže, ne kje ne kako bi nas prijel! Le to čuti, da je skrajšen čas spregovoriti. Zanimivo je pa zvedeti, kako je to storil.

Najprej se mu zdi potrebno «označiti svoje stališče nasproti nam in «Rimskemu Katoliku.» To stališče je silno visoko, tako visoko, da z njega ne more. «Zvon» doseči več naše nizkosti. «Mi namreč ne pozabljamo — tako pišejo «Zvonovi» estetiki — da izdajemo in vrejemo s a m o l e p o s l o v e n in znanstven list, nikaker pa ne političnega, in da se zatorej tudi tedaj, kader nam je govoriti v obrambo napadov.... ne bomo spuščali v o n o n i ž a v o grdega osebnega «préklanja,» ki znači «politično» in na jedni strani tudi «literarno» delo zadnjih mesecev. «Noblesse obligé» je bilo do sedaj naše geslo, in to geslo nam ostani tudi dalje sveto! Pod tem praporom bomo govorili.»

Tako tedaj — «noblesse obligé!» Z «glacé» rokovicami in v fraku — klanjamo se vam globoko, ponižno pričakujoč, da nam blagovolile govoriti sè svoje velegosposke visokosti!

Res, človek bi pričakoval, da nas bodo resno, dostojno podučili o naših zmotah, kaker se spodobi omikancem, filozofom...

Kaj pa da! Z nedosežne visokosti padejo ko bi trenil v najnižišo nizkost in grabijo s polnimi pestmi blato, da nas ocmokajo ž njim. Celo tri in še več strani — samo cmokanje! To je njih «noblesse obligé!»

Navedimo tu nekoliko «krepkejših.» — «Rimski Katolik» stoji v vsem zgolj na rimsko-katoliških tleh. S tega stališča presoja znanost in umetnost, narodna, socialna vprašanja, elektriko in ichtyosaura, protozoë in Eifflov stolp. In pri tem.... kriči v enomer: «Heraus mit dem Flederwisch!» — i prav tako, kaker naš «gorenjski fant na vasi:» Pa vdari, če te je kaj, pa vdari. » «R. Kat.» je — rogoborni goriški list. Kaker oni go-

renjski permejduševce, tako drži on krivec ali pa bätino za hrbtom!» «Cez dvajset let molí zopet reakcija svojo mračno glavo kvišku.» «Pojav srčnega življenja je — fanatizem. Takęga imamo pred seboj v «Rimskem Katoliku.» «Strastno njegovo srce... propade slepemu fanatizmu.» «Škoda vse razboritosti goriškega doktorja.»

S tem se nas hočejo odkrižati?! Pa ne še dovolj. Na vse naše umstvene razloge nam zagodejo, da srce imamo sicer, a — brez duha! Okličejo nas za — norce! Sklep: z norci se nihče ne prička. Ergo — obsojeni smo! — Pa človek slednjič res vže ne ve, kaj je. Dozdaj so nam priznavali, da imamo nekoliko duha, a ravno srca, ljubezni pravili so, da nimamo trohice! Danes je pa vže vse nasprotno!

No pa, pustimo šale. Je li res tedaj, da «Zvon» ničesar stvarno ne odgovarja? Ne, prenačlili smo se! Le da molči o tistem, kar bi moral pred vsem razpravljati, o čemer se prav za prav suče naša pravda.

Da, tudi «Zvon» čuti, da z nami mora — hoté ali nehoté — filozofirati. Zatorej se je zagnal naravnost — v panteista, juda Spinozo, da privleče iz njega celega pol stavka, ki se glasi: «spoznavanje pod ozirom na večnost.» Kaj hoče s tem, ne vemo, in sam vé gotovo najmanj. Pač, podučuje nas, da pod tem «spoznavanjem» se je razširilo mladoslovensko obzorje, isto tudi «znači naše poete novejše dobe.» In s tem je dokazano, kaker trdi, da «bogotajstvo se ni vgnezdilo v nas» — najbrže zato, ker Spinoza ni bil bogotajec!!

Nadalje piše «Zvon»: «On (namreč «R. Kat.») želi od nas zvedeti: kaj je poezija? Kaj je lepo?...» Da, vganili ste jo, željno želimo vže davno, da bi nam to vender enkrat povedali. In mislili smo vže: no, zdaj je prišel čas, ter pričakovali, da bo sledila temeljita razprava o lepoti in poeziji. In res nam vže podaje «Zvon» določbo poezije pišoč: «Poezija je «nerazločnost subjektivnega in objektivnega tečaja (pôla),» češ, tako je odgovoril nekov filozof, in «Rimski Katolik» bode to gotovo umel; mi ne.» Pomagaj si človek! Na vprašanje pa: kaj je lepo? nas tolaži tako: «Tu nam ne bode zameril («Katolik»), ako izpovemo, da nam niti v mislih ni to vprašanje kardinalno rešiti.» Na, tu ga imaš vže spet! Kdo bo pa rešil to vprašanje, ako ne vi? Ali niste v «vabilu» k naročbi na svoj list o novem letu obetali, da prinesete «kranoslovno» razpravo Selakovo: «Kaj je lepo?» Razpravo, o kateri je pisal — seveda spet v «vabilu» k naročbi — vže pred štirimi leti rajnki «Slovan»: «Podali bode-mo korenito razpravo g. Frana Selaka: «Kaj je lepo?» G. Fran Selak je izvrsten estetik, kateri je prvi rešil problem, kaj je lepo; zato upamo, da z rečeno razpravo, kakeršne še ni spisal nobeden Nemec, jako vstrežemo slo-

venskim pisateljem, kateri enakih razprav jako pogrešajo v naši književnosti. »

Tedaj vprašanje « o lepem » leži vže rešeno v vredniški pisarni « Ljubljanskega Zvona » — in mi, žejni resnice, hlepimo tako dolgo po njem! Saj smo vas vže večkrat pozivali: na dan z epohalno Selakovo razpravo o lepem! A vi ste gluhi, a vi nam odgovarjate, da vam ni niti v mislih reševati to vprašanje!! Je zlata vredni rokopis res zgorel, ali so vam ga miši zglodale?!

Ne! — ponavljamo vam še enkrat: ako ne pridete na dan sè svojo razpravo, pokažete, da nimate načel, in ako jih imate, da jih ne morete javno zagovarjati, pokažete, da ste leposlovci — brez leposlovja!

Zdaj pa še nekaj o posameznih poezijah Aškerčevih.

Kar se tiče pesni « Anka, » naj bere gospod « Zvonov » leposlovec, kar smo pisali v letošnjem « Katoliku » str. 233 in 234; ondi so filozofični razlogi za naše naziranje, ako mu ne vga-jajo, naj dokaže, da so krivi! Lepa ta, da katoličan, da katoliški duhoven ne zna obupajočo, siroto drugače tolažiti nego sè stoičnim: Solamen miseris, socios habuisse malorum!

Nadalje so poezije: « Stara pravda, » « balada o potresu, » « Celjska romanca » pa « list iz kronike Zajčke » — katere smo po mnenji « Zvonovega » leposlovca krivično ocenjali. « Zvon » jaha vedno starega konja, akoravno smo mu v II. in III. zvezku vže dvakrat spodbili vse štiri noge — trdi namreč, da kar Aškerc opeva, je resnično, je zgodovinsko. In da je res tako, nam je nanesel v 7. šte. več dokazov in zgodovinskih virov! Čemu pa to dokazujete, ko se vender izogibljete glavne točke, od katere edino je odvisno naše vprašanje? Ali nismo tudi mi priznali, da se v listu iz kronike Zajčke » opeva « resničen slučaj »? Berite li prvega letnika str. 429! Kaj nam pač za to, ima li Aškerčeva balada zgodovinsko snov za podlago ali ne? Ako je nima, tedaj Aškerc obrekuje, ako jo pa ima, tedaj opravlja. Grdo je prvo, a grdo je tudi drugo! In ker je grdo, Aškerc ni pesnik po milosti Božji To je naše naziranje podprto z razlogi, katere smo i lani i letos i posebno še v pričujoči številki razvili, razlogi, kateri še vedno veljajo, dokler nam jih « Zvon » ne obveljavi.

Vzemimo posebe še dve pesni.

Prva je « Celjska romanca. » To poezijo smo mi obsodili, in posebe Aškercu še očitali, da sramoti v nji redovnike. « Zvon » nam pa odgovarja, da pesni ne razumemo, češ, znana je vže po vsem Slovenskem bajka, da je namreč « Celjski grof Ureh » jahal po meniško preoblečen sè svojega grada v Teharje obiskat ljubico svojo.

Sicer radi priznavamo, da ta bajka je znana v Celjski okoli in po južnem Stajerji, nikaker pa po vsem Slovenskem. Le vprašajte mladino slovensko, katera bere Aškerčeve « pesni, » in videli boste, koliko jih je, ki bi jo poznali. Zatorej pa vzame bravec

pesen tako, kakeršna je: v njej gleda vasovavca v meniški suk-nji. Res sicer, da je ta vasovavec »grof Ureh,« znan iz zgodovine, a ker je grof Ureh tukaj tako grd, bi ga bil moral pesnik Aškerc, ako razume svoj poklic, prepustiti zgodovinarjem, ne pa njegove gujusobe zavijati v zlato obleko vezane besede. Kar se pa tiče sramočenja katoliškega redovništva, trdimo, da balada sama na sebi nikakor ne izključuje pravega meniha, in zamo-re tiste, kateri ne poznajo zgodovine grofa Urha, (in teh je mej bravci Askerčevimi vclika večina) napeljati, da vzamejo tu »grofa Urha« za pravega »patra« meniha. In res ne vemo, zakaj bi morali tu misliti na grofa preoblečenega v meniško suknjo, po-sebno potem ko vemo, kake nazore izraža Aškerc o redovnikih tudi po drugih mestih. Da prijaše pater Ureh iz grada, ali da se imenuje kmetom grofa in kneza Celjanov, nas samo na sebi nika-ker še ne sili zatajiti v njem pravega redovnika. Pač pa nam ga pesnik sam tako opeva, da bravec si ga mora skoraj misliti re-dovnika, ako ne pozna Celjske bajke. Poslušajmo:

« Halja rjava krije redovnika,
Redovnika, živega svetnika!.... »

Postoj, pater Ureh, preslavni Celján,
Svetnik po deželah devetih!.... »

No pa, pri vsem tem hočemo vender priznati, da smoter pesni ni sramotiti redovnike; a po včinku zna biti vender sramo-tilua posebno pri tistih bravcih, ki niso sposobni dobro soditi, ka-ker je žalibog posebno mladina. In Aškerc vže kot duhoven bi bil moral biti tu bolj jasen, da bi priprostitih ne pohujšal. V to li-ko tedaj, in le vtoliko preklicujemo tu gorenje očitjanje gledé te pesni. Nihče naj ne misli, da smo tako trmasti, da bi se ne dali ni-kaker z razlogi drugače prepričati. Sicer pa ostane bajka o Celj-skem Urhu vedno le blato, in blato ne sme biti nikdar glavni predmet umetniškega umstva. Zatorej odločno obsojamo tudi to romanco.

Nad vse originalen je pa način, kako skuša »Zvon« sprati madež z Askerčevega »lista kronike Zajčke!« Najprej nam na-vede dolg citat iz knjižice: »Das Karthäuser-Kloster Seiz,« katero je na svetlo dal »nihče drug in nihče manjši nego vmrší dr. Ja-kob Maksimilijan Stepicshnegg, knezoškof lavantinski.« V tej knji-žici se z akti dokazuje, kako propala je bila disciplina v samo-stanu Zajčkem. In poslušajmo, kako modruje »Zvon.« »Mi ver-jamemo, da ga je (knezoškofa) srce bolelo (kaker boli srce naše liberalce, ko morajo kako zasoliti škofom ali duhovnom!) ko je zbiral te listine; ali ravno to, da je imel dovolj duha, srčnosti in moralne moči izdati jih, da je mogel zatajiti tisti »esprit de corps.« ki se kaže zlasti v duhovskem stanu, in ki žal (spet »žal« — kako odkrit!) poraja časih — le odkriti bodimo, ko-

liko hinavščine zunaj in znotraj — ravno ta — pojav njegovega značaja je idealiziran v Aškercovi pesni. Ne « pijancev in prešestnikov — menihov, » ampak strogega, resnega in resnicoljubnega moža — zgodovinarja on riše in idealizira. Takšen je njegov Marijofil » Itd.

Jojmene! To je vender toliko, kaker da bi rekli: Hlapec je na povelje gospodarjevo vzel vile in izkidal gnoj iz hleva na cesto; in ravno zato, ker je bil toliko pogumen, mimogredoči po cesti ne vidijo gnoja. niti jim gnoj smrdi, ampak slepi za vso nesnago, po kateri hodijo in katera jim sili v nos, drugega ne znajo nego slaviti hlapca, češ, to je junak da zna tudi gnoj kidati!...

Dovolj. Pustimo jih! Na take rafinirane neslanosti ne bomo več odgovarjali. Ako ne znajo drugače braniti svojega stališča, boljše, da ostanejo pri kričanju in samooblastnem zatrjevanji svoje nezmotljivosti. A vedo naj, da nas ne bodo s tem omajali. Stali bomo, kaker smo stali do sedaj.

Konečno naj se nam dovoli, da še nekaj tu opomnimo, kar se tiče strategike naših nasprotnikov. Skoraj vselej, ko se predrznemo sè svojo kritiko enemu ali drugemu naših pesnikov ali pisateljev do živega, moramo slišati, da je zbolel. To se je vže pred leti parkrat pripetilo; a zdaj zvemo iz « laskavega » in « estetičnega » pisma, katero nam je blagovolil poslati neki g. J. Sattler iz Sv. Križa na Štajerskem, da tudi Aškerc je bolan!

Potem pa je res vsodno, da prelepi kritiki naših nasprotnikov proti nam prihaja na pomoč — bolezen!

Komedija!.... Nazadnje zna pa vender o nas veljati, kar peva isti g. Aškerc v 7. številki letošnjega « Ljublj. Zvona » o « ponočni potnici, » kateri stavi v usta te-le besede:

« Za mano smrt blede,
Puščoba in beda,

Strah, stok in drgèt pred menoj!
Kdo tvoja sem drúga?
Imé mi je — Kúga!....
V dom vsak se odpravim,
Ljudi vse podavim...

A tebi naj milost storim!
Ne boš čul vpijočih
In gledal ne mročih —
Zdaj prvega tēbe vmorim! »

Dr. Mahnič.

R a z n o t e r o s t i.

Aškerčev najnoveji umotvor: „Firdûzi in derviš.“

Najdemo to „romanco“ na prvi strani 8. štev. letošnjega „Ljubljanskega Zvona.“ Nje vsebina je — po spričevanju leposlovnega lista — „duhovita in pikra;“ ta romanca „je vzbudila v vseh književnih krogih toliko pozornosti, kaker vže dolgo ne nobena v „Zvonu“ priobčena pesen“

Ker niso vsi naši bravci tako srečni, da bi jim prišel pred oči „Zvon.“ prinesli jim hočemo mi duhovito romanco pridejavši ji potrebno ilustracijo.

Firdûzi je najslavniši perzijski pesnik. Cvel je okoli l. 1020 po Kristusu. Njegova najslavniša poezija je epos „Šah-nahmeh.“ V njem opeva slavná dela starih perzijskih kraljev.

Derviš je ime za neke vrste meniha, in sicer — turškega. Derviši živé skupno po samostanih, se postijo, bičajo, molijo itd. sploh so nekaka izvoljena, Alabu in njegovemu preroku posvečena čreda turškega muhamedanstva. Znameniti so njih obredi pri Božji službi. Sém spada mej drugim tudi sveti ples, ki traja neredkokrat cele ure, in končuje navadno s tem, da popadajo na tla brez zavesti. Skratka: v derviših se koncentruje vse turško-muhamedansko vraštvo; derviši so omejeni, topi, bigotni fanatiki; pa tudi neumni so, ker se toliko mrtvičijo in celó do smrti tepejo — za verske bajke, ki so pognale iz razvnete domišljije arabskega fantasta Muhameda!

Ta romanca ima po spričevanju istega „Zvona“ „očitno tendencijo“ Meri pa, kaker je vže pred mesecem profesor slovenščine na nekem gimnaziji na Slovenskem razlagal svojim učencem, na nekega gospoda v Gorici. Da smo pa ta gospod mi in nihče drug, zdi se tudi vredniku učiteljskega „Popotnika.“ Sicer bi moral pa biti več ko slep, kdor tega ne vidi. Potem takem bi bil slavni pesnik Firdûzi v romanci gospod Aškerc sam, Derviš Mahmud pa — dr. Mahnič!

Zakrožil nam jo je tedaj „najblaži realist“ slovenski tako le:

Čilim péster tkè Firdûzi,
 Pesnik peržki v mestu Ghasni;
 Ni prepróga, ki on tkè jo —
 Pesem piše, epos krasen,
 Slavni Š a h - namé.
 Broj pohaja ga prijatlov,
 Znancev često, drúgov zvestih,
 Drúgov zvestih in čestivcev;
 A Firdûzi zbranim peva
 Pesem Šah-namé.

- Čita pesnik. Glej; in pólni
 Kraljev starih vsa se izba,
 Polbogóv in bôrcev bajnih
 Bój se bije kri se lije
 Za slobodo. dom.
- Glej . . . z resnícó laž borí se,
 Z dóbrim zlò se bije kléto,
 Tèma v bój gre proti luči:
 Z Ormuzdom bój bije véčni
 Demon Ariman.
- Pred odprtim ôknom čita
 Gôstom epos svoj Firdûzi;
 Pešec mnog gre tamkaj mimo,
 Mnog postaja in posluša
 Vêrže z úlice.
- Poslušalec najzvestejši
 Med meščani lépe Ghasne —
 Glej, stóji že spet pred ôknom! —
 To je stari derviš Mahmud,
 Prêrok daleč znan.
- Vštric pred ôknom se postavlja
 Mahmud vsak dan sredi ceste;
 Iz očíj mu sije blaznost
 A iz ust mu vró klevéte
 Na Firdûzija.
- Klevetaje, zabavlja je
 Pleše Mahmudin vrtí se,
 Turban ziblje se na glavi,
 A kaftan ko perutnica
 V zraku mu vihrá.
- In Firdûzi piše, čita.
 Pa rekó mu gôstje, znanci:
 „Nič ne vidiš nič ne slišiš,
 Kak te psuje nôrec tam-le?
 Mirno to trpiš?
- „Vêrz za vêrzom ti zavija
 Vse obrača ti naróbe,
 Kar je belo, vidi črno,
 Kjer je čistost, vidi pódlost....
 Odgovôri mu!“
- Nasmehljá se pesnik lahno,
 Brado črno si pogladi.
 Mirno ôzre se po gôstih,
 „Niste Perzi vi?
- „Smili naj se vsak bolnik vam!“
 Ni učil tak Zarathustra?
 Derviš Mahmud mi se smili,

Ker bolán je revež hudo —
 Um mu je bolán
 „Kóran zmešal mu je glavo.
 Drážiti ga greh bi bilo;
 Zbôlel svetec bi še huje.
 Kdo vé, kaj bi se zgodilo?
 Kriv pa bil bi jaz!
 Oh spet vpije in besní tam!
 Vôde, vôde hládne, bratje!
 Tù je vrč poln! ... Poškropite
 Glávo vročo mu! Ostanek
 Piti dajte mu!“

Zaupnici.

I.

Prečastiti gospod doktor!

Pri pastoralni konferenciji zbranih 27 duhovnikov iz Kamniške dekanije prečastitemu gospodu doktorju skupno sporoča hvaležno pripoznanje za izvrstno poganjanje za katoliško idejo v „Rimskem Katoliku“

Kamnik 11. septembra 1890.

Janez Oblak
 dekan.

II.

Prečastiti gospod doktor!

Blagovolite sprejeti od nas, v polnem številu pri dekanijiški konferenci zbranih duhovnikov Kočevske dekanije, naše neomahljivo zaupanje z neomejenim čestitanjem ter iskreno zahvalo na Vašem izbornem delovanji za prave krščanske nazore v „Rimskem Katoliku“

Želeč obilnega blagoslova Božjega smo Vašemu Visokočastju polno vdani podpisani:

Kočevje 15. oktobra 1890.

Jožef Kres
 dekan.

Sledi še sedemnajst podpisov

Razpis in poziv.

Prepričani, kako potrebno je dandanes za vsakega omikanca, da se v filozofiji temeljito izобрази, smo se vže dalje časi vmišljevali, kako bi se dalo tudi pri Slovencih učenje filozofije povspešiti. Pred vsem smo pa v mislih imeli našo mladino po

viših učiliščih. Učenje filozofije naj bi mlade duhove vpeljalo globokejšo v razne znanstvene stroke in jih počasi vsposobilo za načelnostno mišljenje. Kako bi se dalo to izvesti, razložili smo lani v spisu: „Slovenska akademija za ohranjenje krščanskega duha.“ kateri nam je došel od prerano vmrlega L. Pa še nekaj drugega si obetamo od gojenja filozofije: zblizanje mej slovensko svetno in duhovno inteligencijo. To točko smo pojasnili na prvem mestu pričujočega zvezka.

A vsak začetek je težek. pri Slovencih pa tem teži čim vbožniši smo. Brez zdatne gmotne podpore se ni moglo pričeti. Zatorej smo se močno razveselili, ko nam je prevz. knezoškof Ljubljanski, dr. Jakob Missia, pred kratkim vročil velikodušni dar 200 for. naročivši, da jih kot nagrado naklonimo tistim gg. slovenskim vsenčiliščnikom, ki bodo najboljše rešili filozofična vprašanja, katera se imajo javno razpisati v našem listu. Od neke druge strani smo dobili še 30 for. In tako nam je mogoče za ta pot razpisati tri nagrade v skupnem znesku 230 for., in sicer:

1. nagrada	gold.	100
2. „	„	80
3. „	„	50

Te nagrade se razdelijo mej tiste gospode slovenske vseučilišnike, ki bodo edno naslednjih treh vprašanj najboljše rešili. Vprašanja so:

1. Izvestnost človeškega spoznanja.

2. Kak pomen za naše spoznanje ima Kantov nauk o sintetičnih sodih a priori?

3. V čem se razlikuje stara klasična umetnost od krščanske?

Razprava ima obsegati vsaj 3/4 tiskovne pole ali 12 strani v velikosti našega lista. Spisi naj se do 31. januarja pošljejo: Vredništvu „Rimskega Katolika“ v Gorici. Pridejati se pa mora spričevalo, da je dotični gospod res vpisan na katerem avstrijskem vsenčilišču. Vsak izbere prosto eno izmed treh vprašanj. Razprave, katerim se prisodi nagrada, priobčimo v svojem listu.

Ob enem se obračamo do slovenskega občinstva, posebno do čestite duhovščine in drugih gospodov, katerim je pri srci pravi napredek slovenskega naroda, naj nas blagovolijo gmotno podpirati pri tem plemenitem podjetju. Menimo, da tem potom se najplodniše naklanja podpora gg. vseučiliščnikom, ter da donese prej ali kasnej tudi slovenskemu narodu stoterih obresti. Doneske ki se nam pošljejo v ta namen, bomo z imeni gospodov darivcev vestno oznanjali v „Rimskem Katoliku.“

Kdor se pa želi temeljito podučiti o naših namerah, opozorimo ga še enkrat na naš vvodni članek: „Slovenskim razumnikom — svetnim in duhovnim!“

Popravek. — V 3. zvezku stran 309 v 7. in 8. vrsti od zgoraj beri: združba mesto: zdražba. Stran 319 v 10. vrsti: svojti mesto: svojati.

katoliške ideje z liberalizmom; zmago mu je zagotovil Tisti, kateri je rekel: „Jaz sem zmagal svet.“

Naročbo in naročnino sprejema „Katoliška Bukvarna“ v Ljubljani; le za mesto Gorico se naroča pri vredništvu. Posamezne zvezke, po 17 novcev, prodajala bo v Ljubljani: „Katoliška Bukvarna,“ v Gorici pa: „Coppag in Skert“ na Travniku.

Gospode naročnike, kateri niso še odrajtali naročnine, prosimo, da blagovolijo v kratkem dolg poravnati. Zastanki od I. tečaja (3 gold.) naj se pošljejo vredništvu v Gorico, od II. tečaja pa (2 gold.) „Katoliški Bukvarni“ v Ljubljano. Več ne iščemo pri vrejevanji lista, kaker da poplačamo tiskovne in opravištvne stroške.

Listnica vredništva.

P. v L. — Zdi se, da o stvari veš malo ali nič. No, poslušaj, pojasnim ti jo popolnoma objektivno. V Gorici imamo vže nekaj let žensko izobraževališče za ljudske učiteljice. Pa do zdaj nismo imeli za to še lastnega poslopja: treba je bilo hišo najeti. Kaker sodijo nekateri, ta hiša se ni izbrala na primerenem mestu, ker je preblizo gimnazija. Kdor hoče namreč, kaker mi, stvar presojati z pravnstvenega stališča, je moral vže od začetka pomajavati z glavo.... Tudi skušnja je učila marsikaj nevšečnega. Vedeti se mora namreč, da se večinoma ob enem in istem času mladež obojega spola po ozkih ulicah gnete v šolo in iz šole....

Pa vse to bo odslej mnogo slabše... Predlanskim je visoka vlada dovolila precej visoko svoto za zidanje novega izobraževališča. Prostor za zgradbo se je izbral na vrtu c. kr. gimnazija. Tako sta tedaj gimnazij in žensko izobraževališče v istem ozidji. Poslopji ste le nekaj malo sežnjev vsaksebi. Proti gimnaziju je obrnena nazadnja stran izobraževališča. Druga, glavna stran ali lice ženskega izobraževališča pa gleda na vrt — centralnega semenišča; vmes je le ozka cesta. Poslopje gospoduje nad semeniškim vrtom kolikor je širok, od enega konca do drugega. Iz prvega in drugega nadstropja se ima s štiri in trideset oken prost razgled po vsem vrtu. Še več: s štiri in trideset oken se dá pogovarjati mej izobraževališčem in semeniškim vrtom, ne da bi trebalo glasu posebno napenjati. Ravno tako se dá ne le iz prvega in drugega nadstropja, ampak deloma tudi iz »partera« opazovati skoraj vsako gibanje v semeniških učilnicah in studijskih muzejih. Prostorni vrt je centralnemu semenišču pol življenja; na njem preživé bogoslovci najlepše ure, ure proste zabave, igranja, sprehajanja. In kako živo potrebujejo bogoslovci prostega razvedrenja v svežem zraku! Vže v tem oziru bo trpela bogoslovnica neizmerno. Prostost na vrtu je vničena. Še poskočiti se ne bo moglo brez skrbi, da te kdo ali katera ne opazuje. Saj vemo, kako zibalaste so! Ako bo opoldne kaj staknila sè semeniškega vrta, bo zvečer vedelo vže vse mesto... Glavno točko pa hočemo tu zamolčati. Vsak razumnik ve, katera je ta.

Na tak kraj staviti ženske! In kdo bo, kar se tiče gimnazija, zaviral srečavanje, poulično gnetenje, mejsebojno spoznavanje itd. itd. mej obojim spolom?... In vedeti se mora, da ljudske učiteljice morajo pri nas ostati samice. Na ta način pa jih vabimo sami, da dokončavši šole stopijo v stan, v katerem ne morejo služiti več smotru, za kateri jih tako drago šolamo. Izobraževališče bo potem takem nekak zavod, kjer bomo preskrbovali slovenskim hčerkam dote! Te dote bo plačavala v boga Goriška dežela!

Tu bo trpela tedaj javna morala in gmotna korist naše dežele. Zatorej bi moral pred vsem glas povzdigniti deželni zbor. Pa deželni zbor je ravno kar odzboroval, ne da bi se mu zdelo potrebno o tem črhiti le besedico. Kaker da bi vsa reč zadevala — deveto deželo!..

Vender pri vsem tem, dasi bo poslopje v kratkem prirejeno za rabo, ne moremo še verjeti, da resno mislijo spraviti s tem ženske. Kako dobro bi tu stala realka ali gimnazij! Ne! ne more nam nikaker v glavo! Oprosti, drug pot morda kaj več o tem. Gradiiva ne manjka.

Liberalna kritika

proti

„Rimskemu Katoliku“ in njegovemu vredniku.

Dr. Ferjančič

„Naše razmere so najžalostnejše.... Vže vidimo, da se celi stanovi odtu-jejo narodnim podjetjem, in skušamo, da najzorneje rodoljubje ni več varno pred obrekovanjem. Vsak, kdor se prisega na najnovejšo nauke, pride pod gullotino!..

„Slovenski Narod“

„Dr. Mahnič mi vže prištevamo političkim mrličem in zato nič več ne pi-šemo o njem.“

„In tako bi lepa solnčna Gorica nam kazala zopet mnogo veseleje in pri-jaznejše lice, da bi tam ne vganjal svoje zares vže preveč neslane burke zloglasni prorok.... Tu se mora vsak človek, ki ima le še iskrico domoljubja, slovenskemu herostratičnemu počenjanju... Kako pogubno je njegovo delovanje!... Kako daleč privede slepa strast človeka!.. Gabi se ni dalje brskati po taci duševnih smeteh. Zares lep par: Slovenski duhovnik dr. Mahnič in pa strastni renegat Dobernik, katerega je prekosil prvi, zabavlja je proti čitavnicam slovenskim...“

„Ko govorim baš o komediji, prihaja mi na misel nehoté slavni naš brivec raznih burk dr. Mahnič, goriški naš Mahdi. Jaz vsaj moža ne jemljem več resno kot Slovenca v poštev... Položila je nedavno neka kukavica iz Ljubljane doposlano jajce v neko tuje nemško gnjezdo gori v Warnsdorfu v obskuren organ, katerega zaprtka bi se duševni njegov oče moral pač sramovati v dno duše, če bi sramovanja sploh še bil sposoben. Pustim tega žalostnega junaka v svarilen zgled, pa prestopim na kaj veselejega.“

„Popotnik.“

„Obračam se na Vas duhovnike... na Vas se obračam, proseč Vas: Zakli-čite vender jedenkrat krivemu preroku v Gorici «sto j!»... Vsem duhovnikom pa ki pošiljate zaupnice dr. Mahniču, katerim pa Goriške razmere niso dovolj znane, naj povem, da zastopa dr. Mahnič na Goriškem poli-tično stranko, katerije ogrnil plašč «Rimskega Kato-lika»; povem naj pa tudi, da je v nasprotnem taboru jako mnogo odličnih duhovnikov in slučajno velika večina učiteljev.“

„Nevtemeljeno, brezozirno in zlobno sumničenje in podlo pisarjenje «Rim-skega Katolika»... s katerim hoče dr. Mahnič blatiti učiteljski stan in našo ve-ljavo... teptaje izobraženost učiteljev v prah, nasprotno ono vaških kaplanov v zvezde kovaje... Za gospoda Mahniča imamo, vkoliker.... onečaščuje učiteljski stan, jedini Greuterjev «medmed», pomilovanje in zaničevanje, tembolj ker slovenski dnevnik pod vredništvom duhovnika gospoda Žitnika v Ljubljani vse drugače misli in piše o narodnih učiteljih in njihovem delovanju, nego «Rimski Katolik», za kar mu izrekamo javno priznanje.... Kaj ne, gospod Mahnič, «Slovenec» in njegov v-rednik je tudi liberalce?... Clara pacta, boni amici. Učitelji spoštujemo duhovnike...

Če kdo zaničuje težavni naš stan,
Ta nima al' srca, al' nima možgan!

Sledi sedemnajst podpisov.»